Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφου

ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ, ΤΕΧΝΩΝ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«Η ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ ΑΣΦΑΛΕΙΑ ΤΗΣ ΡΩΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΕΣΟΓΕΙΟ ΩΣ ΜΕΣΟ ΕΝΙΣΧΥΣΗΣ ΤΗΣ ΓΕΩΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΤΗΣ ΙΣΧΥΟΣ»

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΜΠΣΙΩΤΗΣ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΚΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2023

ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ, ΤΕΧΝΩΝ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«Η ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ ΑΣΦΑΛΕΙΑ ΤΗΣ ΡΩΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΕΣΟΓΕΙΟ ΩΣ ΜΕΣΟ ΕΝΙΣΧΥΣΗΣ ΤΗΣ ΓΕΩΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΤΗΣ ΙΣΧΥΟΣ»

Διατριβή η οποία υποβλήθηκε προς απόκτηση εξ αποστάσεως μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών στις Διεθνείς Σχέσεις, Στρατηγική και Ασφάλεια στο Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφου.

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΜΠΙΣΙΩΤΗΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2023

Πνευματικά δικαιώματα
Copyright © Ευάγγελος Μπισιώτης, 2023
Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.
Η έγκριση της διατριβής από το Πανεπιστημίου Νεάπολις δεν υποδηλώνει απαραιτήτως και αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα εκ μέρους του Πανεπιστημίου

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ

Ο Ευάγγελος Μπισιώτης, γνωρίζοντας τις συνέπειες της λογοκλοπής, δηλώνω υπεύθυνα ότι η παρούσα εργασία με τίτλο «Η Ενεργειακή Ασφάλεια της Ρωσίας στην Ανατολική Μεσόγειο ως μέσο ενίσχυσης της Γεωπολιτικής της ισχύος», αποτελεί προϊόν αυστηρά προσωπικής εργασίας και όλες οι πηγές που έχω χρησιμοποιήσει, έχουν δηλωθεί κατάλληλα στις βιβλιογραφικές παραπομπές και αναφορές. Τα σημεία όπου έχω χρησιμοποιήσει ιδέες, κείμενο ή/και πηγές άλλων συγγραφέων, αναφέρονται ευδιάκριτα στο κείμενο με την κατάλληλη παραπομπή και η σχετική αναφορά περιλαμβάνεται στο τμήμα των βιβλιογραφικών αναφορών με πλήρη περιγραφή.

Ο Δηλών

Ευάγγελος Μπισιώτης

Πίνακας περιεχομένων

Περίληψη **1**

Abstract **2**

1. Εισαγωγή **3**

1.1 Γενικά *3*

1.2 Δομή *5*

1.3 Σύνοψη *6*

2. Βιβλιογραφική Ανασκόπηση **7**

2.1 Η Θεωρητική προσέγγιση *7*

2.2 Ενεργειακή ασφάλεια *9*

2.3 Ενέργεια και Γεωπολιτική ισχύς *12*

2.4 Η Περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου *13*

3. Μεθοδολογία έρευνας **17**

3.1 Ερευνητικό κενό και λόγος ανάληψης θέματος *17*

3.2 Ερευνητικά Ερωτήματα- Υποερωτήματα *17*

3.3 Μεθοδολογία *17*

4. Ανάλυση **19**

4.1 Η Ενεργειακή Ασφάλεια Ρωσίας στην Ανατολική Μεσόγειο *19*

4.1.1 Availability (Διαθεσιμότητα των ενεργειακών πόρων) 21

4.1.2 Accessibility (Προσβασιμότητα στους ενεργειακούς πόρους) 25

4.1.3 Acceptability (Δεκτικότητα σε σχέση με το περιβάλλον και τις υφιστάμενες δομές) 26

4.1.4 Affordability (Ανεκτικότητα του σχετικού κόστους) 28

4.2 Ρωσικές εξαγωγές πετρελαίου και φυσικού αερίου *30*

4.3 Η γεωπολιτική της Ρωσίας στην Ανατολική Μεσόγειο *35*

4.4 Ανάλυση κρατών στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου *40*

4.4.1 Συρία 40

4.4.2 Τουρκία 41

4.4.3 Αίγυπτος 45

4.4.4 Ισραήλ 47

4.4.5 Ελλάδα 48

4.4.6 Κύπρος 50

4.4.7 Λιβύη 52

4.4.8 Λίβανος 52

4.5 Άλλα ενδιαφερόμενα μέρη της Ανατολικής Μεσογείου *53*

4.5.1 ΕΕ 53

4.5.2 ΗΠΑ- ΝΑΤΟ 57

4.6. Ανάλυση Αποτελεσμάτων *59*

5. Συμπεράσματα- Προτάσεις **63**

5.1 Συμπεράσματα *63*

5.2 Προτάσεις *65*

Βιβλιογραφία **67**

Ευρετήριο Διαγραμμάτων

Διάγραμμα 2.1 Κύριες ανακαλύψεις φυσικού αερίου στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου.....16
Διάγραμμα 4.1 Αγωγοί φυσικού αερίου Ρωσίας Ανατ. Ευρώπης.....31
Διάγραμμα 4.2 Εξαγωγές Πετρελαίου της Ρωσίας για το 2021.....32
Διάγραμμα 4.3 Εξαγωγές Φυσικού Αερίου της Ρωσίας για το 2021.....32
Διάγραμμα 4.4 Εξαγωγές ορυκτών καυσίμων της Ρωσίας (Φεβ - Σεπ 2022).....34
Διάγραμμα 4.5 Εξαγωγές ορυκτών καυσίμων της Ρωσίας σε Ευρωπαϊκές χώρες και άλλους προορισμούς από την έναρξη του πολέμου έως τα τέλη Σεπτεμβρίου.....34
Διάγραμμα 4.6 Χάρτης Ενεργειακών Ροών Φυσικού Αερίου προς τα κράτη της ΕΕ.....54
Διάγραμμα 4.7 Τερματικοί σταθμοί LNG στην Ευρώπη.....57

Ευρετήριο Πινάκων

Πίνακας 4.1 Κοιτάσματα αερίου Ανατολικής Μεσογείου.....22

Ονοματεπώνυμο Φοιτητή: Ευάγγελος Μπισιώτης

Τίτλος Μεταπτυχιακής Διατριβής: Η Ενεργειακή Ασφάλεια της Ρωσίας στην Ανατολική Μεσόγειο ως μέσο ενίσχυσης της Γεωπολιτικής της ισχύος.

Η παρούσα Μεταπτυχιακή Διατριβή εκπονήθηκε στο πλαίσιο των σπουδών για την απόκτηση εξ αποστάσεως μεταπτυχιακού τίτλου στο Πανεπιστήμιο Νεάπολις και εγκρίθηκε στις 31 Ιανουαρίου 2023 από τα μέλη της Εξεταστικής Επιτροπής.

Εξεταστική Επιτροπή:

Πρώτος επιβλέπων: Δρ. Φλώρος Φλούρος, Επίκουρος Καθηγητής.

Μέλος Εξεταστικής Επιτροπής: Χαράλαμπος Τσαρδανίδης, Καθηγητής.

Μέλος Εξεταστικής Επιτροπής: Μάριος Παναγιώτης Ευθυμιόπουλος, Αναπληρωτής Καθηγητής.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω ιδιαιτέρως τον επιβλέποντα καθηγητή κ. Φλώρο Φλούρο, που χωρίς την πολύτιμη καθοδήγησή του, δεν θα ήταν δυνατή η συγγραφή της παρούσας εργασίας.

Στη γυναίκα μου Αλεξάνδρα,
που με βοήθησε με την υπομονή της όλο αυτό το διάστημα.

Περίληψη

Καθώς η ενέργεια αποτελεί ζωτικής σημασίας αγαθό για τα σημερινά κράτη, υπήρχαν πληθώρα αποσταθεροποιητικών γεγονότων στο σύγχρονο διεθνές περιβάλλον, όπως για παράδειγμα ο πόλεμος της Ουκρανίας του 2022, ο οποίος ανέτρεψε την παγκόσμια πολιτική και τις παγκόσμιες αγορές. Με την παρούσα εργασία γίνεται προσπάθεια να αναλυθεί η ενεργειακή ασφάλεια της Ρωσίας υπό το γεωπολιτικό πρίσμα της Ανατολικής Μεσογείου, προκειμένου να ερμηνευτεί εάν ενισχύει τη γεωπολιτική της ισχύ. Με άλλα λόγια, ερμηνεύεται ο τρόπος που η ενεργειακή ασφάλεια της Ρωσίας στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου, τη βοηθάει στην αναβάθμιση του γεωπολιτικού της ρόλου στο σύγχρονο διεθνές στερέωμα. Προς επίτευξη τούτου, η ενεργειακή ασφάλεια της Ρωσίας στην Ανατολική Μεσόγειο αναλύεται μέσα από τέσσερις διαστάσεις: τη διαθεσιμότητα σε πόρους, την προσβασιμότητα, τη δεκτικότητα των δομών και του περιβάλλοντος και την ανεκτικότητα του σχετικού κόστους. Η ενέργεια η οποία στη σημερινή εποχή χρησιμοποιείται ως γεωπολιτικό όπλο, συμβάλλει στην ενίσχυση της εθνικής ασφάλειας της Ρωσίας και συνεπώς η χώρα επιθυμεί να προστατεύσει τα ζωτικά της συμφέροντα, ασκώντας επιρροή άμεσα στα γειτονικά κράτη μέσω διάφορων κατάλληλα εφαρμοσμένων ενεργειακών πολιτικών. Τέλος, η σπουδαιότητα του συγκεκριμένου πονήματος έγκειται στον επανακαθορισμό του γεωπολιτικού ρόλου της Ρωσίας στο σύγχρονο διεθνές σύστημα.

Λέξεις Κλειδιά:

Γεωπολιτική, Γεωπολιτική Ισχύς, Ενεργειακή Ασφάλεια, Ρεαλισμός, Ανατολική Μεσόγειος, Ρωσία, ενεργειακοί πόροι, φυσικό αέριο, πετρέλαιο, ΕΕ.

Abstract

As energy is a vital source for each country, there have been plenty of destabilizing events in the international environment, such as the 2022 Ukrainian war, which has upended international politics and global markets. The purpose of this paper is to analyze Russia's energy security from a geopolitical perspective in the Eastern Mediterranean region, in order to interpret whether it enhances its geopolitical power. In other words, it will be interpreted, the way that Russia's energy security in the Eastern Mediterranean region assists Russia to upgrade its geopolitical role in the current international arena. To achieve this, Russia's energy security in the Eastern Mediterranean region will be analyzed through four dimensions: availability of resources, accessibility, acceptability of structures and environment and affordability of related costs. Energy, which is currently used as a geopolitical weapon, contributes to improve Russia's national security. Therefore, Russia would like to protect its vital interests by exerting influence directly on neighboring states through various and appropriate energy policies. Finally, the importance of the specific paper lies in the redefinition of Russia's geopolitical role in the modern international system.

Keywords:

Geopolitics, Geopolitical Power, Energy Security, Realism, Eastern Mediterranean, Russia, Energy Resources, Natural Gas, Oil, EU.

1. Εισαγωγή

1.1 Γενικά

Η ενέργεια αποτελεί ζωτικής σημασίας αγαθό για την σύγχρονη κοινωνία και τα σημερινά κράτη. Καθώς οι ενεργειακές ροές μεταβάλλονται σε παγκόσμιο επίπεδο, θέτουν υπό πίεση τη διεθνή τάξη. Ωστόσο αυτό έχει συνέπειες κυρίως σε κράτη που παράγουν ενέργεια όπως η Ρωσία. Τα κράτη προσπαθούν να διαφυλάξουν όλο και περισσότερο την ενεργειακή τους ασφάλεια προσαρμόζοντας την πολιτική και οικονομική τους αυτονομία.

Με βάση την θεωρητική προσέγγιση του Ρεαλισμού, η επιβίωση του βασικού δρώντος του κράτους επηρεάζεται και από τη διαθεσιμότητα σε φυσικούς πόρους και η έλλειψή τους καθιστά το κράτος ευάλωτο. Καθώς τα κράτη επιδιώκουν να μεγιστοποιήσουν τα «κέρδη» τους, ελαχιστοποιώντας τις «ζημιές» τους, ο Επιθετικός Νεορεαλισμός του Mearsheimer θεωρεί ότι τα κράτη δεν είναι ικανοποιημένα με τη διαθέσιμη ισχύ τους και συγκεντρώνουν ισχύ εις βάρος άλλων κρατών. Συνεπώς για να διασφαλιστεί η ειρήνη, είναι αναγκαίο να αποκτηθεί ηγεμονική θέση στο ΔΣ συγκεντρώνοντας τη μέγιστη ισχύ.

Το παγκόσμιο ενεργειακό τοπίο μεταβάλλεται και παράλληλα η διεθνής τάξη που βασιζόταν σε κανόνες καθοδηγούμενους από τις ισχυρές δυνάμεις αμφισβητείται. Τις τελευταίες δεκαετίες υπήρχαν πληθώρα αποσταθεροποιητικών γεγονότων στο διεθνές περιβάλλον όπως η χρηματοοικονομική κρίση (2007- 2008), οι εξεγέρσεις της «Αραβικής Άνοιξης», ο εμφύλιος πόλεμος στη Συρία, η έξοδος του Ηνωμένου Βασιλείου από την ΕΕ, η πανδημία COVID-19 και η αποχώρηση των αμερικανικών στρατευμάτων από το Αφγανιστάν[1]. Όλα τα παραπάνω συντέλεσαν στην αύξηση των τιμών της ενέργειας, γεγονός που επηρέασε την ενεργειακή ασφάλεια των κρατών.

Ο πόλεμος στην Ουκρανία με την εισβολή της Ρωσίας από τις αρχές του 2022 ανέτρεψε τόσο την παγκόσμια πολιτική όσο και τις παγκόσμιες αγορές. Δεδομένης της αβεβαιότητας για την εξέλιξη του ρωσο-ουκρανικού πολέμου, θεωρείται ότι οι επιπτώσεις του θα είναι μακροχρόνιες και εκτεταμένες για τις κοινωνίες σε παγκόσμιο επίπεδο[2].

[1] Benton, Froggatt, & Wellesley (2022, σ. 4)
[2] Benton, Froggatt, & Wellesley (2022, σσ. 2,4)

Για την αντιμετώπιση αυτών των επιπτώσεων, οι εθνικές αλλά και οι περιφερειακές κυβερνήσεις της Ευρώπης, επέβαλαν ποικίλες οικονομικές κυρώσεις εναντίον κρατικών και ιδιωτικών επιχειρήσεων της ρωσικής οικονομίας. Περιόρισαν τη ρωσική επιχειρηματική δραστηριότητα και απέκλεισαν τη ρωσική οικονομία από θεμελιώδεις διαδικασίες στις συναλλαγές. Επιπλέον, επιβλήθηκαν κυρώσεις στις ρωσικές εξαγωγές ενέργειας, όπως εναντίον του αγωγού NordStream 2, ο οποίος θα αύξανε τις γερμανικές εισαγωγές φυσικού αερίου από τη Ρωσία. Επομένως ξεκίνησαν να περιορίζονται οι οικονομικές σχέσεις της Μόσχας με το σύνολο των δυτικών οικονομιών[3].

Ακολούθως οι δυτικές παρεμβάσεις οδήγησαν σε μια ταχεία αύξηση των τιμών ενέργειας. Παρουσιάστηκαν νέες προκλήσεις, που περιλάμβαναν την ενίσχυση των διαταραχών της εφοδιαστικής αλυσίδας, την ανασφάλεια σε φυσικούς πόρους, την αστάθεια των τιμών της αγοράς και την αυξανόμενη μετανάστευση πληθυσμού. Παράλληλα τα ευρωπαϊκά κράτη ανησυχούν, καθώς το χάσμα βαθαίνει ανάμεσα σε Ρωσία και Δύση[4]. Η ανησυχία αυτή εκφράστηκε σε δηλώσεις κορυφαίων ηγετών της ΕΕ όπως του πρωθυπουργού της Γαλλίας, ο οποίος προειδοποίησε τους Γάλλους πολίτες, ότι:

> «η εποχή της αφθονίας έχει παρέλθει και ότι τους ερχόμενους μήνες θα χρειαστούν θυσίες. Ο πόλεμος και η κλιματική κρίση αλλάζουν το παγκόσμιο ενεργειακό τοπίο»[5].

Επιπλέον στη Γερμανία από τον Αύγουστο του 2022, εγκρίθηκαν για πρώτη φορά μέτρα εξοικονόμησης ενέργειας σε δημόσιους χώρους με περιορισμό της θέρμανσης αλλά και του δημόσιου φωτισμού[6].

Τα παραπάνω φαίνεται να συμβάλουν σε σημαντικές γεωπολιτικές αλλαγές απειλώντας την ενεργειακή ασφάλεια των κρατών. Έχοντας ως υπόβαθρο την σύγχρονη πραγματικότητα, ο σκοπός αυτής της εργασίας είναι: να αναλύσει την ενεργειακή ασφάλεια της Ρωσίας υπό το γεωπολιτικό πρίσμα στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου, προκειμένου να ερμηνευτεί εάν αυτή ενισχύει την γεωπολιτική της δύναμη. Με άλλα λόγια, η σπουδαιότητα του συγκεκριμένου πονήματος έγκειται στον επανακαθορισμό του γεωπολιτικού ρόλου της Ρωσίας στο σύγχρονο διεθνές σύστημα. Επομένως, θα ερμηνευτεί ο τρόπος που η ενεργειακή

[3] Congressional Resaerch Service (2022)
[4] Benton, Froggatt, & Wellesley (2022, σ. 2)
[5] Μηχανή του Χρόνου (2022)
[6] Μηχανή του Χρόνου (2022)

ασφάλεια της Ρωσίας στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου βοηθάει τη Ρωσία στην αναβάθμιση του γεωπολιτικού της ρόλου στο σύγχρονο διεθνές στερέωμα.

1.2 Δομή

Η παρούσα εργασία θα έχει την ακόλουθη δομή: Στο δεύτερο κεφάλαιο θα πραγματοποιηθεί βιβλιογραφική ανασκόπηση. Θα παρουσιαστούν οι βασικές θεωρίες των διεθνών σχέσεων όπως ο ρεαλισμός και ο νεορεαλισμός, οι οποίες και θα υιοθετηθούν, διότι περιγράφουν καλύτερα την εφαρμοζόμενη περίπτωση. Επιπλέον θα αναπτυχθούν οι βασικοί εννοιολογικοί ορισμοί της εργασίας, όπως της ενεργειακής ασφάλειας και της γεωπολιτικής ισχύς και θα επεξηγηθεί συντόμως το μοντέλο 4As, το οποίο θα χρησιμοποιηθεί στο κεφάλαιο της ανάλυσης της ενεργειακής ασφάλειας της Ρωσίας στην Ανατολική Μεσόγειο. Τέλος, θα παρουσιαστεί η ιδιαιτερότητα της περιοχής του θέματος, πραγματοποιώντας μια ανασκόπηση των σημαντικών σημείων που διαθέτει.

Στο τρίτο κεφάλαιο, θα καθοριστεί το ερευνητικό κενό της παρούσας διατριβής. Θα αναφερθούν οι χρησιμοποιούμενες μέθοδοι και τα εργαλεία της έρευνας και τέλος θα τεθεί το βασικό ερευνητικό ερώτημα αλλά και τα υποερωτήματα τα οποία θα χρησιμοποιηθούν για να απαντηθεί το πρώτο.

Στο τέταρτο κεφάλαιο θα αναλυθεί η ενεργειακή ασφάλεια της Ρωσίας στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου χρησιμοποιώντας το μοντέλο 4As. Ακολούθως, θα παρουσιαστούν οι ρωσικές εξαγωγές ενεργειακών πόρων ώστε να καταδειχτεί η σημασία των εξαγωγών για την ίδια τη Ρωσία, η σχέση αλληλεξάρτησης με τα ευρωπαϊκά κράτη και ο τρόπος που τα αποθέματά της χρησιμεύουν ως εργαλείο για την εξωτερική πολιτική. Επιπλέον, πραγματοποιώντας μια σύντομη ιστορική ανασκόπηση της στρατηγικής σημασίας που κατείχε η περιοχή στην πολιτική ατζέντα της χώρας, θα αναφερθεί η γεωπολιτική που ακολουθεί η Μόσχα στην περιοχή του θέματος καθώς και οι τρόποι που εφαρμόζει για να επιτύχει την ενεργειακή της διπλωματία, συμβάλλοντας έτσι στην ενίσχυση του γεωπολιτικού της ρόλου. Θα παρουσιαστεί η σχέση της Ρωσίας με τα κύρια ενδιαφερόμενα κράτη-μέρη της περιοχής όπως η Συρία, η Τουρκία, η Αίγυπτος, το Ισραήλ, η Ελλάδα, η Κύπρος, η

Λιβύη, ο Λίβανος, η ΕΕ και οι ΗΠΑ- ΝΑΤΟ. Τέλος θα παρουσιαστούν τα δεδομένα των αποτελεσμάτων της έρευνας.

Στο πέμπτο κεφάλαιο θα απαντηθούν τα ερευνητικά υποερωτήματα της εργασίας ερμηνεύοντάς τα με κριτική προσέγγιση, τα οποία θα βοηθήσουν στην επίλυση του κύριου ερευνητικού ερωτήματος. Θα αποτυπωθούν τα συμπεράσματα και τέλος θα πραγματοποιηθούν οι προτάσεις της παρούσας εργασίας με συνοπτικό και περιεκτικό τρόπο με αποδέκτες το ακαδημαϊκό κοινό, το πολιτικό κοινό της ηγεσίας της Ρωσίας αλλά και της Ευρώπης.

1.3 Σύνοψη

Η ανάλυση της Διατριβής ξεκινάει με το θεωρητικό μέρος, που θα αναφερθούν οι κύριες βιβλιογραφικές θεωρήσεις. Θα διατυπωθούν αρχικά οι θεωρητικές προσεγγίσεις των Διεθνών Σχέσεων και πιο συγκεκριμένα αυτές του Ρεαλισμού και του Νεορεαλισμού, θα παρατεθεί το θεωρητικό σκέλος της ενεργειακής ασφάλειας αλλά και της γεωπολιτικής ισχύος και τέλος θα πραγματοποιηθεί μια σύντομη ανασκόπηση στα κύρια σημεία που καθιστούν την Ανατολική Μεσόγειο, ως περιοχή με μεγάλη στρατηγική σημασία.

2. Βιβλιογραφική Ανασκόπηση

2.1 Η Θεωρητική προσέγγιση

Μολονότι οι παραδοσιακές θεωρητικές προσεγγίσεις στις Διεθνείς Σχέσεις είναι ο Ρεαλισμός, ο Φιλελευθερισμός, ο Κονστρουκτιβισμός και η καθεμία εφαρμόζεται κατά περίπτωση ανάλογα με τα διαθέσιμα δεδομένα, κρίνεται ορθότερο στην παρούσα εργασία, να υιοθετηθεί η θεωρητική προσέγγιση του Ρεαλισμού, η οποία περιγράφει καλύτερα την εφαρμοζόμενη περίπτωση. Αυτό δεν αναιρεί το γεγονός, ότι η καθεμία θεωρητική προσέγγιση δύναται να εφαρμόζεται στην κατάλληλη περίσταση, καθώς επίσης ότι καμιά δεν υπερτερεί της άλλης.

Ο Ρεαλισμός εκτιμάται ότι μπορεί να αποτυπώσει καλύτερα τα γεγονότα που διαδραματίζονται στο σύγχρονο διεθνές περιβάλλον και δύναται να ερμηνεύσει με μεγαλύτερη σαφήνεια τον πραγματικό πολιτικό και οικονομικό περιβάλλον[7]. Απλοποιεί την πραγματικότητα, εμπεριέχοντας πάντα τον κίνδυνο να αγνοηθούν παράγοντες που διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στη λήψη αποφάσεων. Με την υιοθέτηση του Ρεαλισμού ως θεωρητικού υπόβαθρου, περιέχονται λιγότεροι περιορισμοί σε σχέση με άλλες θεωρίες και ταυτόχρονα δίνεται η ευχέρεια μιας πιο εμπεριστατωμένης άποψης γεγονότων που σχετίζονται με τις συμπεριφορές των κρατών. Τέλος, θεωρείται η καταλληλότερη θεωρία για την αποτύπωση θεμάτων που άπτονται της ασφάλειας ενός κράτους[8]. Επομένως, η θεωρία του Ρεαλισμού και οι διάφορες παραλλαγές της, είναι εκείνες που επιλέγονται με σκοπό τη μελέτη και ανάλυση των εννοιών της ενεργειακής ασφάλειας για την περίπτωση της Ρωσίας.

Στη θεωρία του Ρεαλισμού, η επιβίωση, αλλά και η σχετική υπόσταση ενός κράτους, επηρεάζονται από τη διαθεσιμότητα σε φυσικούς πόρους. Η έλλειψη αυτών καθιστά το κράτος ευάλωτο[9]. Σύμφωνα με τον «Morgenthau» οι κύριες θέσεις του Κλασικού Ρεαλισμού μπορούν να συνοψιστούν ως εξής: στον κεντρικό ρόλο των κρατών που λειτουργούν ως κύριοι δρώντες στο διεθνές περιβάλλον, στο σημαντικό ρόλο της «ισχύος» που με αυτήν εξασφαλίζεται τόσο η ασφάλεια όσο και η επιβίωση των κρατών και στη διάκριση μεταξύ εξωτερικής και εσωτερικής πολιτικής. Τα κράτη

[7] Σκλιας & Φλουρος (2019, σ. 210)
[8] Flouros (2019, σ. 85)
[9] Flouros (2019, σ. 37)

ενεργούν με γνώμονα το εθνικό συμφέρον και προβαίνουν στη λήψη αποφάσεων ως ορθολογικοί δρώντες και είναι οι κύριοι πρωταγωνιστές στο «άναρχο» διεθνές περιβάλλον. Προκειμένου να κατοχυρώσουν το εθνικό τους συμφέρον επιδιώκουν να συγκεντρώνουν ισχύ, είτε ως μέσο της πραγματοποίησης διαφόρων στόχων είτε επιδιώκοντάς αυτήν ως αυτοσκοπό η οποία μεταφράζεται στις Διεθνείς Σχέσεις ως «επιρροή». Ο Morgenthau τονίζει ότι η διεθνής πολιτική λειτουργεί κυρίως ως «ο αγώνας για την απόκτηση ισχύος» ενώ ο Schwarzenberger από την πλευρά του, συμπληρώνει ότι η ισχύς είναι παρούσα ακόμα και όταν υπάρχουν σχέσεις συνεργασίας μεταξύ των κρατών[10].

Το κράτος ορίζεται ως η βασική μονάδα ανάλυσης των Διεθνών Σχέσεων. Επιδιώκει να μεγιστοποιήσει τα «κέρδη» του, ελαχιστοποιώντας ταυτόχρονα τις «ζημιές». Κύριος στόχος του είναι να υπερασπιστεί το κρατικό συμφέρον. Για να επιτευχθεί αυτό, το κλειδί είναι η «αυτοβοήθεια»[11], αλλιώς το κράτος θα κατακτηθεί ή θα γίνει υποχείριο ενός άλλου ισχυρότερου κράτους[12].

Κατά τον Αμυντικό Νεορεαλισμό του Waltz, το πιο σημαντικό στη μελέτη της διεθνούς πολιτικής είναι η δομή του ισχύοντος Διεθνούς Συστήματος (ΔΣ). Τα κράτη διαφέρουν ως προς τις δυνατότητές τους καθώς αυτές ρυθμίζονται από τη διαθέσιμη ισχύ και την επιρροή τους. Οι μεγάλες δυνάμεις διαμορφώνουν την ισορροπία των κρατών στο ΔΣ, έχοντας ως γνώμονα τη μεγιστοποίηση της ασφάλειάς τους και όχι της ισχύος τους. Τα διπολικά διεθνή συστήματα θεωρούνται περισσότερο σταθερά από τα πολυπολικά και ταυτοχρόνως λιγότερο συγκρουσιακά[13]. Ουσιαστικά ο αγώνας τους για ισχύ αποτελεί το μέσο για να επιτευχθεί η ασφάλεια στο ΔΣ όπου υπάρχει η απουσία της ανώτερης ρυθμιστικής αρχής (μιας μεγάλης υπερδύναμης). Το ενδεχόμενο όμως ένα κράτος προκειμένου να εξασφαλίσει τους στόχους του, να χρησιμοποιήσει βία, έχει ως επακόλουθο τα υπόλοιπα κράτη να ανησυχούν για την ασφάλειά τους. Τα κράτη συνήθως συμπεριφέρονται ως αμυντικοί δρώντες και δεν επιθυμούν να συγκεντρώσουν περισσότερη ισχύ απ' όσο τους αναλογεί[14].

Ο Mearsheimer, ως εκπρόσωπος του Επιθετικού Νεορεαλισμού θεωρεί ότι τα κράτη δεν είναι ικανοποιημένα με το υπάρχον «status quo» καθώς και με τη διαθέσιμη ισχύ τους. Για να εξασφαλίσουν την ειρήνη, συγκεντρώνουν ισχύ σε βάρος των άλλων

[10] Ηρακλειδης (2015, σ. 43)
[11] self-help
[12] Ηρακλειδης (2015, σ. 44)
[13] Ηρακλειδης (2015, σ. 44)
[14] Baylis, Smith, & Owens (2013, σσ. 124-125,129)

κρατών. Σε αντίθεση με τον Αμυντικό Ρεαλισμό, υποστηρίζεται ότι η παγκόσμια ηγεμονία μίας υπερδύναμης αποτελεί το πιο ασφαλές διεθνές σύστημα, αν και παραδέχεται ότι αυτό είναι ανέφικτο[15]. Η δομή του ΔΣ είναι όμως αυτή που αναγκάζει τα κράτη να μεγιστοποιούν την ισχύ τους, λόγω της μεγάλης αβεβαιότητάς τους σχετικά με τις προθέσεις των άλλων κρατών. Ο καλύτερος τρόπος εξασφάλισης της ειρήνης είναι η απόκτηση ηγεμονικής θέσης στο ΔΣ που επιτυγχάνεται με τη συγκέντρωση της μέγιστης ισχύς[16].

Ο Επιθετικός Ρεαλισμός του Mearsheimer φαίνεται ότι αντιπροσωπεύει καλύτερα τα τεκταινόμενα στη σύγχρονη διεθνή πολιτική σκηνή και ειδικότερα στην περίπτωση της Ρωσίας, η οποία δεν είναι ικανοποιημένη με το υπάρχον status quo και την πρωτοκαθεδρία των ΗΠΑ και αναζητά περισσότερη ισχύ εις βάρος άλλων κρατών.

2.2 Ενεργειακή ασφάλεια

Η ενέργεια θεωρείται ένα νέο αναδυόμενο πεδίο της εσωτερικής και εξωτερικής πολιτικής. Σε συνδυασμό με το πεδίο της ασφάλειας, εξετάζονται γεωπολιτικοί και οικονομικοί παράγοντες[17]. Η ανάλυση ορισμένων διαδικασιών όπως της παραγωγής, της χρηματοδότησης και της τεχνολογικής ανάπτυξης, αποτελούν σημαντικά συστατικά στοιχεία για την κατανόηση της δομικής ισχύος. Επομένως, η μελέτη της ενεργειακής ασφάλειας απαιτεί συνδυασμό ανάλυσης οικονομικών και πολιτικών στοιχείων[18].

Στη σύγχρονη εποχή της υψηλής τεχνολογικής προόδου και της παγκοσμιοποίησης, η ενέργεια θεωρείται ως ένα στοιχείο ζωτικό για τα κράτη, βασικό για την ανάπτυξη και την ευημερία τους. Η σύνδεση της ενέργειας με τη διεθνή πολιτική γίνεται αντιληπτή από το γεγονός ότι δεν είναι εφικτό να επιτευχθεί οικονομική ανάπτυξη αν δεν έχει εξασφαλιστεί η ενεργειακή ασφάλεια. Η πρόσβαση των κρατών σε ενεργειακούς πόρους αποτελεί ύψιστο θέμα για την εθνικής τους ασφάλεια, καθώς σε αντίθετη περίπτωση, θα αντιμετώπιζαν επιπτώσεις στην οικονομική τους ανάπτυξη[19].

[15] Ηρακλειδης (2015, σ. 45)
[16] Baylis, Smith, & Owens (2013, σσ. 125,129)
[17] Σκλιας & Φλουρος (2019, σ. 211)
[18] Belyi (2003, σσ. 364-365)
[19] Flouros, Pistikou, & Plakandaras (2022, σ. 4)

Ως έννοιες τόσο η εθνική όσο και η ενεργειακή ασφάλεια συνδέονται αρκετά, καθώς η πρώτη ενσωματώνεται στη δεύτερη[20]. Η εθνική ασφάλεια σύμφωνα με τον «Holmes», είναι η προστασία ενός έθνους από κινδύνους εκτός των νόμιμων συνόρων του και επιτυγχάνεται με τις ένοπλες δυνάμεις του κράτους[21].

Σύμφωνα με το Διεθνή Οργανισμό Ενέργειας (IEA)[22], η ενεργειακή ασφάλεια ορίζεται ως

> «η αδιάλειπτη προσβασιμότητα και διαθεσιμότητα σε ενεργειακούς πόρους σε προσιτή τιμή»

ή αλλιώς

> «η πρόσβαση ενός κράτους σε αξιόπιστους και επαρκείς προμηθευτές ενέργειας».

Επηρεάζεται από τη διαθεσιμότητα σε φυσικούς πόρους, από διάφορες γεωγραφικές παραμέτρους που αφορούν τόσο τους φυσικούς πόρους όσο και το ίδιο το κράτος και τέλος από το ίδιο το περιβάλλον της περιοχής (δρώντες και ενδιαφερόμενα μέρη)[23].

Σύμφωνα με το Κέντρο Ενεργειακής Έρευνας Ασίας-Ειρηνικού[24], η ενεργειακή ασφάλεια ενός κράτους μπορεί να αναλυθεί ανάμεσα από τέσσερις διαστάσεις «4As»: τη διαθεσιμότητα των ενεργειακών πόρων ενός κράτους σε μια συγκεκριμένη περιοχή «Availability», την προσβασιμότητα σε αυτούς «Accessibility», τη δεκτικότητα των υφιστάμενων δομών και του περιβάλλοντος «Acceptability» και την ανεκτικότητα του σχετικού κόστους «Affordability»[25].

Σύμφωνα με τον Molchanov, η ενεργειακή ασφάλεια δύναται να προσεγγίζεται ως παρακλάδι των Διεθνών Σχέσεων. Η διασφάλιση της προσβασιμότητας, της διαθεσιμότητας και του εφοδιασμού ενός κράτους σε ενεργειακούς πόρους ορίζεται από το διεθνές περιβάλλον. Επιπλέον υποστηρίζει ότι η κλιματική αλλαγή θεωρείται βασικός παράγοντας στις σύγχρονες ενεργειακές πολιτικές των κρατών καθώς ωθεί τα κράτη σε προσπάθειες για χρήση πιο καθαρών και μη ρυπογόνων μορφών ενέργειας συμβάλλοντας έτσι στη μερική απεξάρτησή τους από το πετρέλαιο[26].

Από τη δεκαετία του 1990, η ευρωπαϊκή ενεργειακή πολιτική υπογραμμίζει τρεις κύριες πτυχές της ενεργειακής ασφάλειας: την ανταγωνιστικότητα, την προστασία του

[20] Sklias, Roukounas, & Flouros (2019, σ. 5)
[21] Flouros (2019, σ. 12)
[22] International Energy Agency
[23] Flouros (2019, σ. 11)
[24] APERC (2007)
[25] Flouros (2019, σ. 56)
[26] Flouros (2019, σσ. 11,12)

περιβάλλοντος, την ασφάλεια και τη διαφοροποίηση του εφοδιασμού[27]. Το 2000, η Πράσινη Βίβλος υπογράμμισε τους κινδύνους του ενεργειακού εφοδιασμού. Η ενεργειακή ασφάλεια της ΕΕ μπορεί να διακριθεί σε τρείς διαστάσεις οι οποίες μεταβάλλονται ανά χρονικές περιόδους: την Οικονομική, τη Γεωπολιτική και την Κανονιστική διάσταση[28]. Η οικονομική διάσταση σχετίζεται με τη δημιουργία ανταγωνιστικής αγοράς, η γεωπολιτική περιλαμβάνει παράγοντες που δε σχετίζονται άμεσα με την ενεργειακή πολιτική, όπως οι στρατιωτικές συγκρούσεις, ενώ η κανονιστική διασφαλίζεται μέσω της προώθησης διεθνών θεσμών, οι οποίοι λειτουργούν ως πρόσθετος συστημικός παράγοντας. Η Συνθήκη για το Χάρτη Ενέργειας[29] και το Πρωτόκολλο του Κιότο[30] αποτελούν παραδείγματα της τελευταίας διάστασης και στοχεύουν στην προώθηση νέων διεθνών κανόνων για την ενεργειακή συνεργασία των κρατών μελών[31].

Σημαντικός περιορισμός στον παγκόσμιο ενεργειακό εφοδιασμό αποτελεί η κυριαρχία του πετρελαίου και του φυσικού αερίου, που ωθεί τα κράτη να προσπαθούν να διαφοροποιήσουν τις εισαγωγές τους[32]. Η ενεργειακή ασφάλεια επιτυγχάνεται με την ελάττωση των απροσδόκητων μεταβολών των τιμών, καθώς οι κύριες απειλές της πηγάζουν από τις αυξανόμενες τιμές ενέργειας και την αστάθεια-διακοπή του εφοδιασμού. Επομένως, η αυξημένη ενεργειακή ασφάλεια είναι συνυφασμένη με τη διαφοροποίηση των προμηθευτών των ενεργειακών πόρων[33].

Στις σύγχρονες οικονομίες, το πετρέλαιο αποτελεί παγκοσμίως τη σημαντικότερη πηγή ενέργειας συμβάλλοντας στο 40% της ζήτησης πρωτογενούς ενέργειας και στο 34% της πρωτογενούς κατανάλωσης ενέργειας. Τα επόμενα χρόνια, η ζήτηση πετρελαίου αναμένεται να αυξηθεί, κυρίως στον τομέα των μεταφορών. Ωστόσο, οι υψηλές τιμές του πετρελαίου σε συνδυασμό με την αυξανόμενη εξάρτηση των κρατών από το πετρέλαιο και τις φθίνουσες ανακαλύψεις κοιτασμάτων παγκοσμίως, δημιουργεί ανησυχίες για τη μελλοντική επάρκεια του εφοδιασμού[34].

---

[27] Belyi (2003, σσ. 351-352)
[28] Belyi (2003, σσ. 351-352)
[29] Energy Charter Treaty- ECT
[30] Είναι διεθνής οργανισμός που στόχο έχει την αντιμετώπιση του φαινομένου του θερμοκηπίου μέσω της μείωση των βλαβερών και εκπεμπόμενων αερίων.
[31] Belyi (2003, σσ. 352,364-365)
[32] Belyi (2003, σσ. 364-365)
[33] Makarychev A. (2009, σ. 114)
[34] APERC (2007, σ. 7)

Τα τελευταία χρόνια, πολλά κράτη στρέφονται στην παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας από φυσικό αέριο. Το φυσικό αέριο όχι μόνο αξιοποιείται πιο εύκολα, αλλά ταυτοχρόνως αποτελεί ένα λιγότερο ρυπογόνο καύσιμο, καθώς παράγονται λιγότερες εκπομπές άνθρακα στην ατμόσφαιρα συγκριτικά με άλλους τύπους ορυκτών καυσίμων. Λόγω της οικονομικής του προσιτότητας αλλά και της υιοθέτησης νέων τεχνολογιών στην παραγωγή, η ζήτηση αναμένεται να αυξηθεί σε τομείς όπως της ηλεκτρικής και της βιομηχανικής παραγωγής ενέργειας. Εκτιμάται ότι έως το 2030, η ζήτηση φυσικού αερίου θα αυξάνεται κατά μέσο όρο 2,4% το χρόνο[35].

Παράγοντες που προκαλούν τη αυξανόμενη ζήτηση ενέργειας είναι η οικονομική ανάπτυξη και η αύξηση του παγκόσμιου πληθυσμού. Καθώς ο παγκόσμιος πληθυσμός αναμένεται να αυξηθεί στο μέλλον, αντίστοιχα η παγκόσμια κατανάλωση ενέργειας αναμένεται να αυξηθεί κατά 28% κατά την περίοδο 2015 με 2040. Δεδομένης όμως της άνισης γεωγραφικής κατανομής των φυσικών πόρων, προκαλείται αστάθεια της παγκόσμιας οικονομίας με την αύξηση των τιμών παραγωγής και επομένως μείωση της ενεργειακής ασφάλειας των κρατών συμβάλλοντας με αυτόν το τρόπο σε γεωπολιτικές συγκρούσεις[36].

2.3 Ενέργεια και Γεωπολιτική ισχύς

Η Γεωπολιτική ως έννοια δεν είναι ξεκάθαρος όρος και έχουν διατυπωθεί πλήθος ορισμών για αυτήν. Έχει χρησιμοποιηθεί για να τονίσει τη σημασία της σε διεθνείς υποθέσεις γεωγραφίας, κλίματος και φυσικών πόρων[37]. Ως όρος αποτελεί:

> «μια προσέγγιση στην ανάλυση της εξωτερικής πολιτικής των κρατών, μέσα από την οποία οι ενεργειακοί πόροι, οι σχέσεις και η σημαντικότητα των κρατών, γίνονται αντιληπτοί με όρους γεωγραφικών παραγόντων»[38].

Η κυρία σημασία των γεωγραφικών παραμέτρων όπως η εδαφική έκταση, η τοπογραφία, η τοποθεσία, οι φυσικοί πόροι, το κλίμα και ο πληθυσμός, έχουν αναφερθεί στην γεωπολιτική. Ο Alfred Mahan, την περίοδο 1840-1914, υποστήριζε ότι το κράτος το οποίο ελέγχει τις θάλασσες είναι κυρίαρχο στην παγκόσμια πολιτική[39].

[35] APERC (2007, σ. 13)
[36] Flouros (2019, σσ. 14,17,21)
[37] Russel (1945)
[38] Heywood (2013, σ. 662)
[39] Heywood (2013, σ. 662)

Η Γεωπολιτική αποτελεί ταυτόχρονα ένα σημαντικό εργαλείο χάραξης μιας τάξης πραγμάτων στο ΔΣ και επιβάλει την εξέταση της αλληλεπίδρασης του φυσικού περιβάλλοντος με τον άνθρωπο με τελικό σκοπό την απόκτηση οικονομικής και στρατιωτικής υπεροχής. Περιλαμβάνει τη «Γεωστρατηγική» η οποία χρησιμοποιείται για την απόκτηση της στρατιωτικής ισχύος και τη «Γεωοικονομία». Η τελευταία στοχεύει στην απόκτηση οικονομικής ισχύος[40].

Ωστόσο η ενέργεια ως φυσικός πόρος σχετίζεται αρκετά με την «γεωπολιτική», η οποία συνδέεται με τη γεωγραφία και τους πόρους[41]. Η πρόσβαση σε φυσικούς πόρους όσο και η ασφάλεια του εφοδιασμού συμβάλλουν τόσο στην επίτευξη της ενεργειακής ασφάλειας των κρατών όσο και στην εθνική τους ασφάλεια. Ιδίως η πρόσβαση σε ενεργειακές πηγές αποτέλεσε κρίσιμη παράμετρο για τους νικητές των παγκοσμίων πολέμων του περασμένου αιώνα. Η ενέργεια στη σημερινή εποχή χρησιμοποιείται ως γεωπολιτικό όπλο, συμβάλλοντας στην ενίσχυση της εθνικής ασφάλειας των κρατών[42]. Στην παρούσα μελέτη, η γεωπολιτική θα χρησιμοποιηθεί για να υπογραμμίσει τη σημασία της ενεργειακής ασφάλειας, της γεωγραφίας και του ρόλου των εμπλεκόμενων κρατών στο σύγχρονο περιβάλλον της Ανατ. Μεσογείου.

2.4 Η Περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου

Η Ανατ. Μεσόγειος ως περιοχή έχει μεγάλη στρατηγική σημασία. Χαρακτηρίζεται ως θαλάσσια γέφυρα που ενώνει την Ευρώπη, την Ασία και την Αφρική και αποτελεί ένα τεράστιο κόμβο πλεύσης εμπορικών πλοίων. Στην περιοχή διακινούνται καθημερινά τεράστιες ποσότητες πετρελαίου προς την Ευρώπη από τη Βόρεια Αφρική και τη Μέση Ανατολή. Η διώρυγα του Σουέζ αντιπροσωπεύει το συντομότερο θαλάσσιο δρόμο από τη Μέση Ανατολή και την Ανατολική Ασία προς την Ευρώπη[43] και μαζί με τα στενά του Βοσπόρου και των Δαρδανελίων ευθύνονται για αρκετά μεγάλο ποσοστό του παγκοσμίου εμπορίου, ενώνοντας την Ανατολή με τη Δύση[44]. Συγκεκριμένα για το χρονικό διάστημα 2020-2021, 9763 πλοία διέσχισαν την διώρυγα του Σουέζ, το οποίο αντιπροσωπεύει το 10 με 12 % του παγκόσμιου εμπορίου, αποφέροντας έσοδα αξίας

[40] Τρουμπαγιτς (σσ. 107-108)
[41] Russel (1945)
[42] Flouros, Pistikou, & Plakandaras (2022, σ. 4)
[43] Stivachtis (2021, σ. 418)
[44] Kurylev & Parkhitko (2021, σ. 610)

5,84 δισ. δολαρίων, ενώ κάθε χρόνο τουλάχιστον 60.000 πλοία πλέουν μέσω των στενών του Βοσπόρου και των Δαρδανελίων. Το τελευταίο ισοδυναμεί περίπου με τέσσερις φορές περισσότερο ποσοστό πλοίων που πλέουν συγκριτικά με τη Διώρυγα του Παναμά, η οποία αποτελεί τη κύρια θαλάσσια δίοδο μεταφοράς στο Δυτικό ημισφαίριο[45].

Η γεωγραφική θέση της Ανατ. Μεσογείου θεωρείται μια από τις πιο ευαίσθητες εξαιτίας της αφθονίας σε πλουτοπαραγωγικές πηγές. Τα κράτη που την περιβάλλουν συνθέτουν ένα μίγμα διαφορετικής κουλτούρας, ιστορίας, θρησκειών, οικονομίας, ανάπτυξης και πολιτικής συμπεριφοράς. Τόσο στο παρελθόν όσο και σήμερα, στην περιοχή αυτή υπήρχαν πλήθος συγκρούσεων μεταξύ των κρατών που την περιβάλλουν καθώς αποτελούσε πάντα ένα πεδίο αντιπαράθεσης διαφορετικών γεωπολιτικών και στρατηγικών ανταγωνισμών. Ο μεγάλος γεωγραφικός της χώρος βρίσκεται σε συνεχείς ανακατατάξεις, κυρίως εξαιτίας της θεωρίας περί «άδικης χάραξης συνόρων» και της θεωρίας ότι το «status quo» των προηγούμενων δεκαετιών έχει ακυρωθεί[46].

Τα κράτη που τη συνθέτουν είναι η Τουρκία, η Συρία, ο Λίβανος, το Ισραήλ, η Παλαιστίνη, η Αίγυπτος, η Κύπρος, η Ελλάδα αλλά και η Λιβύη. Η τελευταία, παρόλο που δε βρίσκεται γεωγραφικά στην Ανατολική Μεσόγειο, εντούτοις εμπλέκεται σε συμφωνίες τόσο με την Ρωσία όσο και με την Τουρκία, επηρεάζοντας την ενεργειακή ασφάλεια της περιοχής.

Η γεωπολιτική της περιοχής της Μεσογείου άλλαξε δραματικά τον 21ο αιώνα, ως αποτέλεσμα της μεταβολής της δυναμικής των κρατών που την περιβάλλουν αλλά και των αλλαγών σε διεθνές επίπεδο. Σε αντίθεση με την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου, οι ΗΠΑ και τα ευρωπαϊκά κράτη δεν αποτελούν πλέον τους κυρίαρχους δρώντες στην περιοχή. Στη σημερινή εποχή πολλές μεγάλες περιφερειακές δυνάμεις, όπως η Ρωσία, η Σαουδική Αραβία, το Ιράν, η Τουρκία και το Ισραήλ[47] διαδραματίζουν εξίσου σημαντικό ρόλο. Λόγω της περιορισμένης έκτασης της παρούσας εργασίας, εκτός των κρατών που περιβάλλουν την περιοχή του θέματος, επιλέχθηκε να πραγματοποιηθεί ανάλυση στα σημαντικότερα εμπλεκόμενα μέρη της περιοχής, και πιο συγκεκριμένα στην ΕΕ, στις ΗΠΑ και το ΝΑΤΟ, χωρίς να μειώνεται η σημασία των άλλων δρώντων.

[45] Kurylev & Parkhitko (2021, σ. 210)
[46] Τρουμπαγιτς (σ. 109)
[47] Stivachtis (2021, σ. 419)

Συνοπτικά τα σημεία ιδιαίτερου στρατηγικού ενδιαφέροντος στην περιοχή είναι οι διαμετακομιστικοί κόμβοι (η Διώρυγα του Σουέζ και τα στενά του Βόσπορου και των Δαρδανελίων), τα σημεία συσσώρευσης στρατιωτικών δυνάμεων και οι υποθαλάσσιες περιοχές που περιέχουν ενεργειακούς πόρους (το Αιγαίο, το Λιβυκό Πέλαγος, και η θαλάσσια περιοχή μεταξύ Κύπρου, Συρίας, Λιβάνου, Ισραήλ και Αιγύπτου). Εκτός από τις ένοπλες δυνάμεις των κρατών της περιοχής που την περιστοιχίζουν, οι ΗΠΑ, η Αγγλία και η Ρωσία διατηρούν αεροναυτικές στρατιωτικές βάσεις σε κράτη της περιοχής. Συγκεκριμένα οι ΗΠΑ έχουν σημαντικές βάσεις σε κράτη- μέλη του ΝΑΤΟ όπως στη Σούδα, στην Αλεξανδρούπολη (Ελλάδα), στο Ιντσιρλίκ (Τουρκία) και στην Τούρκικη Δημοκρατία της Βόρειας Κύπρου. Η Αγγλία διαθέτει βάση στην Κύπρο ενώ η Ρωσία στην Ταρσό της Συρίας[48].

Η Ανατ. Μεσόγειος περιέχει μεγάλους ενεργειακούς πόρους καθώς την τελευταία δεκαετία έχουν ανακαλυφθεί σημαντικές ποσότητες αποθεμάτων φυσικού αερίου και ειδικότερα στις θαλάσσιες περιοχές παράκτια της Κύπρου, του Ισραήλ, της Συρίας και της Αιγύπτου[49]. Συνεπώς η περιοχή προσφέρεται ως δυνητικός ενεργειακός προμηθευτής ενέργειας για την Ευρώπη, η οποία αναζητά τρόπους διαφοροποίησης των ενεργειακών της εισαγωγών[50].

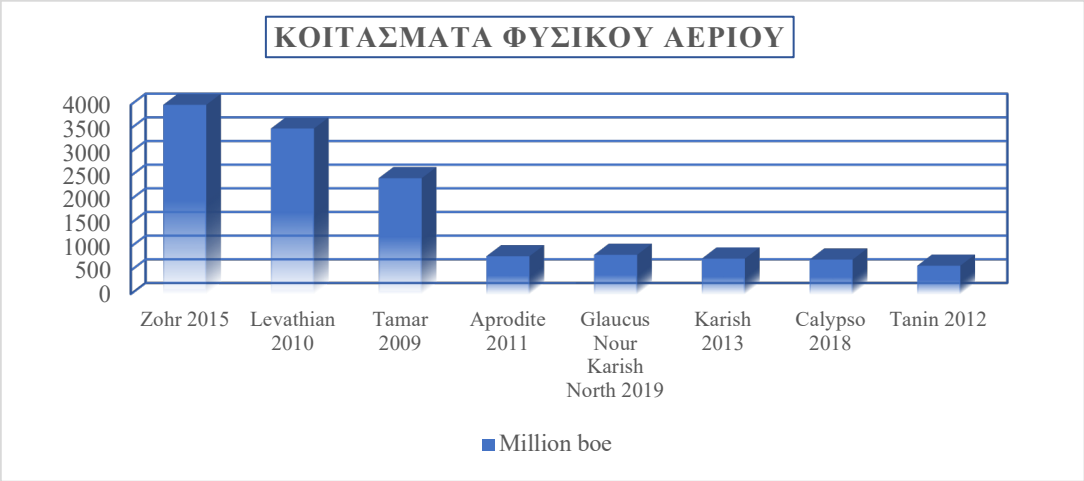
Επισημαίνεται ότι τα εκτιμώμενα παγκόσμια αποθέματα φυσικού αερίου ανέρχονται σε περίπου 6600 tcm[51] ενώ τα εκτιμώμενα παγκόσμια αποθέματα πετρελαίου ανέρχονται σε 1380 περίπου δισεκατομμύρια (δισ) βαρέλια. Η παγκόσμια ζήτηση ανέρχεται σε 31,2 δισ. βαρέλια ετησίως. Λαμβάνοντας υπόψη τους σημερινούς ρυθμούς παραγωγής και κατανάλωσης, εκτιμάται ότι τα παγκόσμια κοιτάσματα σε πετρέλαιο θα έχουν εξαντληθεί σε περίπου 46 χρόνια ενώ σε φυσικό αέριο σε περίπου 58 χρόνια[52].

Το παραπάνω εντείνει ακόμη περισσότερο τη σημασία της περιοχής της Ανατ. Μεσογείου καθώς παραμένει μια από τις πιο ανεξερεύνητες υποθαλάσσιες περιοχές. Έως το 2018, τα συνολικά αποθέματα φυσικού αερίου που ανακαλύφθηκαν στην περιοχή έφτασαν στα 4880 bcm[53], που συγκριτικά υπερβαίνει τις ανακαλυφθέντες ποσότητες στη Νορβηγία και αυτές του Αζερμπαϊτζάν. Ορισμένες ανακαλύψεις

[48] Σταμπουλής (2017, σ. 2)
[49] Maleev (2011, σ. 62)
[50] Γρηγοριάδης & Λεβογιάννης (2021)
[51] trillions of cubic metres
[52] Τρουμπαγιτς (σσ. 111-112)
[53] billions of cubic metres

ενεργειακών κοιτασμάτων και συγκεκριμένα των κοιτασμάτων Tamar και Levathian στο Ισραήλ καθώς και του κοιτάσματος Zohr στην Αίγυπτο, προκάλεσαν το ενδιαφέρον μεγάλων διεθνών ενεργειακών εταιρειών. Ωστόσο, για να εκμεταλλευτούν αυτοί οι ενεργειακοί πόροι, πρέπει να ξεπεραστούν πολυάριθμες προκλήσεις όπως τεχνικές, εμπορικές, νομικές και πολιτικές μεταξύ των κρατών που την περιστοιχίζουν[54].

Στο Διάγραμμα 2.1 παρουσιάζονται συνοπτικά, οι κυριότερες ανακαλύψεις των κύριων ενεργειακών κοιτασμάτων στην περιοχή της Ανατ. Μεσογείου από το 2009 και μετά.

Διάγραμμα 2.1: Κύριες ανακαλύψεις φυσικού αερίου στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου.

Πηγή: Stanič & Karbuz (2020, σ. 8)

[54] Stanič & Karbuz (2020, σ. 1)

3. Μεθοδολογία έρευνας

3.1 Ερευνητικό κενό και λόγος ανάληψης θέματος

Το ερευνητικό κενό που προκύπτει από το προηγούμενο κεφάλαιο καθορίζεται ως εξής: «Με τη σημερινή κατάσταση, και καθώς η πρόσβαση σε ενεργειακούς πόρους αποτελεί ύψιστο θέμα στην εθνική ασφάλεια των κρατών, κατά πόσο η ενεργειακή ασφάλεια της Ρωσίας στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου συμβάλλει στην αύξηση της γεωπολιτικής της ισχύος».

3.2 Ερευνητικά Ερωτήματα- Υποερωτήματα

Το κύριο ερευνητικό ερώτημα αυτής της εργασίας διατυπώνεται ως: «Με ποιον τρόπο επιδρά η ενεργειακή ασφάλεια της Ρωσίας στην Ανατολική Μεσόγειο, στην ενίσχυση της γεωπολιτική της ισχύος;»
Προκειμένου να απαντηθεί το κύριο ερευνητικό ερώτημα, η εργασία θα εξετάσει και θα αναλύσει ακολούθως τα παρακάτω δευτερεύοντα ερευνητικά υποερωτήματα:

1. Ποιοι παράγοντες επιδρούν στην ενίσχυση του ρόλου της ενεργειακής ασφάλειας της Ρωσίας;
2. Πώς αποτυπώνεται η ενεργειακή ασφάλεια της Ρωσίας στην Ανατολική Μεσόγειο;
3. Ποια είναι η δράση των ενδιαφερόμενων μερών στην περιοχή;
4. Με ποιόν τρόπο εξυπηρετούνται τα συμφέροντα τη Ρωσίας από τους δρώντες στην περιοχή;

3.3 Μεθοδολογία

Για την διερεύνηση των παραπάνω ερευνητικών ερωτημάτων θα πραγματοποιηθεί βιβλιογραφική έρευνα σε δευτερογενείς πηγές, μέσα από την επιστημονική βιβλιογραφία και αξιοποιώντας ταυτοχρόνως τις ηλεκτρονικές πηγές της βιβλιοθήκης αλλά και του διαδικτύου. Θα γίνει χρήση εικόνων, πινάκων και διαγραμμάτων, όπου θα απεικονιστούν διάφορα χρήσιμα στοιχεία της εργασίας, όπως των κοιτασμάτων

φυσικού αερίου της Ανατολικής Μεσογείου, οι ρωσικές εξαγωγές σε ενεργειακούς πόρους, οι υποδομές της Ευρώπης σε LNG, καθώς και άλλοι αναγκαίοι για την ανάλυση δείκτες.

Τέλος θα επιχειρηθεί κριτική ανάλυση των δευτερογενών πηγών από την υπάρχουσα βιβλιογραφία χρησιμοποιώντας επιπλέον δευτερογενείς πηγές από το διαδίκτυο ώστε να εξαχθούν διεξοδικά συμπεράσματα και ταυτοχρόνως να απαντηθούν τα ερευνητικά ερωτήματα[55].

[55] Creswell & Creswell (2019)

4. Ανάλυση

4.1 Η Ενεργειακή Ασφάλεια Ρωσίας στην Ανατολική Μεσόγειο

Η ενεργειακή ασφάλεια για τη Ρωσία αποτελεί κρίσιμο στοιχείο στην οικονομία της. Βασιζόμενη στην παραγωγή ενέργειας από τους φυσικούς της πόρους, θεμελιώνει την σταδιακή ανάπτυξή της. Ταυτόχρονα, η εθνική της ασφάλεια συνδέεται άμεσα με τη διαθεσιμότητα ενεργειακών πόρων. Παρά την ενεργειακή της αυτάρκεια, αντιμετωπίζει προβλήματα που πηγάζουν στο γεγονός ότι τα αποθέματά της συνεχώς φθίνουν και στη ραγδαία μείωση των αξιοποιούμενων τοποθεσιών εξόρυξης. Επιπλέον εξαιτίας της μεγάλης γεωγραφικής της έκτασης, δεν επαρκούν οι διαθέσιμοι ενεργειακοί πόροι σε κάθε περιοχή για να καλυφθούν οι ανάγκες του πληθυσμού της[56].

Τα μεγάλα διαθέσιμα αποθέματα ενεργειακών πόρων χρησιμοποιούνται ως εργαλείο τόσο για την εσωτερική όσο και εξωτερική πολιτική της και ταυτοχρόνως αποτελούν τη βάση για την ανάπτυξη της οικονομίας της. Η Ρωσία κατέχει ηγετική θέση στο διεθνές εμπόριο ενέργειας (φυσικό αέριο και πετρέλαιο) καθώς εξάγει το 50% της παραγωγής πρωτογενούς ενέργειας. Η παγκοσμιοποίηση όμως αποφέρει ισχυρό αντίκτυπο στην οικονομία της και συνεπώς προσπαθεί να έχει πρόσβαση στις παγκόσμιες χρηματοοικονομικές ροές[57].

Στο εσωτερικό της, οι κίνδυνοι της ενεργειακής ασφάλειάς της προέρχονται κυρίως από την επιδείνωση της οικονομικής και πολιτικής σταθερότητας, την επιβράδυνση ή την παύση της οικονομικής ανάπτυξης, από το μικρό μέγεθος των κοιτασμάτων της καθώς και από τη κακή γεωλογική εξερεύνηση. Εξωτερικά της χώρας, οι κίνδυνοι πηγάζουν από τον έντονο ανταγωνισμό των προμηθευτών, από την απότομη αύξηση της παραγωγής φυσικού αερίου καθώς και από την εμφάνιση νέων παραγωγών[58].

Ιδιαίτερη προσοχή θα πρέπει να δοθεί, στο φαινόμενο της κλιματικής αλλαγής και της πολιτικής στροφής των κρατών της ΕΕ προς την πράσινη ενέργεια. Το παραπάνω σε συνδυασμό με την επιδιωκόμενη αύξηση της ενεργειακής απόδοσης των κρατών, θα απέφερε μείωση της ενεργειακής ζήτησης, ιδίως στους φυσικούς πόρους της Ρωσίας.

[56] Kapitonov, Dorzhieva, & Batyrova (2022)
[57] Kapitonov, Dorzhieva, & Batyrova (2022)
[58] Kapitonov, Dorzhieva, & Batyrova (2022)

Συνεπώς θα είχε ως αποτέλεσμα την αστάθεια του ενεργειακού της συστήματος με αποτέλεσμα την επιβράδυνση της οικονομικής της ανάπτυξης[59].

Για κράτη που είναι προμηθευτές ενέργειας όπως είναι η Ρωσία, σημαντικό είναι να διατηρούν ισχυρούς δεσμούς με μεγάλες αγορές για να μπορούν να εξάγουν την παραγόμενη ενέργεια. Καθώς οι προσπάθειες εκσυγχρονισμού της οικονομίας της χώρας είχαν περιορισμένα αποτελέσματα, αυξήθηκε σταθερά η εξάρτησή της από τις εξαγωγές ενέργειας.

Η πολιτική των αγωγών η οποία εφαρμόζει για τις εξαγωγές της, παραμένει ευάλωτη. Αυτό συμβαίνει διότι οι αγωγοί διέρχονται διαμέσω ασταθών και υποθαλάσσιων περιοχών, διατρέχοντας μεγάλη πιθανότητα να αποτελέσουν στόχο τρομοκρατικών ή εχθρικών επιθέσεων. Επιπλέον, η επιρροή της μειώνεται όταν η πολιτική των ενδιάμεσων κρατών είναι αντίθετη και εχθρική ως προς τα δικά της συμφέροντα.[60]. Οι διακοπές των ενεργειακών ροών θα οδηγήσουν σε διακοπή της παροχής ενέργειας προς τις καταναλώτριες χώρες, με επακόλουθο την αύξηση των τιμών των ενεργειακών πόρων[61], κάτι το οποίο δεν θα ήταν προς το συμφέρον της.

Μπορεί να υποστηριχθεί ότι υπάρχει μια αμοιβαία σχέση ανάγκης και συμφερόντων ανάμεσα σε Ρωσία και ΕΕ. Η ΕΕ εξαρτάται κατά κόρον από το ρωσικό ενεργειακό εφοδιασμό, εξίσου και η Ρωσία εξαρτάται από την ενεργειακή ζήτηση της ΕΕ διότι η ΕΕ αποτελεί αδιαφιλονίκητα τη μεγαλύτερη αγορά ενέργειας για την ίδια. Η κύρια ανησυχία της Ρωσίας πηγάζει λοιπόν από τη σταθερότητα της ζήτησης σε εξαγωγές. Συνεπώς για να αντιμετωπίσει τον παραπάνω κίνδυνο, επιδιώκει τη στενότερη συνεργασία στον ενεργειακό τομέα με εναλλακτικούς προμηθευτές της Ευρώπης όπως την Αλγερία και τη Λιβύη[62].

Για την ανάλυση της ενεργειακής ασφάλειας της Ρωσίας στην Ανατολική Μεσόγειο θα εφαρμοστεί η μέθοδος 4As. Θα αναλυθούν οι τέσσερις διαστάσεις της ενεργειακής ασφάλειας: της διαθεσιμότητας των ενεργειακών πόρων της περιοχής «Availability», της προσβασιμότητας «Accessibility», της δεκτικότητας των δομών της περιοχής και του υφιστάμενου περιβάλλοντος «Acceptability» και τέλος της ανεκτικότητας του σχετικού κόστους «Affordability»[63].

[59] Kapitonov, Dorzhieva, & Batyrova (2022)
[60] Makarychev A. (2009, σ. 115)
[61] Kapitonov, Dorzhieva, & Batyrova (2022)
[62] Lutterbeck & Engelbrecht (2009, σ. 388)
[63] Flouros (2019, σ. 56)

4.1.1 Availability (Διαθεσιμότητα των ενεργειακών πόρων)

Για να εξευρεθεί η διαθεσιμότητα της Ρωσίας σε ενεργειακούς πόρους στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου θα πρέπει να αναζητηθεί το ποσοστό εμπλοκής της καθώς και τα κράτη με τα οποία συνεργάζεται περισσότερο στην εξεταζόμενη περιοχή. Είναι αναγκαίο να αναζητηθούν στοιχεία που αφορούν τα ανακαλυφθέντα κοιτάσματα καθώς και το ποσοστό συμμετοχής των πετρελαϊκών εταιρειών σε αυτά. Στον Πίνακα 4.1 παρουσιάζονται στοιχεία που αφορούν τα κοιτάσματα φυσικού αερίου που έχουν ανακαλυφθεί έως και σήμερα όπως το εκτιμώμενο μέγεθός τους σε tcf, καθώς και το ποσοστό ιδιοκτησίας των πετρελαϊκών εταιρειών.

Πίνακας 4.1
Κοιτάσματα αερίου Ανατολικής Μεσογείου

Ονομασία Κοιτάσματος	**Χώρα**	**Εκτιμώμενο μέγεθος κοιτασμάτων σε tcf**	**Εταιρείες- Μέτοχοι**	**Μερίδιο %**	**Έτος Ανακάλυψης**	**Έτος Παραγωγής**
Leviathan	Ισραήλ	22 αποδεδειγμένα	Noble Energy	39.66	2010	2016
			Delek group	45.34		
			Ratio oil	15		
Tamar	Ισραήλ	10,5 αποδεδειγμένα	Noble Energy	36	2009	2013
			Isramco	28.75		
			Dekek group	31.25		
			Dor gas	4		
Tanin	Ισραήλ	1,3 αποδεδειγμένα	Energean	100	2012	N/A[64]
Karish	Ισραήλ	1-1,5 αποδεδειγμένα	Energean	100	2011	N/A
Mari_B	Ισραήλ	1 αποδεδειγμένα	Tethys Sea partners	100	2000	2004
Noa	Ισραήλ	0,2 αποδεδειγμένα	Noble Energy	100	1999	2012
Dalit	Ισραήλ	0,35-0,5	Noble Energy	36	2009	2013

[64] Όπου N/A δεν βρέθηκαν στοιχεία (Not available).

			Isramco	28.75		
			Dekek group	31.25		
			Dor gas	4		
Dolhpin	Ισραήλ	0,08	Noble Energy	39.66	2011	N/A
			Dekek group	45.34		
			Ratio oil	15		
Shimshon	Ισραήλ	0,27-0,55	ATO oil and gas	40	2012	N/A
			Isramco	50		
			Modiin energy	10		
2	Κύπρος	N/A	ENI Cyprus	60	2013	-
			Operator KOGAS Cyprus	20		
			TOTAL E&P Cyprus	20		
3	Κύπρος	N/A	ENI Cyprus	50	2013	-
			Operator KOGAS Cyprus	20		
			TOTAL E&P Cyprus	30		
6 (Calypso)	Κύπρος	6-8	ENI Cyprus	50	2017	-
			Operator TOTAL E&P Cyprus	50		
7	Κύπρος	N/A	TOTAL E&P Cyprus	50	2019	-
			Operator ENI Cyprus	50		
8	Κύπρος	N/A	ENI Cyprus	60	2017	-
			Operator TOTAL E&P Cyprus	40		
9	Κύπρος	N/A	ENI Cyprus	60	2013	-
			Operator KOGAS Cyprus	20		
			TOTAL E&P Cyprus	20		
10	Κύπρος	5-8	ExxonMobil Exploration and	60	2017	-

			Production Cyprus (Offshore)			
			Operator	40		
			Qatar Petroleum International Upstream LLC			
11	Κύπρος	N/A	TOTAL E&P Cyprus	50	2013	-
			Operator	50		
			ENI Cyprus			
12 (Aphrodite)	Κύπρος	4,5 αποδεδειγμένα	Noble Energy International	35	2019	-
			Operator	30		
			Delek Drilling			
			BG Cyprus	35		
Zohr	Αίγυπτος	30	Eni	50	2015	2017
			Rosneft	**30**		
			BP	10		
			UAE's Mubadala Petroleum	10		
Atoll	Αίγυπτος	1,5	BP	100	N/A	N/A
			Eni			
			EGAS			
West Nile Delta (WND)	Αίγυπτος	5	BP	82,75	N/A	2017
			DEA	17,25		
Norros	Αίγυπτος	N/A	Nidoco (Eni's Egypt company, BP, EGPC)	100	N/A	2016
ΣΥΝΟΛΟ	-	94,63[65]	-	-	-	-

Πηγές: Dagoumas & Flouros (2017, σ. 22), Flouros (2022, σσ. 152,168), Farrag (2018), Ouki (2018, σσ. 9-11).

[65] Συνολικό εκτιμώμενο μέγεθος κοιτασμάτων Ανατολικής Μεσογείου που έχουν ήδη εξερευνηθεί.

Οι πετρελαϊκές εταιρείες διαχωρίζονται σε 2 κατηγορίες: τις Διεθνείς Πετρελαϊκές Εταιρείες «IOC»[66] και τις Εθνικές Πετρελαϊκές Εταιρείες «NOC»[67]. Οι IOC αντιπροσωπεύουν εταιρείες προερχόμενες κυρίως από τις δυτικές χώρες, που είναι διεθνών συμφερόντων. Σε αυτήν τη κατηγορία κατατάσσονται πετρελαϊκοί κολοσσοί όπως η Exxon Mobil, η BP, η Royal Dutch Shell. Οι NOC περιλαμβάνουν εταιρείες πετρελαίου κρατικών συμφερόντων όπως οι ρωσικές Gazprom, Rosneft και Novatek. Σε αντίθεση με τις IOC, στις οποίες οι αποφάσεις καθοδηγούνται με βάση τις τεχνολογικές εξελίξεις και τις επενδύσεις, οι αποφάσεις στις NOC καθοδηγούνται από το ίδιο το κράτος. Με άλλα λόγια στις NOC δε λαμβάνονται υπόψη μόνο τα οικονομικά κίνητρα αλλά συνυπολογίζονται και τα κρατικά, επιτρέποντας σε αυτές να αποκτήσουν επιρροή και να εξαπλωθούν σε παγκόσμιο επίπεδο[68].

Στην περίπτωση της Ρωσίας, οι εταιρείες ρωσικών συμφερόντων (NOC και IOC) επηρεάζονται σε μεγάλο βαθμό από τη ρωσική κυβέρνηση. Παρατηρείται η συνύπαρξη μεταξύ της κυβέρνησης του Πούτιν και των ρωσικών εταιρειών πετρελαίου και φυσικού αερίου. Οι ρωσικές πετρελαϊκές εταιρείες και ιδίως οι Gazprom και Rosneft, υποστηρίζουν πρωτίστως τα συμφέροντα της ρωσικής κυβέρνησης και αναλαμβάνουν έργα έχοντας ως προτεραιότητα τα γεωπολιτικά εθνικά συμφέροντα και όχι απαραίτητα εμπορικούς στόχους. Παράλληλα, η ρωσική ηγεσία τις παρέχει ποικίλες διευκολύνσεις, όπως φορολογικές απαλλαγές[69].

Από τον παραπάνω πίνακα καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι οι εμπλεκόμενες πετρελαϊκές εταιρείες στην εξεταζόμενη περιοχή αφορούν κυρίως πετρελαϊκές εταιρείες Γαλλικών (TOTAL), Ιταλικών (ENI), Αμερικάνικων (Noble Energy, ExxonMobil) και Βρετανικών (BP) συμφερόντων. Μόνο η εταιρεία Rosneft, η οποία είναι ρωσικών κρατικών συμφερόντων (NOC), είναι μέτοχος στο 30% του κοιτάσματος φυσικού αερίου «Zohr» της Αιγύπτου, το οποίο αποτελεί το μεγαλύτερο ανακαλυφθέν κοίτασμα στην περιοχή.

Εν κατακλείδι, η Ρωσία συμμετέχει σε ποσοστό περίπου 10%[70] επί των συνολικών κοιτασμάτων στην Ανατ. Μεσόγειο. Το ποσοστό αυτό συμπληρώνει και βοηθάει την διαθεσιμότητα των πόρων που δύναται να αντλήσει από την περιοχή. Επομένως, έχει πρόσβαση σε διαθεσιμότητα πόρων της περιοχής που υποβοηθάνε τα συμφέροντά της.

[66] International Oil Companies
[67] National Oil Companies
[68] Babyak (2020)
[69] Van den Beukel & Van Geuns (2021)
[70] για την ακρίβεια 9,46%

4.1.2 Accessibility (Προσβασιμότητα στους ενεργειακούς πόρους)

Η Ρωσία δραστηριοποιείται στην περιοχή με την μορφή των εταιρειών ρωσικών συμφερόντων. Από το 2018, η εταιρεία Novatek, συμμετέχει με ποσοστό 20%[71], σε συμφωνία κοινοπραξίας πετρελαϊκών εταιρειών που υπογράφτηκε με την κυβέρνηση του Λιβάνου και αφορά την εξεύρεση και την παραγωγή φυσικού αερίου και πετρελαίου στα τετράγωνα 4 και 9 της λιβανέζικης ΑΟΖ[72]. Επιπλέον η ρωσική εταιρεία SoyuzNefteGaz έχει υπογράψει συμφωνία με την κυβέρνηση της Συρίας, διάρκειας 25 ετών, για την εξερεύνηση της υποθαλάσσιας περιοχής της δεύτερης σε αποθέματα φυσικού αερίου και ειδικότερα στο τεμάχιο 2 της ΑΟΖ της[73]. Αυτές οι δραστηριότητες των ρωσικών πετρελαϊκών εταιρειών, αποσκοπούν κυρίως στην αποκόμιση μελλοντικών και μακροπρόθεσμων κερδών, παρά σε βραχυπρόθεσμα οφέλη, δεδομένου ότι η επικρατούσα κατάσταση στο Λίβανο (δυσμενής οικονομική και πολιτική κατάσταση) και στη Συρία (εμφύλιος πόλεμος) και δεν ευνοεί την περεταίρω δραστηριοποίηση.

Παράλληλα η Ρωσία διατηρεί καλές σχέσεις με άλλα κράτη της περιοχής όπως η Λιβύη και η Τουρκία τα οποία πιθανό να έχουν πρόσβαση στους πόρους της περιοχής. Στη Λιβύη, η Ρωσία υποστήριζε τα τελευταία χρόνια σταθερά το στρατηγό Khalifa Haftar που είναι ο επικεφαλής της κυβέρνησης του LNA[74], παρέχοντάς του στρατιωτική, αμυντική αλλά και οικονομική υποστήριξη[75]. Στην Τουρκία, τα δύο κράτη συνεργάζονται στενά σε διάφορους τομείς όπως στον οικονομικό, στρατιωτικό, ενεργειακό, αμυντικό και στον πολιτικό τομέα. Δεδομένης της πλεονεκτικής γεωπολιτικής της θέσης, η Τουρκία διαδραματίζει κρίσιμο ρόλο ως χώρα διέλευσης ενέργειας και εμφανίζεται ως ένα κράτος που μπορεί να διασφαλίσει τη ρωσική ενεργειακή ασφάλεια στην περιοχή. Ιδίως τα τελευταία χρόνια παρατηρείται ότι σχεδιάζουν σταθερές πολιτικές για να επεκτείνουν τις ζώνες επιρροής στην ευρύτερη περιοχή[76].

[71] Οι υπόλοιπες συμμετέχουσες εταιρείες είναι: η γαλλική Total (40%), την ιταλική Eni (40%).
[72] Farrag (2018)
[73] Stanič & Karbuz (2020, σ. 6)
[74] Libyan National Army
[75] Rumer & Sokolsky (2021, σ. 10)
[76] Maris, Flouros, & Galariotis (2022, σ. 13)

Πέραν της σχέσης της Ρωσίας με τα δύο παραπάνω κράτη ξεχωριστά, τόσο η Τουρκία όσο και η Λιβύη, διατηρούν εξαιρετικές σχέσεις μεταξύ τους, ιδίως ύστερα από την τουρκολιβυκή συμφωνία[77] στις 27 Νοεμβρίου 2019, στην οποία πραγματοποιήθηκε η οριοθέτηση των μεταξύ τους ΑΟΖ. Αυτό επιβεβαιώνεται και μετά από το νεότερο μνημόνιο συνεργασίας ανάμεσά τους, που υπογράφηκε τον Οκτώβριο του 2022 και περιλαμβάνει τη γενικότερη συνεργασία τους σε έργα ανάπτυξης και χρήσης των κοιτασμάτων, ιδίως στους τομείς της παραγωγής, εξερεύνησης, μεταφοράς και διανομής, στην υλοποίηση έργων για την ενίσχυση της εξερεύνησης των υποθαλάσσιων πόρων καθώς και στην κατασκευή επιπλέον δομών φυσικού αερίου και πετρελαίου στη Λιβύη[78]. Το πιο σημαντικό είναι ότι δίνεται η δυνατότητα στην Τουρκία να ξεκινήσει δραστηριότητες έρευνας στην ΑΟΖ της Λιβύης μέσα στους ερχόμενους μήνες[79].

Λαμβάνοντας υπόψη τις σχέσεις της Ρωσίας με τα δύο παραπάνω κράτη αλλά και την μεταξύ σχέση της Τουρκίας με τη Λιβύη, η Ρωσία έχει τη δυνατότητα πρόσβασης σε ενεργειακούς πόρους των ΑΟΖ αυτών των δύο κρατών πέραν από την ήδη δεδομένη σε θαλάσσιες ζώνες της Συρίας και του Λιβάνου. Επομένως, η Ρωσία διαθέτει πρόσβαση σε ενεργειακούς πόρους στην ευρύτερη περιοχή.

4.1.3 Acceptability (Δεκτικότητα σε σχέση με το περιβάλλον και τις υφιστάμενες δομές)

Το υψηλό κόστος των επενδύσεων σε συνδυασμό με την τεταμένη πολιτικό-στρατιωτική κατάσταση στην ευρύτερη περιοχή και ιδίως μεταξύ της Ελλάδας και της Τουρκίας, καθιστούν αδύνατη την υλοποίηση ενός αγωγού μεταφοράς φυσικού αερίου, ο οποίος θα τροφοδοτούσε την Ευρώπη. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ο ανταγωνιστικός ως προς τα ρωσικά συμφέροντα, EastMed (Eastern Mediterranean Pipeline), ο οποίος αν και ήταν προγραμματισμένο να κατασκευαστεί έως το 2024-2026, αμφισβητείται η υλοποίησή του. Για να κατασκευαστεί, θα πρέπει να διασφαλιστούν τα συμφέροντα των ίδιων των πετρελαϊκών εταιρειών, δηλαδή να προστατευτούν οι επενδύσεις τους[80], οι οποίες θα κινδύνευαν σε ενδεχόμενο πόλεμο.

[77] Κατά την οποία η Τουρκία υπέγραψε με τη Λιβύη συμφωνία για την οριοθέτηση ΑΟΖ μεταξύ των δύο χωρών (Ματζάκος, 2020).
[78] Το ΒΗΜΑ (2022)
[79] in.gr (2022)
[80] Kurylev & Parkhitko (2021, σ. 623)

Οι προκλητικές ενέργειες της Τουρκίας στην περιοχή της Ανατ. Μεσογείου και εις βάρος της Ελληνικής και της Κυπριακής ΑΟΖ[81] ιδίως από τον Ιούλιο του 2020, στην πραγματικότητα ευνοούν τη Ρωσία, η οποία δεν επιθυμεί τόσο την κατασκευή εναλλακτικού ανταγωνιστικού αγωγού φυσικού αερίου προς την ΕΕ όσο και εναλλακτικούς ενεργειακούς προμηθευτές. Επομένως η Ρωσία επωφελείται από την επιθετικότητα της Τουρκίας στην περιοχή, η οποία δημιουργεί ένα ασταθές περιβάλλον, προκαλώντας την ανασφάλεια τόσο των κρατών όσο και των ιδιωτικών εταιρειών.

Από πλευράς δομών στην περιοχή, ο αραβικός αγωγός αερίου «AGP» της Αιγύπτου, ετήσιας χωρητικότητας 10bcm[82], είναι ένας αγωγός φυσικού αερίου, ο οποίος δύναται να εξυπηρετήσει τα συμφέροντα της Ρωσίας, μιας και η Rosneft (NOC), είναι μέτοχος στο 30% του αιγυπτιακού κοιτάσματος φυσικού αερίου Zohr, του μεγαλύτερου στην ευρύτερη περιοχή. Ξεκινάει από το El-Arish της Αιγύπτου και τροφοδοτεί το Λίβανο, εκτρεπόμενος διαμέσω της Ιορδανίας και της Συρίας. Εντούτοις, υπάρχουν συζητήσεις ο αραβικός αγωγός να επεκταθεί προς στην Τουρκία και εν συνεχεία προς την Ευρώπη. Οι επικρατούσες όμως δυσμενείς σχέσεις μεταξύ Τουρκίας και Αιγύπτου αλλά και το ασταθές πολιτικό περιβάλλον της Συρίας[83], δε φαίνεται να ευνοούν την ανάπτυξη του συγκεκριμένου σχεδίου τα επόμενα χρόνια[84].

Επιπλέον στην Αίγυπτο, υπάρχουν δύο μονάδες υγροποίησης φυσικού αερίου στο Idku και στη Damietta με δυνατότητα παραγωγής 7,2 και 4,8 εκ τόνων ετησίως αντίστοιχα. Το καλοκαίρι του 2022 υπογράφθηκε Πλαίσιο Συμφωνίας στο οποίο συμμετείχαν η Αίγυπτος, το Ισραήλ και η ΕΕ για την εξασφάλιση του ενεργειακού εφοδιασμού της Ευρώπης με φυσικό αέριο παραγόμενο από το Ισραήλ και την Αίγυπτο στο οποίο θα χρησιμοποιούνται οι σταθμοί LNG της Αιγύπτου και θα αποτελέσουν κέντρο εξαγωγής LNG. Η Αίγυπτος εκμεταλλευόμενη τα πρόσφατα ανακαλυφθέντα κοιτάσματά της αλλά και την διασύνδεσή της με τα γειτονικά κοιτάσματα της περιοχής (Ισραήλ και Κύπρου), φιλοδοξεί να καταστεί ένας μεγάλος κόμβος εξαγωγής φυσικού αερίου στην ευρύτερη περιοχή. Επιπρόσθετα το Ισραήλ αναμένει να διπλασιάσει τις εξαγόμενες ποσότητες φυσικού αερίου από τα κοιτάσματα Karish και Tanin[85].

---

[81] με την πιο πρόσφατη όταν η Τουρκία έστειλε ένα σκάφος εξερεύνησης για γεωτρήσεις κοντά στο Καστελόριζο, στις 22 Ιουλίου 2020, απειλώντας την πυροδότηση στρατιωτικής σύγκρουσης, μεταξύ Τουρκίας και Ελλάδας (Stanič & Karbuz, 2020, σ. 21)

[82] Stanič & Karbuz (2020, σ. 9)

[83] Stanič & Karbuz (2020, σ. 10)

[84] Flouros (2022, σ. 96)

[85] Μελέτης (2022)

Με δεδομένη την ανάγκη άμεσης κάλυψης των αναγκών των διεθνών αγορών και ιδίως της ευρωπαϊκής, η μεταφορά LNG προκρίνεται από την κατασκευή αγωγών και πιο συγκεκριμένα του East Med δεδομένου ότι οι εργασίες κατασκευής κρίνονται χρονοβόρες και δαπανηρές για την υλοποίηση τους. Το τελευταίο δεν αναιρεί το γεγονός ότι οι εμπλεκόμενες χώρες και κυρίως το Ισραήλ δεν έχει εγκαταλείψει το σχέδιο υλοποίησης του αγωγού[86].

Δεδομένου ότι οι ρωσικές εξαγωγές σε LNG χρησιμοποιούν όλη την υπάρχουσα χωρητικότητα των εγκαταστάσεων υγραεροποίησης[87], η κατασκευή νέων εγκαταστάσεων και υποδομών στην περιοχή θα μπορούσε να ενισχύσει τη δυναμικότητα της Ρωσίας, αν και η εν λόγω διαδικασία χαρακτηρίζεται χρονοβόρα και δαπανηρή[88].

Εν κατακλείδι, το περιβάλλον αστάθειας στην περιοχή ευνοεί τη Ρωσία, διότι κρίνεται δαπανηρή και ανέφικτη η κατασκευή ενός ανταγωνιστικού και δυτικών συμφερόντων αγωγού φυσικού αερίου στην Αν. Μεσόγειο, ο οποίος θα τροφοδοτεί την Ευρώπη. Επιπλέον, ο αγωγός AGP παρότι αποτελεί μια επιλογή από πλευράς δομών στην περιοχή, δεν παρουσιάζεται ως η ευνοϊκότερη επιλογή την τρέχουσα περίοδο παρά μόνο αν βελτιωθούν οι συνθήκες και οι σχέσεις μεταξύ των γειτονικών κρατών στην ευρύτερη περιοχή. Επί του παρόντος, η κατασκευή νέων εγκαταστάσεων και υποδομών στην περιοχή θα μπορούσε να ενισχύσει τη δυναμικότητα της Ρωσίας, αν και η εν λόγω διαδικασία χαρακτηρίζεται χρονοβόρα και δαπανηρή.

4.1.4 Affordability (Ανεκτικότητα του σχετικού κόστους)

Ποικίλοι παράγοντες συμβάλλουν στις διακυμάνσεις της παγκόσμιας τιμής του πετρελαίου. Η υπάρχουσα ανισορροπία μεταξύ προσφοράς και ζήτησης σε ενεργειακούς πόρους καθώς και γεωπολιτικά ζητήματα, πιθανόν να οδηγήσουν στην ανασφάλεια των επενδύσεων εξαιτίας των πιθανών διακοπών σε εφοδιασμό. Επιπλέον, ο κύκλος της ανασφάλειας προκαλείται από την αστάθεια των τιμών που εμποδίζει τις επενδύσεις, οι οποίες ακολούθως προκαλούν αβεβαιότητα σε μελλοντική προσφορά. Επομένως, είναι αναγκαίο να εξασφαλιστεί τόσο η ασφάλεια του εφοδιασμού όσο και

[86] Μελέτης (2022)
[87] Fouad (2021)
[88] Manzyuk (2022)

της ζήτησης. Επισημαίνεται ότι σε περιόδους που η τιμή του πετρελαίου κυμαίνεται υψηλά, οι επενδύσεις των εταιρειών ενθαρρύνονται περισσότερο μόνο όταν υπάρχει σταθερή ζήτηση[89].

Η Ρωσία στο παρελθόν προέβη σε συνεργασία με ορισμένα κράτη που παράγουν πετρελαίο, με σκοπό να επηρεάσει την διακύμανση των τιμών των ενεργειακών πόρων. Από το 2016, συνεργαζόταν με τον OPEC[90], για θέματα που αφορούν τον συντονισμό της παραγωγής πετρελαίου, συμφωνία γνωστή ως OPEC+[91]. Το τελευταίο επέτρεψε τη σταθεροποίηση της ρωσικής οικονομίας, οδηγώντας στην αύξηση της παγκόσμιας τιμής του πετρελαίου[9293].

Οι εξαγόμενοι ενεργειακοί φυσικοί πόροι της Ρωσίας, το φυσικό αέριο και το πετρέλαιο, αποτελούν την πιο σημαντική πηγή κρατικών εισόδων. Η υψηλή τιμή τους το τελευταίο διάστημα και ειδικότερα μετά τον πόλεμο της Ουκρανίας του 2022, πολλαπλασίασε την αξία των εξαγωγών, γεγονός που βοήθησε τη Ρωσία να αντισταθμίσει τα χαμένα έσοδα λόγω των δυτικών κυρώσεων. Σύμφωνα με τον IEA, παρόλο που οι τιμές σε ενεργειακούς πόρους ήταν αυξημένες για μεγάλο χρονικό διάστημα και παρά τις μειωμένες ρωσικές εξαγωγές προς την Ευρώπη, η Ρωσία για το τρέχον έτος από τον Μάρτιο έως τον Ιούλιο, αποκόμισε περισσότερα έσοδα σε σύγκριση με τα προηγούμενα χρόνια.[94]

Επομένως υπό την προϋπόθεση να υπάρχει σταθερή ζήτηση στην αγορά ενέργειας, οι τρέχουσες υψηλές τιμές των φυσικών πόρων, ευνοούν τις επενδύσεις των πετρελαϊκών εταιρειών συμφερόντων της Ρωσίας, διότι εξαιτίας των κερδών, ο χρόνος αποπληρωμής των εξόδων τους μειώνεται.

[89] APERC (2007, σ. 35)

[90] Ο OPEC (Οργανισμός Πετρελαίου Εξαγωγικών Κρατών) ιδρύθηκε στη Βαγδάτη και συμμετέχουν το Ιράν, το Ιράκ, η Σαουδική Αραβία, το Κουβέιτ, η Βενεζουέλα και προστέθηκαν την περίοδο 1961-2018 το Κατάρ, η Ινδονησία, η Λιβύη, τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, η Αλγερία, η Νιγηρία, ο Εκουαδόρ, η Γκαμπόν, η Αγκόλα, η Ισημερινή Γουινέα και το Κονγκό (OPEC, 2022).

[91] Στον OPEK+ συμμετέχουν η Ρωσία, το Αζερμπαϊτζάν, το Καζακστάν, το Μεξικό, η Μαλαισία, το Μπρουνέι, το Ομάν, το Σουδάν, το Νότιο Σουδάν και το Μπαχρέιν (Drishti, 2019).

[92] Siddi (2020, σ. 170)

[93] (EIA- U.S. Energy Information Administration, 2021)

[94] Manzyuk (2022)

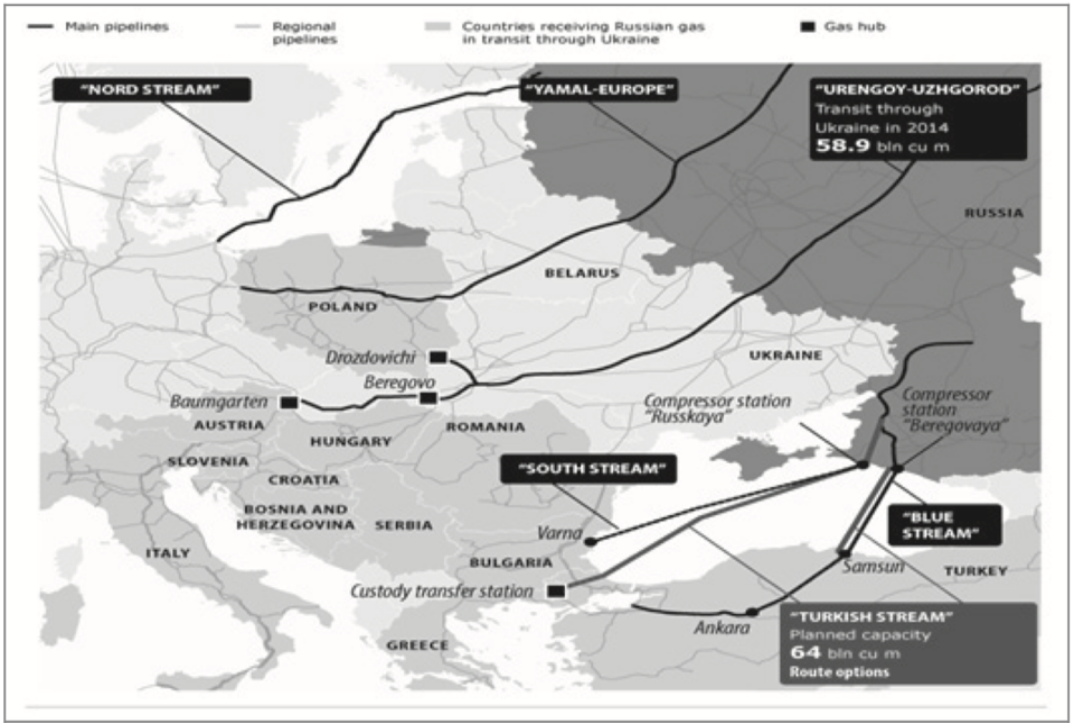
4.2 Ρωσικές εξαγωγές πετρελαίου και φυσικού αερίου

Σε αυτό το υποκεφάλαιο θα παρουσιαστούν οι ενεργειακές εξαγωγές της Ρωσίας την τελευταία τριετία (2020- 2022) οι οποίες επηρεάζουν άμεσα την ενεργειακή της ασφάλεια και την γεωπολιτική της ισχύ. Θα πραγματοποιηθεί σύγκριση, της τρέχουσας περιόδου και ιδιαίτερα αυτής μετά την έναρξη του πολέμου της Ουκρανίας από το Φεβρουάριο του 2022 έως και σήμερα, με τα προηγούμενα χρόνια. Σκοπός του κεφαλαίου είναι να απεικονιστεί η αλληλεπίδραση και η σημασία των ρωσικών ενεργειακών εξαγωγών καθώς και να διαπιστωθεί κατά πόσο επηρεάστηκαν αυτές μετά τις κυρώσεις της ΕΕ.

Τα σημαντικά αποθέματα των ενεργειακών πόρων της Ρωσίας όπως προαναφέρθηκε, χρησιμεύουν ως εργαλείο για την εσωτερική και εξωτερική πολιτικής της[95]. Η Ευρώπη αποτελεί την κύρια πηγή εσόδων της ρωσικής οικονομίας, καθώς είναι η κύρια αγορά για τις εξαγωγές της σε φυσικό αέριο και πετρέλαιο. Ταυτόχρονα η Ρωσία είναι ο κυριότερος προμηθευτής φυσικού αερίου και πετρελαίου για την Ευρώπη[96].

Η σχέση αλληλεξάρτησης της Ρωσίας με τα ευρωπαϊκά κράτη, παρουσιάζεται στο Διάγραμμα 4.1, όπου απεικονίζονται οι αγωγοί φυσικού αερίου με κατεύθυνση προς την Ευρώπη: ο «Nord Stream Pipeline» της Gazprom- χωρητικότητας 55 bcm ανά έτος, ο «Yamal-Europe» της Gazprom- δυναμικότητας 33 bcm ανά έτος, ο «Urengoy-Uzhgorod» κοινοπραξίας της Gazprom με την ουκρανική Naftogaz, δυναμικότητας 100 bcm ανά έτος, ο αγωγός «Blue Stream Pipeline» της Gazprom- δυναμικότητας 16 bcm ανά έτος, και ο αγωγός «Nord Stream 2 Pipeline», με τη Gazprom να κατέχει το 50% της ιδιοκτησίας και να είναι ο κύριος μέτοχος του έργου, δυναμικότητας 55 bcm ετησίως ο οποίος θα λειτουργούσε παράλληλα με τον αγωγό Nord Stream[97].

[95] Stratakis & Pelagidis (2019, σ. 83)
[96] EIA- U.S. Energy Information Administration (2021)
[97] Stratakis & Pelagidis (2019, σσ. 82-85)

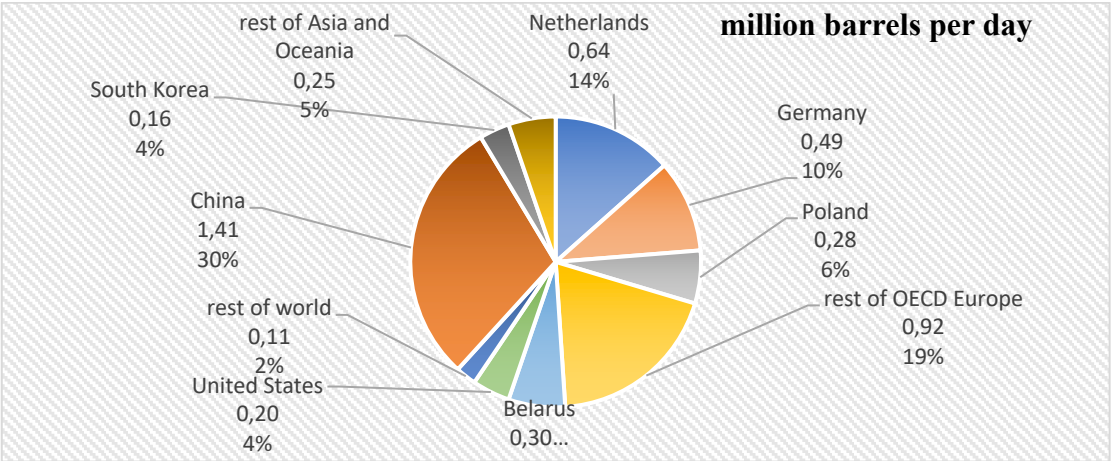

Διάγραμμα 4.1: Αγωγοί φυσικού αερίου Ρωσίας Ανατ. Ευρώπης.
Πηγή: Stratakis & Pelagidis (2019, σ. 83)

Η Ρωσία ήταν παγκοσμίως ο τρίτος μεγαλύτερος παραγωγός πετρελαίου για το έτος 2020 μετά από τις ΗΠΑ και τη Σαουδική Αραβία, με ετήσιο μέσο όρο 10,5 εκατομμυρίων βαρελιών την ημέρα (b/d). Ταυτόχρονα για το ίδιο έτος, αποτέλεσε το δεύτερο μεγαλύτερο προμηθευτή φυσικού αερίου μετά τις Ηνωμένες Πολιτείες, παράγοντας 22,5 Tcf[98]. Η παραγωγή πετρελαίου και άλλων υγρών καυσίμων της Ρωσίας ήταν 9,9 εκατομμύρια b/d από τα οποία κατανάλωνε τα 3,7. Εξήγαγε 5 εκατομμύρια b/d πετρελαίου εκ των οποίων το 48% πωλήθηκε σε ευρωπαϊκές χώρες και πιο συγκεκριμένα 11% στη Γερμανία , 11% στην Ολλανδία και 7% στην Πολωνία και το 42% κατευθύνθηκε σε Ασία και Ωκεανία (31% στη Κίνα)[99].

Το 2021 τα αποθέματα πετρελαίου της Ρωσίας ανέρχονταν στα 80 δισεκατομμύρια βαρέλια ενώ το ίδιο έτος, πραγματοποίησε 4.7 εκατομμύρια εξαγωγές b/d πετρελαίου σε κράτη όπως φαίνονται στο Διάγραμμα 4.2 χωρίς μεγάλες αποκλίσεις από το προηγούμενο έτος[100].

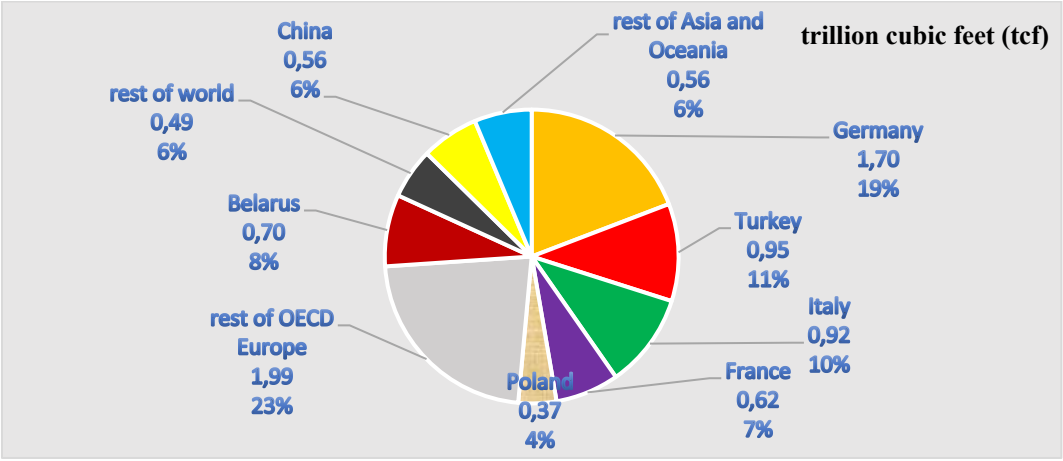
[98] EIA- U.S. Energy Information Administration (2021)
[99] EIA- U.S. Energy Information Administration (2021)
[100] EIA U.S. Energy Information Administration (2022)

Διάγραμμα 4.2: Εξαγωγές Πετρελαίου της Ρωσίας για το 2021

Πηγή: EIA U.S. Energy Information Administration (2022)

Στον τομέα του φυσικού αερίου, σύμφωνα με το Oil & Gas Journal, η Ρωσία το 2021 είχε τα μεγαλύτερα αποθέματα φυσικού αερίου στον κόσμο- 1.688 tcf, παράγοντας 22,5 tcf το 2020 και καταναλώνοντας 16,9 tcf το 2019. Το 2020, η Ρωσία πραγματοποίησε 8,5 tcf εξαγωγών, όπου το 75% κατευθύνθηκε στην Ευρώπη (16% στη Γερμανία, 12% στην Ιταλία, 8% στη Γαλλία, 6% στην Τουρκία) και το 11% στην Ευρασία. Το 2021, η Ρωσία πραγματοποίησε παρόμοια μεγέθη εξαγωγών με το προηγούμενο έτος εξάγοντας 8,9 tcf[101]. Πιο αναλυτικά παρουσιάζονται στο Διάγραμμα 4.3.

Διάγραμμα 4.3: Εξαγωγές Φυσικού Αερίου της Ρωσίας για το 2021[102]

Πηγή: EIA U.S. Energy Information Administration (2022)

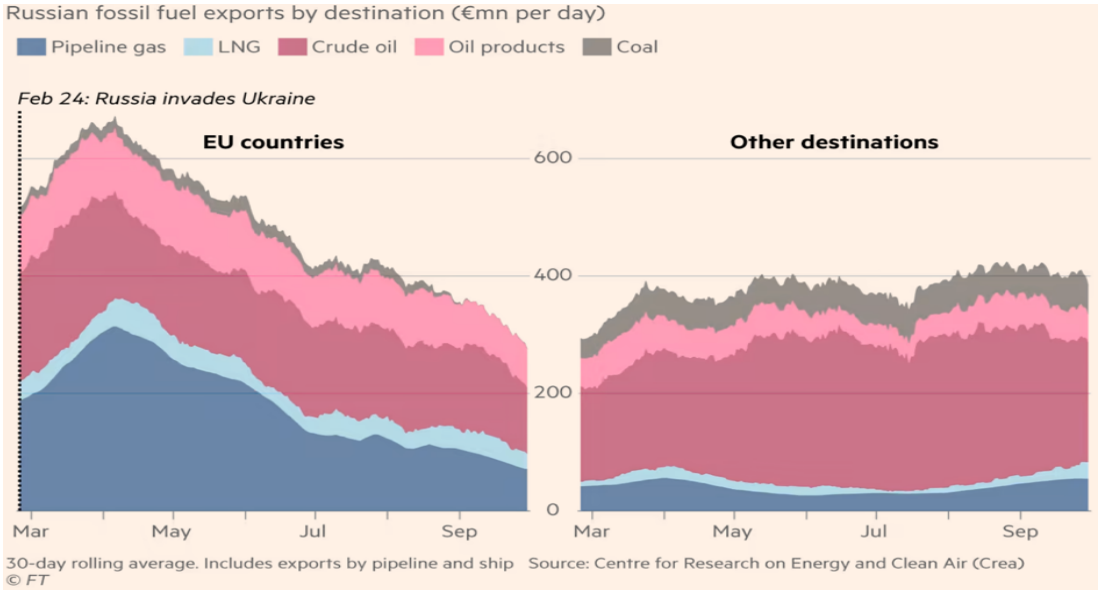
[101] EIA- U.S. Energy Information Administration (2021)
[102] Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD) είναι ένας διεθνής οικονομικός οργανισμός 38 χωρών.

Ωστόσο, μετά την έναρξη του πολέμου στην Ουκρανία το 2022, οι εξαγωγές της σε φυσικό αέριο προς την Ευρώπη επηρεάστηκαν. Ως απάντηση στον πόλεμο, τα ευρωπαϊκά κράτη, επιβάλλοντας κυρώσεις προσπάθησαν να μειώσουν την εξάρτησή τους από την Ρωσία. Για το Ά Εξάμηνο του τρέχοντος έτους η ρωσική κρατική εταιρεία Gazprom εξήγαγε περίπου 33-40% λιγότερο φυσικό αέριο σε σύγκριση με την ίδια περίοδο του προηγούμενου έτους[103]. Η Ρωσία αρχικά δε μείωσε τις εξαγωγές της, αλλά μετά από τις επιβληθείσες κυρώσεις, πραγματοποίησε μεγάλες περικοπές[104].

Παρόλα αυτά, κατά τη χρονική περίοδο από τις 24 Φεβρουαρίου 2022 έως τις 24 Αυγούστου 2022 η Ρωσία αποκόμισε συνολικά 158 δισ ευρώ έσοδα, παρά τις μειωμένες εξαγωγές της. Με άλλα λόγια αποκόμισε αυξημένα έσοδα σε σύγκριση με τα προηγούμενα έτη, εξαιτίας της αύξησης των τιμών των ορυκτών καυσίμων. Η ΕΕ παρέμεινε η μεγαλύτερη αγορά των εξαγωγών της σε άνθρακα, πετρέλαιο και φυσικό αέριο καθώς εισήγαγε καύσιμα αξίας 100 δισ. ευρώ[105]. Δεύτερη σε εισαγωγές ήταν η Κίνα με 34,9 δισ. ευρώ ενώ ακολούθησαν για την περιοχή της Ανατ. Μεσογείου η Τουρκία με 10,7 δισ. ευρώ και η Αίγυπτος με 2,3 δισ. ευρώ[106].

Στο Διάγραμμα 4.4 απεικονίζονται οι εισαγωγές ορυκτών καυσίμων φυσικού αερίου της ΕΕ από τη Ρωσία καθώς και οι ρωσικές εξαγωγές προς άλλα κράτη για το χρονικό διάστημα από την έναρξη του πολέμου στην Ουκρανία έως τα τέλη Σεπτεμβρίου 2022. Για την ΕΕ αξίζει να επισημανθεί η μείωση εισαγωγών σε φυσικό αέριο μέσω των αγωγών της Ρωσίας καθώς και η παύση των εισαγωγών σε άνθρακα, ιδίως μετά τις ευρωπαϊκές κυρώσεις για την απαγόρευση του ρωσικού άνθρακα από τις 10 Αυγούστου 2022. Σύμφωνα με την ιστοσελίδα Financial Times για το ίδιο διάστημα, οι μειωμένες ρωσικές εξαγωγές πετρελαίου στην ΕΕ αντισταθμίστηκαν από τις εξαγωγές προς άλλα κράτη όπως την Ινδία και την Κίνα, ενώ παράλληλα η Τουρκία και η Ινδία αύξησαν τις εισαγωγές τους σε άνθρακα[107].

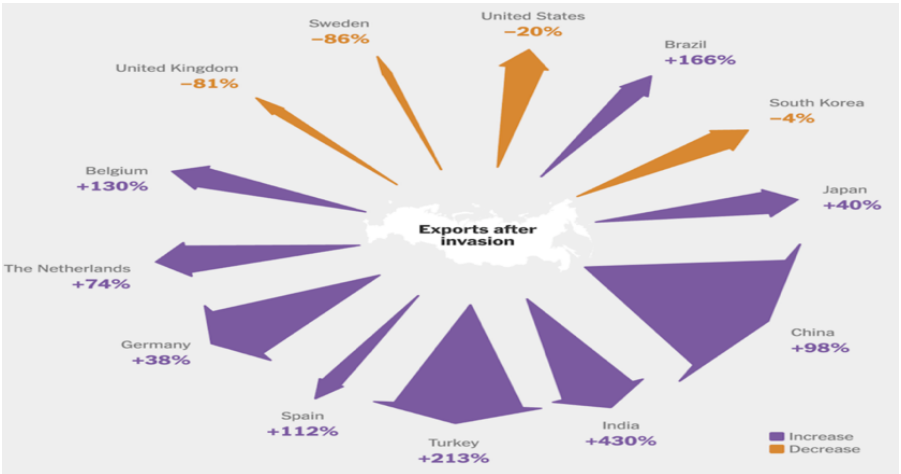
[103] Statista (2022)
[104] Seddon, Sheppard, & Foy (2022)
[105] Campbell (2022)
[106] CREA (2022)
[107] Campbell (2022)

Διάγραμμα 4.4: Εξαγωγές ορυκτών καυσίμων της Ρωσίας (Φεβ - Σεπ 2022)

Πηγή: Campbell (2022)

Στο Διάγραμμα 4.5 απεικονίζονται με μωβ χρώμα η αυξημένη αξία των μέσων μηνιαίων ρωσικών εξαγωγών ενώ με πορτοκαλί οι μειωμένες και αφορά τη χρονική περίοδο μετά την έναρξη του πολέμου, συγκριτικά με την περιόδο 2017 – 2021. Συνεπώς, σύμφωνα με ανάλυση των New York Times, οι δυτικές κυρώσεις είχαν μέχρι στιγμής περιορισμένα αποτελέσματα στην οικονομία της Ρωσίας[108] αφού παρατηρείται μεγάλη αύξηση στην Κίνα, στην Ινδία και την Τουρκία.

Διάγραμμα 4.5: Εξαγωγές ορυκτών καυσίμων της Ρωσίας σε Ευρωπαϊκές χώρες και άλλους προορισμούς από την έναρξη του πολέμου έως τα τέλη Σεπτεμβρίου

Πηγή: Manzyuk (2022)

[108] Manzyuk (2022)

4.3 Η γεωπολιτική της Ρωσίας στην Ανατολική Μεσόγειο

Για την κατανόηση της σημερινής στάσης της Ρωσίας στην Ανατ. Μεσόγειο θα διευκόλυνε τόσο μια σύντομη ιστορική ανασκόπηση της ανάμειξης της χώρας στην περιοχή όσο και η τρέχουσα γεωπολιτική της χώρας. Με τη Λευκή Θάλασσα να είναι παγωμένη περισσότερο από έξι μήνες το χρόνο, η Ρωσία για να καταστεί ναυτική δύναμη, αναζητούσε διαρκώς διόδους προς πιο ζεστές περιοχές, ιδίως προς τις νότιες θάλασσες[109].

Η εμπλοκή της Ρωσίας στην περιοχή της Μεσογείου πηγάζει από τον 10ο αιώνα. Μεταξύ 860 και 988 η Ρωσία του Κιέβου (αρχικό ρωσικό κράτος), προσπάθησε να κατακτήσει έξι φορές την Κωνσταντινούπολη, διότι αποτελούσε δίοδο προς τη Μεσόγειο[110].Ο διακαής στόχος της ήταν ο έλεγχος των Στενών διότι διασφάλιζαν όχι μόνο την απρόσκοπτη διέλευση των ρωσικών εμπορικών και ναυτικών πολεμικών πλοίων αλλά και την συγκράτηση των εχθρικών ναυτικών δυνάμεων έξω από τη Μαύρη Θάλασσα ιδιαίτερα μετά τα καταστροφικά γεγονότα του πολέμου της Κριμαίας (1853-1856)[111].

Η Τουρκία, με τη Συνθήκη του Μοντρέ του 1936, παρέμεινε υπό τον έλεγχο των Στενών ενώ καθορίστηκε σε καιρό ειρήνης να θεσπίζεται περιορισμός της διέλευσης των πολεμικών πλοίων από και προς τη Μαύρη Θάλασσα. Κατά τη διάρκεια πολέμου αντιθέτως, η Τουρκία διατηρούσε το δικαίωμα να κλείσει τα στενά σε πολεμικά πλοία που αποτελούσαν απειλή για την ασφάλειά της ή σε τρίτα κράτη που συμμετέχουν σε πόλεμο[112].

Κατά την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου και μετά την πτώση των αποικιακών αυτοκρατοριών, η Σοβιετική Ένωση πέτυχε τη στρατιωτική, διπλωματική, ναυτική, και οικονομική παρουσία της στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου. Τα κράτη με τα οποία συνεργαζόταν περισσότερο στην περιοχή περιλάμβαναν τη Συρία και την Αίγυπτο[113].

Όμως εξαιτίας της πολιτικής της ΕΣΣΔ, η παρουσία της στη Μεσόγειο άρχισε να φθίνει. Οι σοβιετικές ναυτικές δυνάμεις δε διέθεταν την ικανότητα να αναπτυχθούν και να διατηρηθούν μόνιμα στην περιοχή. Σε αυτό συνέβαλλε ότι ο έλεγχος των Στενών

[109] Bregolat (2018, σ. 36)
[110] Bregolat (2018, σ. 36)
[111] Rumer & Sokolsky (2021, σ. 5)
[112] Bregolat (2018, σ. 36)
[113] Rumer & Sokolsky (2021, σ. 5)

και η πρόσβαση προς τη Μεσόγειο βρισκόταν υπό τον έλεγχο της Τουρκίας, η οποία ήταν μέλος του εχθρικού ΝΑΤΟ. Επιπλέον, το 1972 ο σοβιετικός στρατός εκδιώχτηκε από την Αίγυπτο εξαιτίας της ανεπαρκής υποστήριξης της Μόσχας κατά τη διάρκεια των Αραβο-ισραηλινών Πολέμων[114].

Γενικότερα η κύρια φιλοδοξία της Σοβιετικής Ένωσης ήταν η υπονόμευση της συνοχής και της παρουσίας του ΝΑΤΟ και των ΗΠΑ στην περιοχή. Η Συρία της έδινε τη δυνατότητα να έχει ναυτική παρουσία σε περιοχή που βρισκόταν υπό τον έλεγχο των ΗΠΑ, οι οποίες διέθεταν ένα ευρύ δίκτυο συμμαχικών κρατών και ικανή στρατιωτική παρουσία. Συνεπώς προσπάθησε να επεκτείνει τις σχέσεις της με άλλα κράτη της περιοχής, διεισδύοντας πολιτικά σε εγχώριες κυβερνήσεις, παρέχοντας δάνεια και οικονομικές βοήθειες και πραγματοποιώντας πωλήσεις όπλων με ευνοϊκούς όρους. Ωστόσο, τα κράτη της περιοχής με την πάροδο του χρόνου αποδείχτηκαν όχι και τόσο αξιόπιστοι σύμμαχοι[115].

Η κατάρρευση της ΕΣΣΔ σηματοδότησε τη ρωσική εξαφάνιση από την περιοχή της Μεσογείου με το στόλο της να περιορίζεται μόνο στη Μαύρη Θάλασσα[116] και οδηγήθηκε σε μια περιορισμένη πολιτική και προσανατολισμένη προς τα γειτονικά της κράτη[117]. Εντούτοις, η επέκταση του ΝΑΤΟ προς τα γειτονικά κράτη της Ρωσίας περιθωριοποίησε τη θέση της και τις μεσογειακές φιλοδοξίες της. Χαρακτηριστικά παραδείγματα της νατοϊκής επέκτασης, αποτέλεσαν η επέκταση προς τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία το 2004, ενώ το 2008 η δέσμευση του ΝΑΤΟ να δεχθεί τη Γεωργία και την Ουκρανία ως μέλη του. Η αντίδρασή της προς τις παραπάνω νατοϊκές ενέργειες περιελάβανε, εκτός από τις στρατιωτικές επιχειρήσεις (σε Ουκρανία και Γεωργία), την παροχή υποστήριξης σε πολιτικές δυνάμεις άλλων κρατών που αντιτίθενται στην ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Τέλος επέστρεψε με τη στρατιωτική της παρουσία στη Μεσόγειο, επιδιώκοντας όχι μόνο την προβολή της ισχύος της προς τα Νότια, αλλά και την επιτήρηση του ΝΑΤΟ και του τζιχαντισμού στην περιοχή, αποσκοπώντας στην προστασία των εμπορικών συμφερόντων της, ιδίως σε σχέση με τις εξαγωγές φυσικού αερίου και πετρελαίου[118].

Η σημερινή στρατηγική της Ρωσίας στη Μεσόγειο αποτυπώνεται σε θεμελιώδες ρωσικό έγγραφο που εγκρίθηκε στις 26 Ιουλίου 2015. Σύμφωνα με αυτό, το «Ναυτικό

[114] Rumer & Sokolsky (2021, σ. 6)
[115] Rumer & Sokolsky (2021, σ. 6)
[116] Rumer & Sokolsky (2021, σ. 7)
[117] Starodubtsev (2019)
[118] Bregolat (2018, σ. 37)

της Δόγμα» και οι στρατηγικοί της στόχοι περιλαμβάνουν εκτός από τις θαλάσσιες περιοχές της Αρκτικής, του Ειρηνικού, του Ατλαντικού, αυτή της Μεσογείου, επισημαίνοντας την αναγκαιότητα για τη διατήρηση μόνιμης ρωσικής ναυτικής παρουσίας στην περιοχή[119].

Σύμφωνα με διάφορες αναλύσεις, διάφοροι λόγοι συντέλεσαν στην απόφαση της Ρωσίας να εμπλακεί στην περιοχή. Σε αυτούς συμπεριλαμβάνεται η αναζήτηση της θέσης (status- quo) της μεγάλης δύναμης. Σύμφωνα με το Ντμίτρι Τρένιν, η Μόσχα προσπαθεί να μεταβάλλει το παγκόσμιο διεθνές σύστημα, που χαρακτηρίζεται από την πρωτοκαθεδρία των ΗΠΑ (μονοπολικό), προς ένα πολυπολικό σύστημα και η δραστηριότητά της στη ΜΕΝΑ αποτελεί ένα τρόπο για την επίτευξη αυτού του στόχου. Ο Νικολάι Κοζάνοφ από την πλευρά του, ισχυρίστηκε ότι η δραστηριότητα της Ρωσίας στη ΜΕΝΑ είναι ένα μέσο αποφυγής της διεθνής απομόνωσης και εμβάθυνσης των δεσμών με άλλους περιφερειακούς παράγοντες της περιοχής, που η Ουάσιγκτον διατηρούσε διαχρονικά καλές σχέσεις. Ο Yuri Barmin υποστηρίζει ότι η Ρωσία δύναται να διαδραματίσει ρόλο αξιόπιστου διαμεσολαβητή σε πολλές περιφερειακές συγκρούσεις (Λιβύη, Ισραήλ- Παλαιστίνη) σε αντίθεση με τις ΗΠΑ. Ο Dannreuther θεωρεί ότι η συμπεριφορά της βρίσκεται σε αντίθεση με τη δυτική προαγωγή της δημοκρατίας και είναι ανεκτική σε διαφορετικές θρησκείες και κοινωνίες ελκύοντας πολιτικούς ηγέτες και ισχυρούς δρώντες της περιοχής όπως η Χεζμπολάχ και η Χαμάς[120].

Επομένως, η επανεμφάνιση της Ρωσίας στη Μεσόγειο και ιδίως μετά το 2015, με τη στρατιωτική εμπλοκή της στη Συρία, πηγάζει από τις απαιτήσεις της για υπεράσπιση της εθνικής της ασφάλειας, από τις αντιλήψεις περί οικονομικών απειλών που διατρέχει καθώς και από τη φιλοδοξία της να αναβαθμιστεί ο γεωπολιτικός της ρόλος. Η παρουσία της Ρωσίας στη Μεσόγειο υποδηλώνει ότι το μεσοδιάστημα ειρήνης μετά το Ψυχρό Πόλεμο έχει τελειώσει και η αντιπαλότητα μεταξύ Ρωσίας και Δύσης έχει ξαναξεκινήσει, με την περιοχή να αποτελεί μια σημαντική σφαίρα ανταγωνισμού[121].

Η συμμετοχή της Ρωσίας στον εμφύλιο πόλεμο της Συρίας οδήγησε στην ενίσχυση των ρωσικών στρατιωτικών βάσεων της Μεσογείου. Πλέον το ρωσικό πολεμικό ναυτικό

[119] Kurylev & Parkhitko (2021, σ. 618)
[120] Siddi (2020, σσ. 166-168)
[121] Rumer & Sokolsky (2021, σ. 3)

σταθμεύει στο λιμάνι Tartus ενώ η ρωσική αεροπορία στο αεροδρόμιο Hmeymim[122]. Το λιμάνι του Tartus θεωρείται ως στρατηγικό καθώς καθιστά εύκολη την μετεγκατάσταση μεγάλου μέρους του ρωσικού στόλου εκτός της Μαύρης Θάλασσας και διασφαλίζεται η πρόσβαση σε σημαντικές αγορές εκτός της Μεσογείου. Επιπλέον, η επανεμφάνισή της στη Μεσόγειο, θα μπορούσε να λειτουργήσει αποτρεπτικά για τις δυνάμεις του ΝΑΤΟ αλλά και να αυξήσει την επιρροή της έναντι των δυτικών κρατών της περιοχής[123].

Στον ενεργειακό τομέα, η διπλωματία αποτελεί μια αναπόσπαστη πτυχή της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής. Για τη Ρωσία είναι πολύ σημαντικό να εξασφαλίσει ασφαλείς και αξιόπιστους διαδρόμους για την παράδοση των ενεργειακών της φυσικών πόρων τόσο στις παγκόσμιες αγορές όσο και στην ευρωπαϊκή που είναι η μεγαλύτερη. Συνεπώς η ρωσική παρουσία στην Ανατ. Μεσόγειο αναμένεται να αυξηθεί στο εγγύς μέλλον σε περιοχές εκτός της Συρίας[124] παρόλο που στρατηγικά το ενεργειακό της ενδιαφέρον στρέφεται περισσότερο προς την περιοχή της Αρκτικής. Επισημαίνεται ότι η ενεργή εμπλοκή της στις αντιπαραθέσεις των κρατών της περιοχής της σχετικά με τα κοιτάσματα φυσικού αερίου, δεν της δημιουργούν προφανή οικονομικά οφέλη και πιθανόν να προκαλούσε ένταση στις καλές σχέσεις που διατηρεί με κράτη όπως η Τουρκία[125].

Επιπλέον, η εμπλοκή της στην περιοχή σχετίζεται με την ανάγκη αντιστάθμισης των οικονομικών απωλειών από τις δυτικές κυρώσεις, ιδίως μετά την προσάρτηση της Κριμαίας. Κρίσιμες συμφωνίες με τα κράτη της ΜΕΝΑ οδηγούν στον έλεγχο και τη σταθεροποίηση των παγκόσμιων τιμών της ενέργειας, οι οποίες είναι κρίσιμες για τη σταθεροποίηση της ρωσικής οικονομίας[126].

Δεδομένου ότι τα κράτη της Ανατ. Μεσογείου αποτελούν ανταγωνιστικούς προμηθευτές ενέργειας σε σημαντικές αγορές ενέργειας όπως είναι η Ευρώπη, η Ρωσία εφαρμόζει ποικίλες μεθόδους για να τις επηρεάσει. Χρησιμοποιεί τα περιουσιακά της στοιχεία (φυσικό αέριο και πετρέλαιο) καθώς και την τεχνογνωσία της τόσο στην διαδικασία της εξερεύνησης όσο και στην ανάπτυξη. Επενδύει στον ενεργειακό τομέα και στην ανάπτυξη των υποδομών (στην Αίγυπτο) μέσω εταιρειών ρωσικών

[122] Starodubtsev (2019)
[123] Lutterbeck & Engelbrecht (2009, p. 393)
[124] Starodubtsev (2019)
[125] Starodubtsev (2019)
[126] Siddi (2020, σσ. 167,169)

συμφερόντων[127]. Προβαίνει σε πωλήσεις όπλων σε κράτη της περιοχής (Συρία, Αίγυπτος, Λιβύη) ακολουθώντας τον τρόπο δράσης της Σοβιετικής Ένωσης κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου[128]. Επιδιώκει ιδίως τα τελευταία χρόνια, να αποκαταστήσει τις σχέσεις της με τις χώρες της περιοχής και ειδικότερα με αυτές που είχαν στο παρελθόν στενές στρατιωτικές σχέσεις με τη Σοβιετική Ένωση (Λιβύη και Συρία) καθώς και να προσεγγίσει επιπλέον διαχρονικούς συμμάχους των ΗΠΑ (Αίγυπτος και Ισραήλ)[129]. Τέλος, συνάπτει συμφωνίες, μέσω ρωσικών κρατικών εταιρειών (Rosatom) που αφορούν την ανάπτυξη της πυρηνικής ενέργειας για την κατασκευή πυρηνικών σταθμών στην Τουρκία και στην Αίγυπτο[130].

Πέρα από τα παραπάνω, πρέπει να αναφερθεί ότι ο πόλεμος της Ουκρανία του 2022 στον οποίο συμμετέχει άμεσα η Ρωσία, ενδέχεται να επηρεάσει ορισμένα κράτη της Ανατ. Μεσογείου εξαιτίας της πιθανής επερχόμενης επισιτιστικής κρίσης. Η Ρωσία καθώς ελέγχει όχι μόνο την παροχή ενέργειας αλλά και το 1/3 των παγκόσμιων εξαγωγών σιτηρών[131], αποτελεί το κράτος με τις περισσότερες παγκόσμιες εξαγωγές σε σιτάρι και σε συνολικά λιπάσματα και το δεύτερο κράτος στις παγκόσμιες εξαγωγές ηλιέλαιου και αζωτούχων λιπασμάτων, ενώ η Ουκρανία με την σειρά της, είναι εξίσου σημαντικός παραγωγός[132]. Η επισιτιστική κρίση θα έχει αποδέκτη κυρίως τα διεθνώς οικονομικά ασθενέστερα κράτη. Πηγάζει από το συνεχώς αυξανόμενο κόστος της ενέργειας, από την κλιμάκωση των τιμών των βασικών ειδών διατροφής, από τις μεγάλες ποσότητες εξαγωγής σιτηρών οι οποίες βρίσκονται μπλοκαρισμένες σε λιμάνια της Μαύρης Θάλασσας και από τις ανεπαρκείς εμπορικές πολιτικές των υπόλοιπων κρατών για την αντιμετώπιση των διαταραχών του εφοδιασμού των τροφίμων[133].

Στις αρχές του έτους 2022, τα κράτη με τις περισσότερες εισαγωγές σε είδη όπως το σιτάρι, τα φυτικά έλαια και το καλαμπόκι, επηρεάζονται περισσότερο από τις αυξήσεις των τιμών, επομένως δεν αποτελεί έκπληξη ότι επηρεάζονται κράτη όπως η Αιγύπτος[134]. Συνεπώς, η Ρωσία πιθανότατα να αυξήσει την επιρροή της στην Αίγυπτο

[127] Rumer & Sokolsky (2021, σ. 11)
[128] Lutterbeck & Engelbrecht (2009, σ. 394)
[129] Lutterbeck & Engelbrecht (2009, σ. 394)
[130] Siddi (2020, σ. 170)
[131] Pierini (2022)
[132] Benton, Froggatt, & Wellesley (2022, σσ. 5,6)
[133] Κική & Ιμπρισίμοβα (2022)
[134] Glauber, Laborde, & Mamun (2022)

η οποία αποτελεί έναν ανταγωνιστικό δυνητικό προμηθευτή φυσικού αερίου προς την Ευρώπη.

Συνοψίζοντας, καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι η πρόσβαση της Ρωσίας στη Ανατολική Μεσόγειο, αυξάνει τον γεωπολιτικό της ρόλο. Αυτό επιτυγχάνεται με τη διασφάλιση της ρωσικής στρατιωτικής παρουσίας αλλά και τη συμμετοχή της στην εκμετάλλευση των πόρων σε μια περιοχή με τεράστια στρατηγική σημασία, υποστηριζόμενη από το βασικό σύμμαχο της Ρωσίας, τη Συρία. Επίσης, επιδιώκει την ενίσχυση των οικονομικών δεσμών με τα κράτη της περιοχής προβάλλοντας τις δυνατότητες της ρωσικής οικονομίας, που της επιτρέπουν να επεκταθεί με περιφερειακό τρόπο στον ενεργειακό τομέα[135]. Τέλος, προσπαθεί για την «εκθρόνιση» των ΗΠΑ στην περιοχή που θα ενίσχυε αυτόματα τη θέση της[136].

4.4 Ανάλυση κρατών στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου

Στο παρόν υποκεφάλαιο θα υπογραμμιστεί η σχέση των κρατών της περιοχής με τη Ρωσία. Σκοπός είναι να καταδειχτεί η δράση τους αλλά και με ποιον τρόπο επηρεάζονται τα συμφέροντα της Ρωσίας.

4.4.1 Συρία

Η Συρία κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου ήταν στενός σύμμαχος της ΕΣΣΔ, παρέχοντας στη Ρωσία ναυτικές εγκαταστάσεις στη βάση του Ταρτούς. Το 2012 και ύστερα από την ανάπτυξη χημικών όπλων από τον Άσαντ, η Ρωσία εκμεταλλεύτηκε επιδέξια την απόφαση των ΗΠΑ να μην επέμβουν στρατιωτικά στην Ανατ. Μεσόγειο και μεσολάβησε για την καταστροφή του συριακού χημικού οπλοστασίου κατόπιν εξουσιοδότησης της συριακής κυβέρνησης. Ακολούθως το 2015, η Ρωσία ξεκίνησε τη στρατιωτική της επέμβαση, αλλάζοντας την πορεία του εμφυλίου πολέμου[137].

Σε δηλώσεις του ρώσου Πρωθυπουργού, επιρρίφθηκαν ευθύνες στις ΗΠΑ για τις προκλήσεις ασφαλείας στη Μέση Ανατολή και επισημάνθηκε ότι η τοποθέτηση της

[135] Kurylev & Parkhitko, 2021 (σσ. 622-23)
[136] Makarychev A. S (2008, σ. 169)
[137] Bregolat (2018, σ. 38)

Ρωσίας στην περιοχή αποσκοπεί στην εξασφάλιση της ισορροπίας. Στην πραγματικότητα όμως, η Ρωσία εισέρχεται ως ένας νέος σημαντικός δρώντας στην περιοχή για να καλύψει το κενό εξουσίας που άφησαν οι ΗΠΑ μετά την αποχώρησή τους από τη Μέση Ανατολή[138].

Στον ενεργειακό τομέα, το 2010 τόσο η παραγωγή της Συρίας όσο και η κατανάλωσή της σε φυσικό αέριο ήταν σχεδόν ίσες, ενώ την πενταετία 2015–2020 δεν υπήρξε αλλαγή στη δυναμικότητα στον τομέα της ενέργειας της χώρας[139]. Τα κοιτάσματα φυσικού αερίου της χώρας εκτιμώνται στα 230 bcm[140] ενώ περιλαμβάνονται επιπλέον 50 δισ. τόνων σχιστολιθικού πετρελαίου[141]. Η συριακή κυβέρνηση έχει υπογράψει πολυετή συμφωνία με τη ρωσική εταιρεία SoyuzNefteGaz για την εξεύρεση κοιτασμάτων φυσικού αερίου στο τεμάχιο 2 της συριακής AOZ, αν και φαίνεται αρκετά δύσκολο να πραγματοποιηθεί οποιαδήποτε ρεαλιστική εξέλιξη στο άμεσο μέλλον[142]. Το βασικό πρόβλημα της Συρίας είναι ότι λόγω της αστάθειας η οποία έχει προκληθεί από τον εμφύλιο, δεν επιτρέπεται η δραστηριοποίηση από οποιασδήποτε ενεργειακή εταιρεία[143].

4.4.2 Τουρκία

Η Τουρκία, τα τελευταία χρόνια και ειδικότερα μετά την κατάρρευση της ΕΣΣΔ, στράφηκε προς τη Ρωσία. Η τούρκικη φιλορωσική στάση προέρχεται από την αύξηση του τουρκικού εθνικισμού, τις αποφάσεις της τούρκικης πολιτικής ηγεσίας, καθώς και την αλλαγή των γεωπολιτικών προτεραιοτήτων της[144].

Οι σχέσεις των δύο κρατών χρονολογούνται από τη δεκαετία του 1980 και συγκεκριμένα στον ενεργειακό τομέα, που συνεχίστηκε με το έργο Blue Stream. Μετά το 2005, υπήρχε αυξανόμενη συνεργασία στον οικονομικό τομέα και ιδίως στον κατασκευαστικό, τουριστικό και ενεργειακό τομέα με αποτέλεσμα το 2008 το συνολικό εμπόριό τους να ξεπεράσει ακόμα αυτό της Γερμανίας με τη Ρωσία[145].

[138] Cerulli (2019, σ. 6)
[139] Flouros (2022, σ. 103)
[140] Farrag (2018)
[141] Flouros (2019, σ. 103)
[142] Stanič & Karbuz (2020, σ. 6)
[143] Flouros (2022, σ. 103)
[144] Maris, Flouros, & Galariotis (2022, σ. 13)
[145] Özdal (2020, σσ. 101,102)

Οι διαφωνίες από το πρόσφατο παρελθόν, μεταξύ των ΗΠΑ και της Τουρκίας χρησίμευσαν ως ευκαιρίες για την εμβάθυνση της στρατηγικής σχέσης Τουρκίας-Ρωσίας. Το 2003, μετά την άρνηση της Τουρκίας προς τις ΗΠΑ να χρησιμοποιηθεί το έδαφος της πρώτης στις στρατιωτικές επιχειρήσεις της δεύτερης στο Ιράκ, προκάλεσε σοβαρή επιδείνωση των αμερικανοτουρκικών σχέσεων. Επιπλέον άλλο ένα σημείο τριβής ήταν όταν στον πόλεμο της Γεωργίας του 2008, η Άγκυρα αρνήθηκε τη διέλευση σε αμερικάνικα πολεμικά πλοία από τα στενά με σκοπό να παρέχουν ανθρωπιστική βοήθεια προς τη Γεωργία. Άλλες διαφωνίες περιλάμβαναν τα προβλήματα σχετικά με την Κύπρο και την ΤΔΒΚ, το Ναγκόρνο- Καραμπάχ, την Αραβική Άνοιξη καθώς και τις αντιφατικές πολιτικές της Τουρκίας στον εμφύλιο πόλεμο της Συρίας[146].

Οι ρωσο-τουρκικές σχέσεις χαρακτηρίζονται ασταθείς. Στον εμφύλιο πόλεμο της Συρίας, η Τουρκία αρχικά υποστήριζε την Αραβική Άνοιξη και τις ομάδες της αντιπολίτευσης της Συρίας που στόχευαν στην αλλαγή καθεστώτος καθώς εκτιμούσε ότι το καθεστώς του Μπάαθ θα κατέρρεε. Αντιθέτως η Μόσχα ήταν ισχυρός σύμμαχος του συριακού καθεστώτος με Πρόεδρο τον Άσαντ και η Αραβική Άνοιξη αποτελούσε, μια προσπάθεια εκ μέρους της Δύσης για να επιφέρει αλλαγή καθεστώτος και να προωθήσει τη δημοκρατία στη Μέση Ανατολή[147]. Οι σχέσεις των δύο κρατών, έφτασαν στο χειρότερο σημείο ιδίως μετά από περιστατικά το 2015 που αφορούσαν την κατάρριψη του ρωσικού μαχητικού αεροσκάφους από την πλευρά της Τουρκίας, καθώς και την δολοφονία του Ρώσου πρέσβη της Άγκυρας[148]. Έκτοτε οι σχέσεις τους εξομαλύνθηκαν[149].

Το καλό επίπεδο των μεταξύ σχέσεων των δύο χωρών μπορεί να ερμηνευτεί από το γεγονός ότι και οι δύο αισθάνονται αδικημένες εντός των ευρω-ατλαντικών θεσμών[150]. Παρόλο που η Τουρκία ανήκει στο ΝΑΤΟ, θεωρεί τις ΗΠΑ ως αποσταθεροποιητικό παράγοντα στην ευρύτερη περιοχή και ιδίως μετά τις πολεμικές επιχειρήσεις στο Ιράκ του 2003 και της αμερικανικής παροχής υποστήριξης στους Κούρδους πολιτοφύλακες (PKK) στη Συρία οι οποίοι θεωρούνται ως εσωτερική απειλή για την ίδια τη χώρα. Η Ρωσία εκμεταλλεύτηκε αυτήν την τούρκικη δυσαρέσκεια προς όφελός της και ως

[146] Özdal (2020, σ. 101)
[147] Özdal (2020, σ. 103)
[148] Bregolat (2018, σ. 38)
[149] Cerulli (2019, σ. 7)
[150] Makarychev A. S. (2008, σ. 172)

αποτέλεσμα κατάφερε να διεισδύσει μέσω της Τουρκίας στις επιτελικές εργασίες και στις απόρρητες πληροφορίες του ΝΑΤΟ[151].

Ιδίως τα τελευταία χρόνια φαίνεται ότι τα δύο κράτη σχεδιάζουν σταθερές πολιτικές με σκοπό να επεκτείνουν την επιρροή τους στην ευρύτερη περιοχή. Αυτό επιβεβαιώνεται και από τις δηλώσεις του Ρώσου Υπουργού Εξωτερικών, που δήλωσε ότι η Ρωσία δε διαφωνεί σε όλα τα θέματα με την Άγκυρα, παρά το ότι η δεύτερη είναι μέλος του δυτικού συνασπισμού. Επιπλέον σε πρόσφατες συνομιλίες τους οι υπουργοί των δύο κρατών κοινοποίησαν την επιθυμία τους να εμβαθύνουν τη στρατηγική τους συνεργασία[152].

Για να μπορούν να ασκήσουν επιρροή στην περιοχή της Ανατ. Μεσογείου, τα δύο κράτη συνεργάζονται στενά σε διάφορους τομείς. Παραδείγματα αποτελούν η στρατιωτική επέμβαση της Τουρκίας στη Βόρεια Συρία που υποστηρίχθηκε από τη Ρωσία καθώς και η στενή συνεργασία τους για να αντιμετωπιστεί η εμπλοκή της Κίνας στις γεωπολιτικές εξελίξεις της Ανατ. Μεσογείου. Στον τομέα της ασφάλειας η συνεργασία τους έχει προκαλέσει επιπτώσεις στην εξισορρόπηση των δυνάμεων στην περιοχή. Η τούρκικη ηγεσία εφαρμόζοντας έναν αναθεωρητικό χαρακτήρα[153], δημιουργεί προβλήματα σε άλλα γειτονικά μέλη του ΝΑΤΟ και ιδιαίτερα σε θέματα που σχετίζονται με την ενεργειακή πολιτική, τη γεωπολιτική επέκταση και τις περιφερειακές συγκρούσεις[154].

Η Ρωσία για να προσεγγίσει την Τουρκία χρησιμοποίησε την ονομαζόμενη «ήπια» ισχύ[155]. Στον τομέα της βιομηχανικής παραγωγής ενέργειας, από το 2010, τα δύο κράτη συμφώνησαν για την κατασκευή του πρώτου πυρηνικού σταθμού της Τουρκίας στο Akkuyu και αναμένεται να τεθεί σε λειτουργία μέχρι το 2025[156] η οποία θα καθιστά δυνατή τη παραγωγή πυρηνικής ενέργειας[157].

Στον ενεργειακό τομέα, υπάρχει αλληλεξάρτηση στο φυσικό αέριο. Η Τουρκία αποτελεί το δεύτερο κράτος με τις περισσότερες εξαγωγές φυσικού αερίου για τη ρωσική Gazprom[158]. Με μόλις το 2% της ζήτησης να καλύπτεται από την εγχώρια

[151] Maris, Flouros, & Galariotis (2022, σ. 13)
[152] Maris, Flouros, & Galariotis (2022, σ. 13)
[153] ΕΕ και NATO.
[154] Maris, Flouros, & Galariotis (2022, σ. 13)
[155] Soft power.
[156] Cerulli (2019, σ. 7)
[157] Starodubtsev (2019)
[158] Cerulli (2019, σ. 7)

τούρκικη παραγωγή, η Ρωσία αποτελεί το μεγαλύτερο ενεργειακό προμηθευτή της, ιδίως σε φυσικό αέριο[159].

Η Ρωσία επιθυμώντας να αποκτήσει μονοπώλιο στην αγορά φυσικού αερίου, αναζητά διαφορετικές ενεργειακές διόδους. Στην προσπάθειά της αυτή αλλά και αποσκοπώντας στην ενίσχυση των σχέσεων της με την Τουρκία, κατασκεύασε τον αγωγό TurkStream, ο οποίος προσδίδει στο Κρεμλίνο ένα σημαντικό μοχλό άσκησης πίεσης. Επιπλέον σύμφωνα με την ρωσική πλευρά, η Τουρκία θεωρείται ένας σημαντικός ενεργειακός πυλώνας για την εξυπηρέτηση των ενεργειακών συμφερόντων της προς τη Δύση. Μετά από γεγονότα που αφορούσαν την αποσταθεροποίηση γειτονικών κρατών στην περιοχή (Συρία), αλλά και την ευπάθεια άλλων (Λιβύη), η Τουρκία εμφανίζεται ως ένα κράτος που μπορεί να διασφαλίσει τη ρωσική ενεργειακή ασφάλεια στην περιοχή[160]. Λόγω της πλεονεκτικής γεωπολιτικής της θέσης και βρισκόμενη ανάμεσα σε μεγάλους προμηθευτές και καταναλωτές υδρογονανθράκων, διαδραματίζει σημαντικό ρόλο ως χώρα διέλευσης ενέργειας. Οι ενεργειακές ροές με κατεύθυνση τα κράτη της ΕΕ, παραγόμενες αρχικά από τη Ρωσία, την Κασπία Θάλασσα και τη Μέση Ανατολή, διέρχονται μέσω της τούρκικης επικράτειας[161]. Συνεπώς, η Τουρκία προκειμένου να διασφαλίσει την ενεργειακή της ασφάλεια φιλοδοξεί να καταστεί σε μοναδικό περιφερειακό κόμβο μεταφοράς ενέργειας ενισχύοντας με αυτόν το τρόπο τη γεωστρατηγική της σημασία[162].

Στον εμπορικό τομέα, τα οικονομικά αποτελέσματα της συνεργασίας τους έγιναν ορατά καθώς σημειώθηκε ετήσια αύξηση κατά 40%, ύστερα από την περίοδο 2013-2016, κατά την οποία το εμπόριο μεταξύ των δύο χωρών είχε μειωθεί σημαντικά. Επιπλέον κατά την διετία 2016- 2017 σημειώθηκε σημαντική αύξηση του τουρισμού των δύο χωρών ενώ το Φεβρουάριο του 2019, οι τουρκικές επενδύσεις από κατασκευαστικές εταιρείες που είχαν έδρα στη Ρωσία, αποκόμισαν κέρδος αξίας 73,1 δισ. δολαρίων[163].

Στον τομέα της άμυνας, υπήρξε συμφωνία των δύο χωρών για τη προμήθεια αντιαεροπορικών πυραυλικών συστημάτων S-400 στην Τουρκία καθώς και περεταίρω συνεργασία μεταξύ τους σε θέματα εκπαίδευσης, συντήρησης και ανεφοδιασμού.[164]

[159] Stratakis & Pelagidis (2019, σσ. 84,85)
[160] Stratakis & Pelagidis (2019, σσ. 84-86)
[161] IENE (2013)
[162] Stratakis & Pelagidis (2019, σσ. 84-86)
[163] Cerulli (2019, σ. 7)
[164] Pierini (2022)

Συνοψίζοντας η Ρωσία ενδιαφέρεται να δημιουργήσει μακροπρόθεσμους δεσμούς πολιτικής και στρατιωτικής συνεργασίας με την Τουρκία πέρα από την εμπλοκή της στη Συρία. Παρά τις όποιες διαφορές τους, συνδέονται μεταξύ τους με διάφορες συμφωνίες που χρησιμεύουν ως πυλώνας των διμερών τους σχέσεων. Η μελλοντική μακροπρόθεσμη συνεργασία τους θα απέφερε και στις δύο πλευρές πολυάριθμα οφέλη, πέρα από την Ανατ. Μεσόγειο, σε άλλες περιοχές όπως τον Καύκασο, την Κεντρική Ασία και τη Μαύρη Θάλασσα που έχουν κοινά συμφέροντα[165]. Τέλος, η συνεργασία τους ικανοποιεί και τις δύο πλευρές καθώς η Ρωσία εισέρχεται στο εσωτερικό του ΝΑΤΟ και ταυτοχρόνως η Τουρκία από την πλευρά της ενισχύει τη διαπραγματευτική της θέση με την ΕΕ και το ΝΑΤΟ[166].

4.4.3 Αίγυπτος

Μετά από την εκδίωξη των σοβιετικών δυνάμεων τη δεκαετία του 70, η Αίγυπτος υπήρξε ένας από τους σταθερούς αμερικάνικους συμμάχους στην περιοχή της Ανατ. Μεσογείου. Η χώρα λάμβανε ετήσια αμερικάνικη οικονομική και στρατιωτική υποστήριξη (περίπου 1,3 δισ. δολάρια).

Η γεωπολιτική επιτυχία της Ρωσίας στη Συρία, συνέβαλε στην αύξηση της επιρροή της στην Αίγυπτο. Ύστερα από το στρατιωτικό πραξικόπημα του 2013, οι σχέσεις των δύο κρατών βελτιώθηκαν σημαντικά, σε αντίθεση με τις αμερικανο-αιγυπτιακές σχέσεις που τέθηκαν στο περιθώριο. Τα τελευταία χρόνια, φαίνεται ότι υπάρχει ένας επανακαθορισμός των σχέσεων τους, καθώς τα δύο κράτη ξεκίνησαν να συνεργάζονται σε αρκετούς τομείς και ιδίως στον στρατιωτικό[167]. Αντίθετα η αλλαγή της στάσης της Αιγύπτου απέναντι στις ΗΠΑ, πιθανόν να προέρχεται από τη μείωση της παρεχόμενης αμερικανικής στρατιωτικής υποστήριξης. Η Ρωσία, όπως και στην περίπτωση της Τουρκίας, εκμεταλλεύτηκε και συμπλήρωσε το κενό εξουσίας που άφησε η κυβέρνηση Ομπάμα, χρησιμοποιώντας την απογοήτευση της Αιγύπτου προς όφελός της. Ο σημερινός πρόεδρος της Αιγύπτου Αλ-Σίσι, συνεργάζεται στενά με τον Πούτιν για την ενίσχυση των διμερών ρωσο-αιγυπτιακών δεσμών[168].

[165] Starodubtsev (2019)
[166] Bregolat (2018, σ. 39)
[167] Lutterbeck & Engelbrecht (2009)
[168] Cerulli (2019, σσ. 9-12)

Στον αμυντικό τομέα, πραγματοποιούνται ενέργειες για την εκ νέου πώληση ρωσικών οπλικών συστημάτων. Πραγματοποιήθηκαν πολλές συμφωνίες το διάστημα μεταξύ 2002- 2006, για την αγορά ρωσικών μαχητικών αεροσκαφών MiG-29 και SU-35 προς την Αίγυπτο[169] παρόλο που αυτά δε αντισταθμίζουν την ετήσια αμερικάνικη αμυντική επιχορήγηση των 1,3 δισ. δολάριων[170]. Ταυτόχρονα αυξήθηκαν οι κοινές στρατιωτικές ασκήσεις φανερώνοντας τη βαθύτερη ρωσική παρουσία στην Αίγυπτο. Το 2017, υπογράφτηκε συμφωνία για την ελεύθερη πρόσβαση της Ρωσίας στον αιγυπτιακό εναέριο χώρο και στις αεροπορικές βάσεις της Αιγύπτου[171]. Η "Συμφωνία Εταιρικής Σχέσης και Στρατηγικής Συνεργασίας" του 2018, δεσμεύει τα δύο κράτη για συνεργασία σε περιπτώσεις εξωτερικών απειλών στον τομέα της ασφαλείας[172]. Επιπροσθέτως, υπογράφηκε συμφωνία για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας. Δεδομένου ότι οι δύο χώρες υποστηρίζουν το Λιβυκό Εθνικό Στρατό (LNA), πραγματοποιούν κοινούς ελιγμούς στην περιοχή[173].

Στον οικονομικό τομέα, περίπου 400 εγγεγραμμένες επιχειρήσεις ρωσικών συμφερόντων, δραστηριοποιούνται στην Αίγυπτο με άμεσες επενδύσεις 100 εκατομμυρίων δολαρίων, ενώ τα τελευταία χρόνια το εμπόριο ανάμεσα στα δύο κράτη έχει αυξηθεί σημαντικά. Οι σχέσεις τους ενισχύθηκαν το 2018, μετά από βιομηχανική μακροχρόνια συμφωνία, η οποία θα προσελκύσει επενδύσεις 7 δισ. δολαρίων στην Αίγυπτο και θα καλύψει περίπου 35.000 θέσεις εργασίας. Τέλος, ο τουρισμός από το 2018 στην Αίγυπτο αυξήθηκε, καθώς άρθηκε η τριετής απαγόρευση των απευθείας πτήσεων από τη Ρωσία προς την Αίγυπτο που ίσχυε από το 2015[174][175].

Στον ενεργειακό τομέα η Ρωσία προσπαθεί να ενισχύσει την επιρροή της στην Αίγυπτο. Επιθυμεί να εμπλακεί στενότερα στα κοιτάσματα φυσικού αερίου του Zohr στη Μεσόγειο Θάλασσα. Η ρωσική Rosneft κατέχει ήδη το 30% από το σύνολο του κοιτάσματος και έχει συμφωνήσει με άλλες εταιρείες της Αιγύπτου να επενδύσει μελλοντικά σε άλλες ανάλογες επιχειρηματικές κινήσεις[176].

[169] Πρώτο Θέμα (2019)
[170] Rumer & Sokolsky (2021, σ. 9)
[171] Rumer & Sokolsky (2021, σ. 9)
[172] Cerulli (2019, σσ. 9-12)
[173] Rumer & Sokolsky (2021, σ. 9)
[174] Λόγω περιστατικού βομβαρδισμού αεροπλάνου που σημειώθηκε πάνω από το όρος Σινά με ρωσικό επιβατικό κοινό.
[175] Cerulli (2019, σσ. 9-12)
[176] Cerulli (2019, σσ. 9-12)

Στον τομέας της βιομηχανικής παραγωγής από το 2015 χορηγήθηκε ρωσικό δάνειο ύψους 25 δισ. δολαρίων, για την κατασκευή του πρώτου πυρηνικού σταθμού της Αιγύπτου στην Dabaa, παρόλο που ακόμα τα έργα δεν έχουν ξεκινήσει[177].

4.4.4 Ισραήλ

Το Ισραήλ βρίσκεται σε ένα ασταθές γεωπολιτικό περιβάλλον καθώς βρίσκεται σε πολυετή διαμάχη με την Παλαιστινιακή Αρχή, το Λίβανο, τη Συρία αλλά και με τον υπόλοιπο αραβικό κόσμο. Αυτό πολλές φορές είχε αρνητική επιρροή στη συνεργασία παγκόσμιων κατασκευαστικών παραγόντων με το Ισραήλ, καθώς οι τελευταίοι, δεδομένου ότι δραστηριοποιούνται στη Μέση Ανατολή, επιθυμούν τη διατήρηση καλών σχέσεων με τα υπόλοιπα αραβικά κράτη[178]. Οι πρόσφατες «Συμφωνίες του Αβραάμ», οι οποίες ήταν μια πρωτοβουλία της κυβέρνησης Τραμπ των ΗΠΑ, στοχεύουν στην αλλαγή του γεωπολιτικού σκηνικού της Μέσης Ανατολής και της Ανατολικής Μεσογείου[179].

Οι πρόσφατες ανακαλύψεις κοιτασμάτων φυσικού αερίου στην περιοχή, μετατρέπουν το Ισραήλ από ένα κράτος που βασιζόταν στις εισαγωγές ενέργειας, σε κράτος που θα εξάγει ταυτόχρονα μεγάλες ποσότητες. Τα κοιτάσματα Karish και Tanin μπορούν να τροφοδοτούν την τοπική αγορά και υπολογίζεται ότι δύνανται να καλύψουν το 73% των εγχώριων ενεργειακών αναγκών της χώρας για τα επόμενα 50 χρόνια, με την προϋπόθεση διακοπής των εξαγωγών. Η συνολική κατανάλωση σε φυσικό αέριο για την περίοδο 2018- 2042 εκτιμάται ότι θα ανέλθει στα 15,95 tcf[180].

Συνεπώς από το 2012, η Ρωσία πραγματοποίησε αρκετές κινήσεις για να επωφεληθεί από τα ανακαλυφθέντα κοιτάσματα φυσικού αερίου στην AOZ του Ισραήλ. Η ρωσική Gazprom κατέθεσε προσφορά για την απόκτηση του 30% του μεριδίου του κοιτάσματος Leviathan, παρόλο που τελικά την προσφορά την κέρδισε η εταιρεία Australian Woodside Energy[181]. Τον επόμενο χρόνο (2013), η Gazprom κατέληξε σε 20ετή συμφωνία με την ισραηλινή πλευρά για αποκλειστική απόκτηση LNG από τα

[177] Rumer & Sokolsky (2021, σ. 10)
[178] Flouros (2022, σσ. 145-146)
[179] Flouros (2022, σ. 146)
[180] Flouros (2022, σσ. 151,152)
[181] ElBassoussy (2018, σσ. 80-81)

κοιτάσματα Tamar and Dalit, που τελικά δεν τέθηκε σε ισχύ. Επίσης πραγματοποιήθηκαν εκ νέου ενέργειες για την απόκτηση του 30% του κοιτάσματος Leviathan, η οποία θα ενσωμάτωνε επιπλέον τη χρηματοοικονομική ικανότητα και την τεχνογνωσία από την πλευρά της Ρωσίας παρόλο που πάλι προτιμήθηκε η Australian Woodside[182]. Οι προσπάθειές της τελικά απέδωσαν καρπούς τον Ιούνιο του 2016, όταν κατά τη διάρκεια μιας κοινής συνέντευξης Τύπου μεταξύ των πρωθυπουργών των δύο χωρών, ο Ισραηλινός πρωθυπουργός, Μπενιαμίν Νετανιάχου, προσκάλεσε τις ρωσικές εταιρείες να επενδύσουν στον τομέα του ισραηλινού φυσικού αερίου.

Με τη ρωσο-ισραηλινή συνεργασία, το Ισραήλ εξασφάλισε όχι μόνο την ασφαλή εξαγωγή ισραηλινού φυσικού αερίου αλλά και τη δέσμευση της Μόσχας να επενδύσει σε περεταίρω αναπτυξιακά έργα, όπως στη μεταφορά και την εξαγωγή των αποθεμάτων από το κοίτασμα Leviathan. Επιπλέον, διασφαλίστηκε η προστασία των ισραηλινών ενεργειακών υποδομών από τη Χεζμπολάχ, η οποία αποτελεί την κύρια εγχώρια τρομοκρατική απειλή. Η Χεζμπολάχ, όντας βασικό μέλος της ρωσο-σιιτικής συμμαχίας, δε θα έβλαπτε το συμφέρον ενός από τους σημαντικότερους συμμάχους της στην περιοχή της Ρωσίας[183].

4.4.5 Ελλάδα

Η Ελλάδα ακολουθεί ασταθή ενεργειακή πολιτική, η οποία επηρεάζεται από την πολιτική κάθε νέας κυβέρνησης. Η πολιτική της ταλαντευόταν μεταξύ των ΗΠΑ και της Ρωσίας, ωστόσο οι Ηνωμένες Πολιτείες είναι αυτές που την προσέγγισαν περισσότερο. Με την τροποποίηση της Συμφωνίας Αμοιβαίας Αμυντικής Συνεργασίας του 2021 (MDCA[184]) επιβεβαιώθηκε η αύξηση της αμυντικής συνεργασίας των δύο κρατών. Η αρχική συμφωνία επέτρεπε στις Ηνωμένες Πολιτείες να δραστηριοποιούνται από το 1990 στην Ελλάδα, ενώ η πρόσφατη τροποποίηση θα επιτρέψει περεταίρω δραστηριοποίηση στο ελληνικό έδαφος και προβλέπεται η επέκταση της αμερικάνικης ναυτικής βάσης της Σούδας στην Κρήτη, η εκμετάλλευση σημαντικών ελληνικών υποδομών όπως του λιμανιού της Αλεξανδρούπολης, των στρατιωτικών αεροδρομίων της Λάρισας και του Στεφανοβικείου καθώς και την

[182] ElBassoussy (2018, σσ. 80-81)
[183] ElBassoussy (2018, σ. 81)
[184] Mutual Defence Cooperation Agreement.

παροχή διευκόλυνσης στις ΗΠΑ για αξιοποίηση οποιαδήποτε άλλης στρατιωτικής εγκατάστασης[185].

Η Ελλάδα έχοντας συνάψει αρχικές συμφωνίες οριοθέτησης ΑΟΖ με αρκετές από τις γειτονικές χώρες της, προσπαθεί για την τελική οριστικοποίηση με την Αίγυπτο. Στον ενεργειακό τομέα, συνεργάζεται στενά με την Αίγυπτο, το Ισραήλ και την Κύπρο[186]. Ειδικότερα, οι Ελληνο-αιγυπτιακές σχέσεις βρίσκονται σε καλό επίπεδο διότι πέρα από τις κοινές στρατιωτικές ασκήσεις των δύο κρατών, η στάση της Ελλάδας σε συζητήσεις που πραγματοποιούνται σε επίπεδο ΕΕ, είναι πάντα υπέρ της Αιγύπτου. Επίσης, η σχέση της με το Ισραήλ χαρακτηρίζεται ως στρατηγική, καθώς πέρα από τη συνεργασία στον αμυντικό τομέα των Ελληνικών Ενόπλων Δυνάμεων, υπάρχει επιπλέον συνεργασία σε επίπεδο πληροφοριών[187].

Η Ελλάδα χρησιμοποιεί ένα μείγμα διαφορετικών ενεργειακών μορφών καυσίμου. Το πετρέλαιο αντιπροσωπεύει το μεγαλύτερο μέρος και ακολουθούν το φυσικό αέριο και το υδροηλεκτρικό. Το φυσικό αέριο, την τελευταία 20ετία αυξήθηκε, ενώ κατά το χρονικό διάστημα 2013- 2018, η παραγωγή πρωτογενούς ενέργειας από ΑΠΕ αυξήθηκε κατά 20%[188].

Όσον αφορά την διαθεσιμότητα φυσικού αερίου, υπάρχουν θαλάσσιες περιοχές στο Ιόνιο Πέλαγος, νότια της Κρήτης και στο Αιγαίο όπου διεξάγονται έρευνες για εξεύρεση υδρογονανθράκων. Εξαιτίας των πρόσφατων γεωπολιτικών εντάσεων μεταξύ Ρωσίας και Δύσης, η γεωφυσική έρευνα για εξεύρεση υδρογονανθράκων, αποτελεί κύριο συστατικό της ενεργειακής ασφάλειά της[189].

Η Ελλάδα συμμετέχει στην κατασκευή του διακρατικού αγωγού (TAP), ο οποίος θα αποτελεί βασικό τμήμα της νότιας διαδρομής εισαγωγής φυσικού αερίου προς την Ευρώπη και θα μεταφέρει ετησίως, 10 bcm στην Ελλάδα, την Αλβανία και την Ιταλία, συμβάλλοντας στη διαφοροποίηση των προμηθειών φυσικού αερίου της Ευρώπης[190].

Λόγω της πλεονεκτικής γεωγραφικής της θέσης και των ελάχιστων υποδομών σε LNG της ΕΕ, μπορεί να καταστεί ως θαλάσσιος κόμβος μεταφοράς φυσικού αερίου στην ΕΕ. Διαθέτει το δεύτερο μεγαλύτερο στόλο πλοίων- 17% του παγκόσμιου στόλου - LNG αξίας 11 δισ. δολαρίων και με μέση μεταφορική ικανότητα ανά σκάφος στα 170.000

[185] Kurylev & Parkhitko (2021, σ. 621)
[186] Flouros (2022, σσ. 98,99)
[187] Νεδος (2022)
[188] Flouros (2022, σ. 99)
[189] Flouros (2022, σ. 99)
[190] Flouros (2022, σ. 99)

bcm[191]. Βρίσκεται σε ιδανική θέση για την αγορά των Βαλκανίων, η οποία έχει ετήσια συνολική ζήτηση 40 bcm και εξαρτάται σε μεγάλο ποσοστό από το ρωσικό φυσικό αέριο[192].

Από πλευράς υποδομών σε LNG, ο Τερματικός Σταθμός της Ρεβυθούσας, δυναμικότητάς 7 bcm ετησίως, το 2018 αύξησε τη χωρητικότητά του, κατά περίπου 80%, φτάνοντας τα 225.000 cbm. Για την επιπλέον αύξηση της χωρητικότητας των υποδομών μισθώθηκαν δύο αμερικάνικα φορτία LNG χωρητικότητας 150.000 cbm και 170.000 cbm. Επίσης, προωθείται η κατασκευή έργου FSRU στην Αλεξανδρούπολη από τις εταιρείες Gastrade και Cheniere, εκτιμώμενης ετήσιας δυναμικότητας τα 6,1 bcm που αναμένεται να ολοκληρωθεί το 2023[193] και θα βρίσκεται κοντά στο εθνικό δίκτυο αγωγών[194].

Τέλος, η χώρα διεκδικεί κεντρικό ρόλο στη μεταφορά πράσινης ενέργειας. Η Κύπρος, το Ισραήλ και η Αίγυπτος παράγοντας μελλοντικά ηλεκτρική ενέργεια, θα διασυνδέονται με την Ελλάδα μέσω ενός ηλεκτρικού αγωγού και η τελευταία θα τροφοδοτεί με πράσινη ενέργεια την υπόλοιπη Ευρώπη. Το σχέδιο, παρότι βρίσκεται σε πρώιμο στάδιο, σκοπεύει να υποκαταστήσει τις ρωσικές εξαγωγές ορυκτών καυσίμων και φυσικού αερίου. Ο προϋπολογισμός του έργου θα ανέρχεται στα 2,5 δισ. ευρώ, με συνολικό μήκος περίπου 1.200 χιλιομέτρων. Αρχικά προβλέπεται η ενεργειακή διασύνδεση της Ελλάδας, της Κύπρου και του Ισραήλ έως το 2029, με δυναμικότητα 3 GW σε πρώτο στάδιο και έπειτα θα αναβαθμιστεί έως τα 9 GW[195].

4.4.6 Κύπρος

Οι περιφερειακές συγκρούσεις στην Ανατ. Μεσόγειο έχουν βελτιώσει τη γεωστρατηγική σημασία της. Η Κύπρος αποτελεί έναν από τους συμμάχους της Ρωσίας στην ευρύτερη περιοχή. Μεγάλο μέρος του εισερχόμενου τουρισμού καθώς και οι μισές τραπεζικές καταθέσεις της, προέρχονται από τη Ρωσία. Το 2008, ύστερα από τη

[191] Stratakis & Pelagidis (2019)
[192] Θεοδωρόπουλος (2022)
[193] Huffpost (2022)
[194] Stratakis & Pelagidis (2019, σσ. 81-82)
[195] Λιαγγου (2022)

βαθιά οικονομική κρίση που επηρέασε την οικονομία της, η Ρωσία της παρείχε δάνειο το οποίο την βοήθησε και αναμόρφωσε το τραπεζικό της σύστημα[196].

Μετά την τελευταία ύφεση στο τραπεζικό της σύστημα, φαίνεται ότι η οικονομία έχει επανέλθει, καθώς το 2022, διαθέτοντας ΑΕΠ ύψους 24,6 δισ δολαρίων, θεωρείται μια ανεπτυγμένη χώρα. Το κύριο πρόβλημά της αφορά την κλιμάκωση των δυτικών κυρώσεων κατά της Ρωσίας. Καθώς διατηρεί ισχυρούς οικονομικούς δεσμούς με τη Μόσχα, οι υψηλές τιμές της ενέργειας θα προκαλούσαν την επιβράδυνση της ανάπτυξής της και την ανάγκη για επιπλέον εξωτερική χρηματοδότηση[197].

Οι ενεργειακοί της πόροι βρίσκονται σε μεγάλο βάθος, γεγονός που καθιστά εξαιρετικά δαπανηρή την εξερεύνηση. Καθώς υπήρχε μεγάλη πτώση των τιμών του πετρελαίου το 2015, διεθνείς ενεργειακές εταιρείες κατέχοντας εξοπλισμό προηγμένης τεχνολογίας, ξεκίνησαν νέες υποθαλάσσιες εξερευνήσεις στην περιοχή. Το κοίτασμα «Αφροδίτη» το οποίο είναι το πιο μεγάλο στην επικράτεια της, διαθέτει μέγεθος 4,5 tcf και η πώλησή του στην Αίγυπτο θεωρείται ως η πιο οικονομική επιλογή[198].

Η Κύπρος είναι απομονωμένη καθώς δεν έχει ενεργειακές διασυνδέσεις με άλλη χώρα. Παράγει ενέργεια μόνο από ΑΠΕ και εισάγει πάνω από το 90% των ενεργειακών αναγκών της, κυρίως από πετρέλαιο και φυσικό αέριο τα οποία χρησιμοποιούνται για την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας[199].

Από πλευράς υποδομών σε LNG, οι εταιρείες Delek και Noble Energy πρότειναν το 2010 την κατασκευή αγωγών που θα συνδέουν τα κοιτάσματα της Αφροδίτης και του Λεβιάθαν με νέο Σταθμό LNG στο Βασιλικό της Κύπρου, εκτιμώμενης ετήσιας δυναμικότητας 6,8 bcm. Λόγω όμως της ανεπάρκειας των αποθεμάτων, το έργο καθυστέρησε. Με την ανακάλυψη νέων κοιτασμάτων από τα τέλη του 2018, η Κύπρος προωθεί την κατασκευή του τερματικού σταθμού Vasilikos FSRU[200] χωρητικότητας 125.000 cbm[201] με δυνατότητα να φιλοξενεί πλοία LNG χωρητικότητας 120.000-217.000 cbm χωρίς ακόμα να έχει ολοκληρωθεί[202].

[196] Bregolat (2018, σ. 39)
[197] Flouros (2022, σ. 162)
[198] Flouros (2022, σ. 166)
[199] Flouros (2022, σ. 166)
[200] Floating Storage Regasificasion Unit (Πλωτή Μονάδα Αποθήκευσης και Επαναεριοποίησης). Για περισσότερες πληροφορίες βλέπε https://excelerateenergy.com/capabilities/fsru/
[201] Cubic Meter.
[202] Stratakis & Pelagidis (2019, σσ. 81-82)

4.4.7 Λιβύη

Η Λιβύη παρουσιάστηκε ως μια ακόμα μεγάλη ευκαιρία για την επέκταση της επιρροής της Ρωσίας στην Ανατ. Μεσόγειο. Η στάση της στον εμφύλιο πόλεμο υποδηλώνει ότι σχεδιάζει να παραμείνει εμπλεκόμενη στις υποθέσεις της για αρκετό χρονικό διάστημα. Η Ρωσία εμφανίστηκε ως βασικός υποστηρικτής του στρατηγού Khalifa Haftar του επικεφαλή του LNA, παρέχοντας του υποστήριξη με πολλούς τρόπους, όπως με τη μορφή στρατιωτικής (χερσαίας και αεροπορικής), αμυντικής (με την παροχή ρωσικού αμυντικού εξοπλισμού) αλλά και οικονομικής υποστήριξης[203].

Η Λιβύη, η οποία δεν αποτελεί μέρος της Σύμβασης του Δικαίου της Θάλασσας (όπως και η Τουρκία), για την οριοθέτηση των ΑΟΖ της υποστηρίζει την αρχή της ευθυδικίας και επιπλέον ότι τα νησιά δεν έχουν δικαίωμα σε υφαλοκρηπίδα[204].

Στις 7 Νοεμβρίου 2019, η Τουρκία υπέγραψε συμφωνία, με τον επικεφαλή της λιβυκής κυβερνήσεως (Libya's GNA), για την οριοθέτηση των μεταξύ τους ΑΟΖ, η οποία δε λάμβανε υπόψη τα δικαιώματα των ελληνικών νησιών (Ρόδος, Κάρπαθος και Κρήτη)[205]. Ακολούθως ο μεταβατικός πρωθυπουργός της κυβέρνησης της Τρίπολης της Λιβύης, Αμπντούλ Χαμίντ ελ Ντμπεϊμπά, υπέγραψε πρόσφατα νέο μνημόνιο συνεργασίας, με το οποίο παραχωρείται η δυνατότητα στην Τουρκία να πραγματοποιήσει γεωτρήσεις στην κυρηχθείσα ΑΟΖ μεταξύ των 2 κρατών[206].

4.4.8 Λίβανος

Στον ενεργειακό τομέα, ο Λίβανος βασίζεται κυρίως στις εισαγωγές πετρελαίου. Η λιβανέζικη κυβέρνηση φιλοδοξεί να ενσωματώσει στο ενεργειακό της μίγμα το φυσικό αέριο, με σκοπό να φτάσει περίπου στο 65-70% του συνόλου μέχρι το 2030. Παρόλα αυτά, ο στόχος φαίνεται αρκετά δύσκολος, δεδομένων των σχέσεων της με την Αίγυπτο και τις απώλειες σε προμήθειες από την τελευταία[207].

Σύμφωνα με την Financial Times, τα υπεράκτια κοιτάσματα του Λιβάνου εκτιμάται ότι φθάνουν στα 96 tcf φυσικού αερίου και 440-675 εκατομμυρίων βαρελιών αργού

[203] Rumer & Sokolsky (2021, σ. 10)
[204] όπως έπραξε σε περιπτώσεις οριοθετήσεως της ΑΟΖ της με την Τυνησία το 1982 και με τη Μάλτα το 1985.
[205] Ματζάκος (2020)
[206] Νεδος (2022)
[207] Flouros (2022, σσ. 101,102)

πετρελαίου. Έως και σήμερα, δεν έχουν εξευρεθεί κοιτάσματα στη θαλάσσια περιοχή του. Το 2018, υπογράφτηκε συμφωνία υποθαλάσσιας εξερεύνησης και παραγωγής φυσικού αερίου και πετρελαίου στα τετράγωνα 4 και 9 των λιβανέζικης ΑΟΖ με κοινοπραξία εταιρειών από τη ρωσική Novatek (20%), τη γαλλική Total (40%) και την ιταλική Eni (40%)[208].

Ύστερα από μακροχρόνιες διαμάχες, οι ηγεσίες του Λιβάνου και του Ισραήλ κατέληξαν πρόσφατα σε συμφωνία για την οριοθέτηση των μεταξύ τους ΑΟΖ κατόπιν πολιτικής εμπλοκής των ΗΠΑ αλλά και των τρομοκρατικών απειλών της Χεζμπολάχ. Ο Λίβανος αρχικά αναγνώρισε την ισραηλινή κυριότητα του κοιτάσματος Karish, ενώ το Ισραήλ από την πλευρά του, αναγνώρισε τη λιβανέζικη κυριαρχία σε μεγάλο μέρος του κοιτάσματος Κάνα. Η Χεζμπολάχ είχε απειλήσει με τρομοκρατικά χτυπήματα κατά της πλωτής μονάδας αποθήκευσης και εκφόρτωσης παραγωγής (FPSO) στο κοίτασμα Karish εφόσον δεν προστατευθούν τα συμφέροντα του Λιβάνου[209].

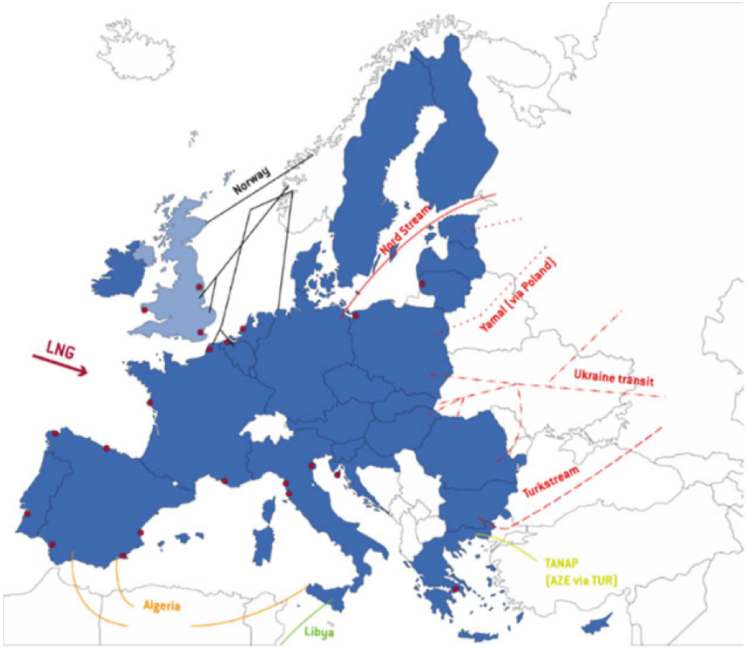
4.5 Άλλα ενδιαφερόμενα μέρη της Ανατολικής Μεσογείου

4.5.1 ΕΕ

Για την κάλυψη των αναγκών της σε ενεργειακούς πόρους, τα ευρωπαϊκά κράτη εισάγουν φυσικό αέριο προερχόμενο κατά κύριο λόγο από τη Ρωσία, τη Νορβηγία, την Αλγερία και το Μαρόκο. Επισημαίνεται ότι η παραγωγή της Νορβηγίας μειώνεται σταδιακά καθώς τα κοιτάσματά της ωριμάζουν. Πολλά κράτη της Ευρώπης εισάγουν ενεργειακούς πόρους από έναν μόνο προμηθευτή, ενώ προμηθεύονται περισσότερο από το 50% της ενέργειας που καταναλώνουν[210]. Συνεπώς, η ΕΕ είναι ευάλωτη στις αυξήσεις των τιμών της ενέργειας καθώς και στις διακοπές του εφοδιασμού. Η σημασία που διαδραματίζει η διαφοροποίηση των προμηθευτών ενέργειας, αναγνωρίστηκε από τη δεκαετία του 90 και αποτέλεσε ένα σημαντικό στόχο της ενεργειακής πολιτικής της ΕΕ[211].

[208] Farrag (2018)
[209] Νέδος (2022)
[210] Stergiou (2019, σ. 2)
[211] Stergiou (2019, σ. 2)

Οι αγωγοί TAP και TANAP που προέρχονται από την Κασπία Θάλασσα και το Αζερμπαϊτζάν, υποστηρίζονται σε πολιτικό επίπεδο από την ΕΕ καθώς συμβάλλουν στη βελτίωση της ενεργειακής της ασφάλειας[212]. Επιπλέον χώρες της Μέσης Ανατολής, της Κεντρικής Ασίας και της Βόρειας Αφρικής (όπως η Αλγερία και η Λιβύη), συμβάλουν στη μείωση της ευπάθειας της Ευρώπης καθώς αποτελούν εναλλακτικές διόδους για ενεργειακούς πόρους[213]. Η προοπτική εισαγωγής φυσικού αερίου από την Ανατολική Μεσόγειο, φαίνεται ιδιαίτερα ελκυστική για την ίδια, καθώς υπάρχουν ανησυχίες τόσο για την πτώση της Νορβηγικής ενεργειακής παραγωγής όσο και την μεγάλη εξάρτησή της από τη Ρωσία.[214].

Διάγραμμα 4.6: Χάρτης Ενεργειακών Ροών Φυσικού Αερίου προς τα κράτη της ΕΕ.
Πηγή: Flouros (2022, σ. 73)

Μετά τον πόλεμο της Ουκρανίας το 2022, δημιουργήθηκε ένα πρωτόγνωρο κύμα αντιδράσεων από τις δυτικές χώρες κατά της Ρωσίας. Τόσο η ΕΕ όσο και το NATO, υποστήριξαν την Ουκρανία με την παροχή οικονομικής, στρατιωτικής και ανθρωπιστικής υποστήριξης. Επέβαλαν κυρώσεις και πραγματοποίησαν ενέργειες για τη διαφοροποίηση του ενεργειακού τους εφοδιασμού από τη Ρωσία, τον αποκλεισμό των ρωσικών τραπεζών από το διεθνές χρηματοπιστωτικό σύστημα, τη διακοπή των θαλάσσιων και αεροπορικών μεταφορών από και προς τη Ρωσία και την αναστολή των

[212] Stratakis & Pelagidis (2019, σ. 86)
[213] Lutterbeck & Engelbrecht (2009, σ. 388)
[214] Stergiou (2019, σ. 2)

δραστηριοτήτων των μεγάλων πολυεθνικών εταιρειών εντός της Ρωσίας. Επιπλέον ενισχυθήκαν περεταίρω οι πολιτικοί μηχανισμοί των δύο ενώσεων[215]. Τα μέλη της ΕΕ, καθώς και τα κράτη που βρίσκονται κοντά στα σύνορα της Ρωσίας, τηρούν κοινή στάση εναντίον της[216].

Οι πολιτικές της ΕΕ προς μια κλιματικά ουδέτερη Ευρώπη μέχρι το 2050, δεν συνεχίστηκαν εξαιτίας των μειώσεων των ρωσικών εισαγωγών φυσικού αερίου και των υψηλών τιμών των καυσίμων. Σύμφωνα με την Financial Times, τα ευρωπαϊκά κράτη που αναζητούν εναλλακτικές λύσεις για να αντισταθμίσουν από τις μειωμένες ρωσικές εισαγωγές, αναμένεται να δαπανήσουν αρκετά χρήματα για νέες υποδομές ορυκτών καυσίμων συμπεριλαμβανομένου του LNG[217]. Μετά τις ανακοινώσεις για κυρώσεις κατά της Ρωσίας η Gazprom διέκοψε τις προμήθειες προφασιζόμενη τεχνικές βλάβες στους αγωγούς Nord Stream[218] και ανέστειλε τις προμήθειες φυσικού αερίου[219] έως ότου, όπως δήλωσε, αρθούν οι δυτικές κυρώσεις προς αυτήν[220]. Εντούτοις, η Ρωσία εξακολουθεί να εξάγει φυσικό αέριο προς την ΕΕ, μέσω των αγωγών της Ουκρανίας, καθώς παρέμειναν ανοιχτοί κατά την διάρκεια του πολέμου. Οι προμήθειες των βόρειων αγωγών μειώθηκαν κατά 90% σε σύγκριση με το 2021, σε αντίθεση με τον TurkStream που δεν υπήρχαν μεγάλες μειώσεις[221].

Σε σύγκριση με το 2021, η ΕΕ αντιμετώπισε 20% έλλειμα στις εισαγωγές της. Για να αντισταθμίσει τις μειωμένες εξαγωγές της Ρωσίας, προέβη σε διάφορες ενέργειες: Αύξησε τις εισαγωγές σε φυσικό αέριο από τη Νορβηγία (συμπεριλαμβανομένου του LNG), την Αγγλία και τα κράτη της Βόρειας Αφρικής[222]. Αύξησε κατά 40% τις εισαγωγές άνθρακα από τη Νότια Αφρική και κατά 90% τις εισαγωγές πετρελαίου από το Ιράκ και τη Σαουδική Αραβία και ταυτόχρονα αύξησε τις αμερικανικές εισαγωγές πετρελαίου. Επίσης αυξήθηκε η παραγωγή ενέργειας από ΑΠΕ (ηλιακή και αιολική ενέργεια) χωρίς όμως να αντισταθμίζουν την πτώση της παραγωγής υδροηλεκτρικής και της πυρηνικής ενέργειας[223]. Στοιχεία της Eurostat δείχνουν ότι η μείωση 11% της κατανάλωσης φυσικού αερίου στην ΕΕ, αντισταθμίστηκε από την αντίστοιχη αύξηση

[215] ΕΕ (2022)
[216] Pierini (2022)
[217] Hancock (2022)
[218] Seddon, Sheppard, & Foy (2022)
[219] Statista (2022)
[220] Hancock (2022)
[221] Seddon, Sheppard, & Foy (2022)
[222] Seddon, Sheppard, & Foy (2022)
[223] CREA (2022)

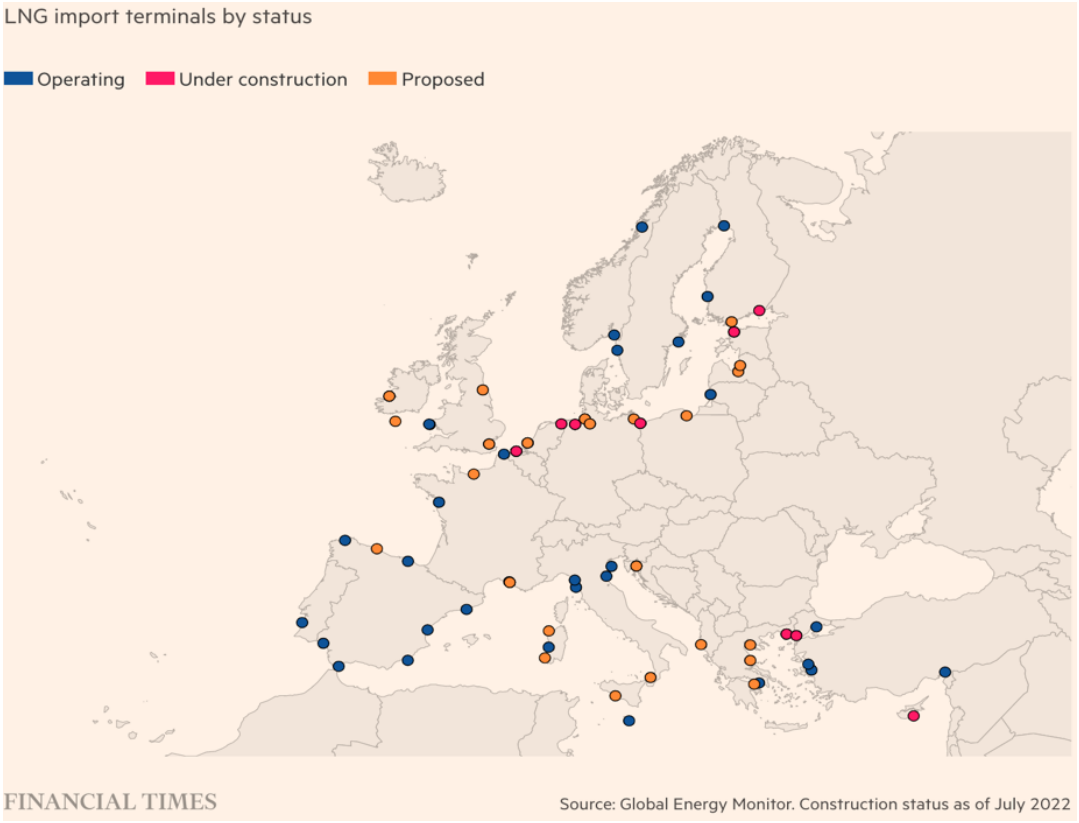
8 % του πετρελαίου, 7 % του άνθρακα και 12 % του λιγνίτη[224]. Ταυτόχρονα, κράτη όπως η Ελλάδα, η Γερμανία, η Τσεχία, και η Ολλανδία, επανεκκίνησαν και αύξησαν την παραγωγή ενέργειας από άνθρακα. Τέλος, καταβάλλεται προσπάθεια στα ευρωπαϊκά κράτη για εξοικονόμηση ενέργειας καθώς και μείωση της κατανάλωσης ρεύματος σε δημόσιους χώρους[225].

Όσο αναφορά τις εισαγωγές σε LNG, η ΕΕ πραγματοποιεί ενέργειες για να αυξήσει τις εισαγωγές της, και από τον Ιούλιο του 2022 ανακοινώθηκαν συμφωνίες με την Αίγυπτο, το Ισραήλ, το Αζερμπαϊτζάν, το Κατάρ και τις ΗΠΑ. Συγκεκριμένα, η συμφωνία με τις ΗΠΑ θα επιφέρει 15 bcm σε φυσικό αέριο για το 2022 ενώ προγραμματίζεται να φτάσει τα 50 bcm έως το 2030.

Το κύριο πλεονέκτημα του LNG έναντι του φυσικού αερίου είναι ότι δίνεται η δυνατότητα να υπάρχουν αρκετοί προμηθευτές και έτσι ενισχύεται η ενεργειακή ασφάλεια της ΕΕ. Επιπλέον οι FSRU[226] σε σύγκριση με τους τερματικούς σταθμούς LNG κατασκευάζονται και αναπτύσσονται πιο γρήγορα παρότι έχουν μικρότερη χωρητικότητα[227] γεγονός που συμβάλει στη μείωση της επιρροής των ρωσικών ενεργειακών εισαγωγών.

Από πλευράς υποδομών σε LNG, 7 μόνιμοι τερματικοί σταθμοί LNG πρόκειται να ξεκινήσουν την λειτουργεία τους έως το Μάρτιο του 2023 και 19 μονάδες επαναεριοποίησης FSRU[228] σχεδιάζονται να κατασκευαστούν έως το 2028 σε ολόκληρη την ΕΕ όπως απεικονίζονται στο Διάγραμμα 4.7.

[224] Campbell (2022)
[225] Hancock (2022)
[226] Πλωτές Μονάδες Επαναεριοποίησης Αποθήκευσης
[227] Boehm, Wilson, & Claros (2022)
[228] Οι οποίες έχουν την δυνατότητα να μετατρέψουν την υγρή μορφή σε αέρια χρησιμοποιώντας θαλασσινό νερό.

Διάγραμμα 4.7: Τερματικοί σταθμοί LNG στην Ευρώπη
Πηγή: Hancock (2022)

Η ΕΕ έχει ετήσια δυναμικότητα LNG 158 bcm, με τα 100 bcm περίπου να βρίσκονται προγραμματισμό για κατασκευή στο μέλλον είτε να κατασκευάζονται ήδη. Οι σταθμοί παραγωγής LNG βρίσκονται άνισα κατανεμημένοι και ορισμένα κράτη όπως η Γερμανία δεν έχουν τις κατάλληλες υποδομές. Αντίθετα η Ισπανία διαθέτει την μεγαλύτερη χωρητικότητα από πλευράς υποδομών LNG στην ΕΕ (60 bcm) ενώ ακολουθεί η Γαλλία με 33 bcm[229].

4.5.2 ΗΠΑ- ΝΑΤΟ

Η αποχώρηση των αμερικανικών στρατευμάτων από το Ιράκ αλλά και η νέα αμερικανική εξωτερική πολιτική προσανατολισμένη προς την περιοχή της Ασίας και του Ειρηνικού, καταδεικνύουν με τον καλύτερο τρόπο ότι οι ΗΠΑ βρίσκονται σε διαδικασία απεμπλοκής από τη Μέση Ανατολή. Οι διαχρονικοί σύμμαχοι των ΗΠΑ

[229] Boehm, Wilson, & Claros (2022)

στην περιοχή, εμφανίζονται με αυξημένο δισταγμό να ακολουθούν τη στρατηγική τους. Συνεπώς η Ρωσία και η Τουρκία προσπάθησαν να εκμεταλλευτούν τα παραπάνω, συμπληρώνοντας το κενό ηγεμονίας στην περιοχή της Ανατ. Μεσογείου[230].

Οι ΗΠΑ παρακολουθώντας τη «γενική εικόνα», εξετάζουν τις τρέχουσες εξελίξεις στην περιοχή και θεωρούν ότι η κατάσταση είναι εξαιρετικά ασταθής. Για να κρατήσουν τις ισορροπίες, δεν αποδοκιμάζουν ευθέως οποιαδήποτε μη στρατιωτική ενέργεια και ιδίως σε ότι έχει να κάνει με την προκλητικότητα της Τουρκίας[231].

Η εκμετάλλευση των κοιτασμάτων στην Ανατ. Μεσόγειο έχει εκφραστεί με την υποστήριξη ορισμένων συνεργασιών όπως μεταξύ Κύπρου, Ισραήλ και Αιγύπτου. Η συμμαχία 3+1 μεταξύ της Ελλάδας, της Κύπρου και του Ισραήλ υπό την αιγίδα των ΗΠΑ αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα, ενώ ένα άλλο αποτελεί η πολιτική υποστήριξη κατασκευής του αγωγού East Med προς την Ευρώπη αλλά και η αμερικάνικη δέσμευση να προωθηθούν τεχνολογίες καθαρότερης ενέργειας στην περιοχή[232].

Η μεγάλη ενεργειακή εξάρτηση της ΕΕ από τη Ρωσία προκαλεί την ανησυχία τους καθώς πιστεύουν ότι οι ενεργειακές πιέσεις της Ρωσίας θα οδηγήσουν στην αποδυνάμωση των διατλαντικών σχέσεων. Στο παρελθόν κυβερνήσεις των ΗΠΑ επέρριπταν ευθύνες στη Μόσχα για ενεργειακό εκβιασμό εις βάρος μιας ολόκληρης ηπείρου[233]. Το ρωσικό φυσικό αέριο αποτελεί σημαντικό ανταγωνιστή τους και επομένως προωθούν μια ενεργειακή πολιτική, αυστηροποιώντας τις κυρώσεις κατά των ρωσικών εταιρειών και εξάγοντας περισσότερο υγροποιημένο φυσικό αέριο LNG προς την ΕΕ, με σκοπό τη διόρθωση της ενεργειακής ευρωπαϊκής ανισορροπίας[234].

Η σχέση της Τουρκίας με τη Ρωσία και ειδικότερα μετά την προμήθεια των ρωσικών αντιαεροπορικών πυραυλικών συστημάτων S-400, προκάλεσε τη μεγάλη δυσαρέσκεια του ΝΑΤΟ, που επέβαλλε στην πρώτη κυρώσεις, αποκλείοντάς την από το πρόγραμμα μαχητικών αεροσκαφών F-35[235].Επιπλέον, για τον περιορισμό της ρωσικής επιρροής στην Ανατ. Μεσόγειο, τον Δεκέμβριο του 2019 οι ΗΠΑ κατήργησαν το αμερικάνικο εμπάργκο όπλων προς την Κυπριακή Δημοκρατία[236]. Επιπλέον προσέγγισαν

[230] Flouros (2019, σ. 111)
[231] Flouros (2019, σ. 111)
[232] Flouros (2019, σ. 111)
[233] Lutterbeck & Engelbrecht (2009, σ. 386)
[234] Stratakis & Pelagidis (2019, σ. 84)
[235] Pierini (2022)
[236] Kurylev & Parkhitko (2021, σ. 621)

περισσότερο την Ελλάδα και το 2021, τροποποίησαν τη Συμφωνία των δύο κρατών περί Αμοιβαίας Αμυντικής Συνεργασίας (MDCA)[237].

Το λιμάνι της Αλεξανδρούπολης από την παραπάνω συμφωνία αποκτά στρατηγική σημασία για το ΝΑΤΟ καθώς αντισταθμίζει τη σημασία των στενών του Βοσπόρου και των Δαρδανελίων. Λόγω της ιδιαίτερης γεωγραφικής θέσης της Αλεξανδρούπολης, το ΝΑΤΟ έχει την δυνατότητα να μετακινήσει ταχέως τις δυνάμεις του στα Βαλκάνια και τη Μαύρη Θάλασσα, για να αντιμετωπίσει την αυξανόμενη πολιτική και στρατιωτική παρουσία της Ρωσίας. Επιπλέον, δύναται μέσω του λιμανιού, να μειωθεί η ευπάθεια των βαλκανικών κρατών αλλά και της Ευρώπης που εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από το ρωσικό φυσικό αέριο, καθώς είναι ιδανική για μελλοντικές ενεργειακές επενδύσεις σε LNG και αγωγούς φυσικού αερίου[238]. Τέλος, από εκεί οι ΗΠΑ θα παρακολουθούν καλύτερα τις κινήσεις των ρωσικών πλοίων (πολεμικών ή εμπορικών) που θα πλέουν από και προς την Ανατ. Μεσόγειο[239].

4.6. Ανάλυση Αποτελεσμάτων

Η ενεργειακή ασφάλεια της Ρωσίας αποτελεί κρίσιμο στοιχείο για την οικονομία της. Βασιζόμενη στην παραγωγή ενέργειας από τους φυσικούς της πόρους, θεμελιώνει τη σταδιακή της ανάπτυξη. Τα μεγάλα αποθέματα ενεργειακών πόρων της, χρησιμεύουν ως εργαλείο για την εσωτερική και εξωτερική πολιτικής της. Η Ρωσία κατέχει ηγετική θέση στο διεθνές εμπόριο ενέργειας και είναι σημαντικό για αυτήν να κρατά ισχυρούς δεσμούς με στρατηγικές αγορές ώστε να μπορούν να εξάγουν την παραγόμενη ενέργεια.

Η πολιτική των αγωγών, που χρησιμοποιεί για τις εξαγωγές ενέργειας, παρόλο που παραμένει πολλές φορές ευάλωτη, εξυπηρετεί τους ρωσικούς σκοπούς επηρεασμού των αγορών. Η κύρια ανησυχία της, πηγάζει από τη σταθερότητα της ζήτησης στις ενεργειακές πωλήσεις και επιδιώκει στενότερη συνεργασία στον ενεργειακό τομέα με εναλλακτικούς προμηθευτές της Ευρώπης όπως την Αλγερία και τη Λιβύη.

Κατά της ανάλυση της ενεργειακής ασφάλειας της Ρωσίας στην Ανατολική Μεσόγειο με την μέθοδο 4As, παρατηρήθηκε ότι η Ρωσία έχει αξιοσημείωτη παρουσία στη

[237] Mutual Defense Cooperation Agreement
[238] Kostoulas (2022)
[239] Gencturk (2022)

διαθεσιμότητα των πόρων στην περιοχή καθώς υπάρχουν πόροι που είναι διαθέσιμοι για τα συμφέροντά της (κοίτασμα Zohr). Από πλευράς προσβασιμότητας, το τρίγωνο Ρωσίας- Τουρκίας- Λιβύης, της παρέχει υποθετικά τη δυνατότητα προσβασιμότητας σε επιπλέον κοιτάσματα στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου πέραν από αυτά της Συρίας και του Λιβάνου. Από πλευράς περιβάλλοντος και δομών της περιοχής, η αντιπαλότητα μεταξύ των κρατών στην περιοχή ευνοεί τη Ρωσία καθώς κρίνεται ως ανέφικτη η κατασκευή εναλλακτικού αγωγού (EastMed). Επί του παρόντος, η δυνατότητα κατασκευής νέων εγκαταστάσεων και υποδομών στην περιοχή θα μπορούσε δυνητικά να ενισχύσει και τη δυναμικότητα της Ρωσίας, παρόλο που μία τέτοιου είδους διαδικασία χαρακτηρίζεται ως χρονοβόρα και δαπανηρή αλλά και ως δύσκολη για να ευδοκιμήσει δεδομένων των αναλογιών στην περιοχή. Η μεταφορά LNG φαίνεται να προκρίνεται από την κατασκευή αγωγών αερίου δεδομένου ότι οι εργασίες κατασκευής κρίνονται αρκετά χρονοβόρες και κοστοβόρες για την υλοποίηση τους. Ως προς το σχετικό κόστος, οι υψηλές τιμές σε φυσικούς πόρους ευνοούν τις επενδύσεις σε υποδομές των πετρελαϊκών εταιρειών συμφερόντων της Ρωσίας, υπό την προϋπόθεση ύπαρξης σταθερής ζήτησης.

Μετά την έναρξη του πολέμου στην Ουκρανία, οι εξαγωγές της σε φυσικό αέριο προς την Ευρώπη επηρεάστηκαν. Τα ευρωπαϊκά κράτη, επιβάλλοντας κυρώσεις, προσπάθησαν να μειώσουν την εξάρτησή τους από τη Ρωσία. Εντούτοις, σύμφωνα με στοιχεία, η Ρωσία αποκόμισε συνολικά αυξημένα έσοδα σε σύγκριση με τα προηγούμενα έτη εξαιτίας της αύξησης των τιμών των ορυκτών καυσίμων και παρέμεινε η μεγαλύτερη αγορά σε άνθρακα, πετρέλαιο και φυσικό αέριο.

Ιστορικά η ανάμειξη της Ρωσίας στην περιοχή προσδιορίζεται από τον 10ο αιώνα. Η επανεμφάνιση της Ρωσίας στη Μεσόγειο μετά το 2015, πηγάζει κυρίως από τις απαιτήσεις της για υπεράσπιση της εθνικής της ασφάλειας, την αντιμετώπιση των περιφερειακών οικονομικών απειλών που διατρέχει καθώς και από τη φιλοδοξία της να αναβαθμιστεί ο γεωπολιτικός της ρόλος. Η συμμετοχή της Ρωσίας στον εμφύλιο πόλεμο της Συρίας οδήγησε στην ενίσχυση των ρωσικών στρατιωτικών βάσεων στην περιοχή της Αν. Μεσογείου. Επιπλέον, συμφωνίες με τα κράτη της MENA οδηγούν στον έλεγχο και τη σταθεροποίηση των παγκόσμιων τιμών της ενέργειας, οι οποίες είναι κρίσιμες για τη ρωσική οικονομία.

Η Ρωσία εφαρμόζει ποικίλες μεθόδους για να επηρεάσει τα κράτη της Ανατ. Μεσογείου, μερικά από τα οποία αποτελούν ανταγωνιστικές αγορές ενέργειας για την Ευρώπη. Χρησιμοποιεί τα περιουσιακά της στοιχεία καθώς και την τεχνογνωσία της

τόσο στην διαδικασία της εξερεύνησης όσο και στην ανάπτυξη, επενδύει στον ενεργειακό τομέα μέσω εταιρειών ρωσικών συμφερόντων στην ανάπτυξη έργων, προβαίνει σε πωλήσεις όπλων επιδιώκει την επαναπροσέγγιση κρατών που κατά το Ψυχρό πόλεμο είχαν στενές σχέσεις με τη Σοβιετική Ένωση αλλά και να προσεγγίσει άλλοτε διαχρονικούς συμμάχους των ΗΠΑ. Τέλος συνάπτει συμφωνίες που αφορούν την ανάπτυξη της πυρηνικής ενέργειας με την κατασκευή πυρηνικών σταθμών.

Αξίζει να επισημανθεί ότι ο πόλεμος στην Ουκρανία ενδέχεται να επιφέρει επισιτιστική κρίση που ακολούθως θα επηρεάσει ορισμένα κράτη της Ανατ. Μεσογείου. Συγκεκριμένα, η Αίγυπτος, η οποία αποτελεί δυνητικό εξαγωγέα φυσικού αερίου πιθανό να επηρεαστεί μελλοντικά και επομένως, η Ρωσία θα αυξήσει την επιρροή της σε αυτή.

Η Συρία την διευκολύνει για να καλύψει το κενό εξουσίας που άφησαν οι ΗΠΑ μετά την αποχώρησή τους από τη Μέση Ανατολή.

Η Ρωσία ενδιαφέρεται να δημιουργήσει μακροπρόθεσμους δεσμούς πολιτικής και στρατιωτικής συνεργασίας με την Τουρκία. Τα δύο κράτη σχεδιάζουν σταθερές πολιτικές για να επεκτείνουν τις ζώνες επιρροής. Η Ρωσία κατασκεύασε τον αγωγό TurkStream που αποτελεί ένα ισχυρό σημείο εξάρτησης της Άγκυρας σε ρωσικό φυσικό αέριο. Παρά τις διαφορές τους, υπάρχει αλληλοσεβασμός των συμφερόντων τους και συνδέονται μεταξύ τους με διάφορες στρατηγικές συμφωνίες που αφορούν την κατασκευή του πυρηνικού σταθμού στο Akkuyu, την προμήθεια ρωσικών αμυντικών πυραυλικών συστημάτων S-400, καθώς και αμοιβαίες εμπορικές επενδύσεις. Η συνεργασία τους ικανοποιεί και τις δύο πλευρές καθώς η Ρωσία εισέρχεται στο εσωτερικό του ΝΑΤΟ και ταυτοχρόνως η Τουρκία ενισχύει τη διαπραγματευτική της θέση έναντι της ΕΕ και του ΝΑΤΟ.

Τα τελευταία χρόνια, φαίνεται ότι υπάρχει ένας επανακαθορισμός των σχέσεων μεταξύ της Ρωσίας και της Αιγύπτου, καθώς τα δύο κράτη ξεκίνησαν να συνεργάζονται στο στρατιωτικό, οικονομικό και ενεργειακό τομέα ενώ στην περίπτωση του Ισραήλ οι προσπάθειές της να επωφεληθεί από τα τεράστια ανακαλυφθέντα κοιτάσματα φυσικού αερίου φαίνεται ότι καρποφόρησαν τον Ιούνιο του 2016, ανοίγοντας την προοπτική σε ρωσικές επενδύσεις και συνεργασίες.

Η Ελλάδα που ακολουθεί ασταθή ενεργειακή, βρίσκεται πλέον κοντά στις ΗΠΑ. Συμμετέχει στο βασικό τμήμα της νότιας διαδρομής εισαγωγής φυσικού αερίου προς την Ευρώπη και λόγω της γεωγραφικής της θέσης μπορεί να καταστεί ως κόμβος μεταφοράς φυσικού αερίου προς την Ευρώπη LNG.

Η Κύπρος είναι σύμμαχος της Ρωσίας, καθώς οι μισές τραπεζικές καταθέσεις της πρώτης προέρχονται από τη δεύτερη. Το 2008, η Ρωσία παρείχε δάνειο το οποίο βοήθησε στην αναμόρφωση του κυπριακού τραπεζικού συστήματος.

Στη Λιβύη, η Ρωσία εμφανίστηκε ως βασικός υποστηρικτής του στρατηγού Khalifa Haftar επικεφαλή του LNA και της παρείχε υποστήριξη με στρατιωτικά και οικονομικά μέσα ενώ στο Λίβανο, η ρωσική εταιρεία Novatek δραστηριοποιείται στην εξεύρεση φυσικού αερίου και πετρελαίου στην περιοχή.

Η ΕΕ βρίσκεται ευάλωτη στις αυξήσεις των τιμών της ρωσικής ενέργειας καθώς και στις διακοπές εφοδιασμού προκαλούμενες από πολιτικές, εμπορικές και γεωπολιτικές συγκρούσεις, ενώ οι αγωγοί ΤΑΡ και ΤΑΝΑΡ συμβάλλουν στη βελτίωση της ενεργειακής της ασφάλειας. Μετά τον πόλεμο στην Ουκρανία επέβαλλε κυρώσεις στη Ρωσία και πραγματοποίησε παράλληλα ενέργειες για τη διαφοροποίηση του ενεργειακού εφοδιασμού της, παρόλο που η Ρωσία εξακολουθεί να εξάγει φυσικό αέριο προς αυτήν. Τέλος πραγματοποιεί ενέργειες για να αυξήσει τις εισαγωγές της σε LNG, από χώρες όπως η Αίγυπτος, το Ισραήλ, οι ΗΠΑ, το Κατάρ και το Αζερμπαϊτζάν. Οι ΗΠΑ από την πλευρά τους, έχουν ξεκινήσει μια προσπάθεια απεμπλοκής από τη Μέση Ανατολή, διότι εστιάζουν προς την Ασία και τον Ειρηνικό. Άλλοτε σύμμαχοι των ΗΠΑ στην περιοχή εμφανίζονται με αυξημένο δισταγμό στο να ακολουθήσουν τη στρατηγική τους. Επομένως τόσο η Ρωσία όσο και η Τουρκία εκμεταλλεύτηκαν τα παραπάνω για να καλύψουν το κενό ηγεμονίας στην περιοχή. Οι ΗΠΑ επιθυμώντας να κρατήσουν τις ισορροπίες στην περιοχή, δεν αποδοκιμάζουν ευθέως οποιαδήποτε ενέργεια μη στρατιωτική. Η ενεργειακή εξάρτηση της ΕΕ από τη Ρωσία την ανησυχεί καθώς πιστεύει ότι θα οδηγήσει στην αποδυνάμωση των διατλαντικών σχέσεων. Η προσέγγιση της Τουρκίας από την Ρωσία και ιδιαίτερα μετά την προμήθεια των πυραυλικών συστημάτων S-400, προκάλεσε τη δυσαρέσκεια των ΗΠΑ και του ΝΑΤΟ, οι οποίες επέβαλαν κυρώσεις στην πρώτη. Εξαιτίας της παραπάνω συμμαχίας, το ΝΑΤΟ αναζητά εναλλακτικές στρατηγικές τοποθεσίες, με το λιμάνι της Αλεξανδρούπολης να αποκτά ιδιαίτερη αξία καθώς αντισταθμίζει τη σημασία των στενών του Βοσπόρου και των Δαρδανελίων.

5. Συμπεράσματα- Προτάσεις

5.1 Συμπεράσματα

Η Ρωσία κατέχει ηγετική θέση στο διεθνές εμπόριο ενέργειας και η ενεργειακή ασφάλειά της αποτελεί κρίσιμο στοιχείο στην οικονομία της, καθώς αυτή βασίζεται στην παραγωγή ενέργειας από τους φυσικούς της πόρους, θεμελιώνοντας την οικονομική της ανάπτυξη. Η κύρια ανησυχία της πηγάζει από τη σταθερότητα της ζήτησης στις ενεργειακές πωλήσεις και επιδιώκει στενότερη συνεργασία στον ενεργειακό τομέα με εναλλακτικούς προμηθευτές της Ευρώπης.

Η Ρωσία έχει αξιοσημείωτη παρουσία στην περιοχή της Ανατ. Μεσογείου στη διαθεσιμότητα των πόρων καθώς μέσω ιδιωτικών εταιριών κρατικών συμφερόντων είναι μέτοχος στο 30% του κοιτάσματος φυσικού αερίου «Zohr». Εκτός από τις συμφωνίες της με τη Συρία και τον Λίβανο, λόγω των εξαιρετικών σχέσεων της με την Τουρκία και τη Λιβύη, δύναται να έχει προσβασιμότητα στους ενεργειακούς πόρους της περιοχής. Από πλευράς υποδομών, η δυνατότητα κατασκευής νέων εγκαταστάσεων και υποδομών στην περιοχή θα μπορούσε δυνητικά να ενισχύσει και τη δυναμικότητα της Ρωσίας, καθώς η μεταφορά ποσοτήτων αερίου LNG θα μπορεί να ευνοηθεί περαιτέρω μέσω της διαθεσιμότητας αγωγών φυσικού αερίου. Οι υψηλές τιμές σε φυσικούς πόρους ευνοούν τις επενδύσεις των πετρελαϊκών εταιρειών συμφερόντων της Ρωσίας, υπό την προϋπόθεση της ύπαρξης σταθερής ζήτησης ενέργειας.

Παρόλο που μετά τον πόλεμο στην Ουκρανία οι εξαγωγές της σε φυσικό αέριο προς την Ευρώπη επηρεάστηκαν σοβαρά, εισέπραξε αυξημένα έσοδα σε σύγκριση με τα προηγούμενα έτη λόγω της αύξησης των τιμών των ορυκτών καυσίμων. Ο πόλεμος ενδέχεται επίσης να επηρεάσει ορισμένα κράτη της Ανατ. Μεσογείου όπως την Αίγυπτο, που αποτελεί δυνητικό ενεργειακό προμηθευτή στην Ευρώπη.

Η επανεμφάνιση της Ρωσίας στην περιοχή, πηγάζει κυρίως από τις απαιτήσεις της για την αντιμετώπιση των περιφερειακών οικονομικών απειλών καθώς και από τη φιλοδοξία της να αναβαθμιστεί ο γεωπολιτικός της ρόλος. Η συμμετοχή της Ρωσίας στον εμφύλιο πόλεμο της Συρίας οδήγησε στην ενίσχυση των ρωσικών στρατιωτικών βάσεων στην Ανατ. Μεσόγειο. Προσπαθεί να επηρεάσει τα κράτη στην περιοχή, τα οποία αποτελούν δυνητικές ανταγωνιστικές αγορές ενέργειας ώστε να είναι σε θέση να

εποπτεύει το ύψος των παγκόσμιων τιμών της ενέργειας. Επενδύει στον ενεργειακό τομέα μέσω εταιρειών ρωσικών συμφερόντων, προβαίνει σε πωλήσεις όπλων, επιχειρεί να προσεγγίσει διαχρονικούς συμμάχους των ΗΠΑ και τέλος συνάπτει στρατηγικές συμφωνίες. Η Συρία αποτελεί το διαχρονικό σύμμαχό της, ενώ φαίνεται να έχει δημιουργήσει μακροπρόθεσμους δεσμούς πολιτικής και στρατιωτικής συνεργασίας με την Τουρκία. Στην περίπτωση της Αιγύπτου, υπάρχει ένας επανακαθορισμός των σχέσεων τους ενώ με το Ισραήλ επιδιώκει την εμπλοκή της μέσω ιδιωτικών εταιρειών στον τομέα του φυσικού αερίου. Η Ελλάδα, η οποία μπορεί να καταστεί ως κόμβος μεταφοράς φυσικού αερίου προς την Ευρώπη, φαίνεται ότι ακολουθεί πολιτική ευθυγραμμισμένη με της Δύση. Τέλος διατηρεί καλές σχέσεις με την Κύπρο, το Λίβανο και με την κυβέρνηση του στρατηγού Khalifa Haftar επικεφαλή του LNA στη Λιβύη.

Η ΕΕ αποτελεί την κύρια πηγή εσόδων της ρωσικής οικονομίας. Μετά τον πόλεμο στην Ουκρανία, επέβαλε κυρώσεις και πραγματοποίησε ενέργειες για τη διαφοροποίηση του ενεργειακού της εφοδιασμού, παρόλο που η Ρωσία αποκόμισε αυξημένα κέρδη σε σύγκριση με το παρελθόν.

Οι ΗΠΑ έχοντας εξωτερική πολιτική προσανατολισμένη προς άλλες περιοχές, παρακολουθούν τα γεγονότα στην Ανατ. Μεσόγειο, και εξετάζουν τις τρέχουσες εξελίξεις θεωρώντας ότι η κατάσταση είναι ασταθής. Συνάπτουν νέες συμμαχίες και προσεγγίζουν περισσότερο ορισμένα κράτη της περιοχής, όπως την Ελλάδα, για την εξασφάλιση των ισορροπιών στην περιοχή.

Καθώς τα κράτη επιδιώκουν να μεγιστοποιήσουν τα «κέρδη» τους, ελαχιστοποιώντας τις «ζημιές» τους, ο Επιθετικός Νεορεαλισμός θεωρεί ότι τα κράτη δεν είναι ικανοποιημένα με τη διαθέσιμη ισχύ τους και για να διασφαλιστεί η ειρήνη, είναι αναγκαίο να αποκτηθεί ηγεμονική θέση στο ΔΣ συγκεντρώνοντας τη μέγιστη ισχύ. Συνεπώς στην παρούσα εργασία κρίνεται ορθή η επιλογή του Επιθετικού Νεορεαλισμού, καθώς η Ρωσία δεν είναι ικανοποιημένη με το υπάρχον status quo και την πρωτοκαθεδρία των ΗΠΑ και αναζητά περισσότερη ισχύ εις βάρος άλλων κρατών.

Η πρόσβαση σε ενεργειακούς πόρους αποτελεί ύψιστο θέμα στη σημερινή εποχή, η ενεργειακή ασφάλεια της Ρωσίας στην Ανατ. Μεσόγειο συμβάλλει στην αύξηση της γεωπολιτικής της ισχύος και η πρόσβαση της στην περιοχή αυξάνει το γεωπολιτικό της ρόλο και δύναμη. Αυτό επιτυγχάνεται με τη διασφάλιση της ρωσικής στρατιωτικής παρουσίας στη περιοχή, με τη προστασία της ρωσικής ναυτιλίας αλλά και τη συμμετοχή της στην εκμετάλλευση των πόρων σε μια περιοχή με τεράστια στρατηγική σημασία. Προσπαθεί να εκμεταλλευτεί το κενό εξουσίας που άφησαν οι ΗΠΑ με την

αποχώρησή τους το οποίο θα ενίσχυε αυτόματα τη θέση της. Τέλος επιδιώκει την αύξηση της επιρροής της προς τα κράτη της περιοχής προβάλλοντας τις δυνατότητες της ρωσικής οικονομίας, που της επιτρέπουν να επεκταθεί με περιφερειακό τρόπο.

5.2 Προτάσεις

Οι Προτάσεις που θα διατυπωθούν παρακάτω, απευθύνονται προς το ακαδημαϊκό και ερευνητικό κοινό, τους πολιτικούς της ηγεσίας της Ρωσίας καθώς και τους πολιτικούς της Ευρώπης.

Ως προς το ερευνητικό και ακαδημαϊκό κοινό, η παρούσα έρευνα καλό θα ήταν να επαναληφθεί στο μέλλον, τουλάχιστον ένα με δύο χρόνια μετά το τέλος του πολέμου της Ουκρανίας, διότι τότε κάποια δεδομένα και στοιχεία πιθανόν να έχουν μεταβληθεί, το οποίο θα έχει ως αποτέλεσμα την εξαγωγή διαφορετικών συμπερασμάτων.

Ως προς το πολιτικό κοινό της ρωσικής ηγεσίας, εκτιμάται ότι η υπάρχουσα πολιτική βοηθάει στην ενίσχυση του γεωπολιτικού της ρόλου. Παρόλα αυτά η χώρα δύναται να προβεί σε περεταίρω ενέργειες ώστε να διασφαλίσει την ενεργειακή της ασφάλεια και να επεκτείνει την επιρροή της. Θα μπορούσε να προσεγγίσει περισσότερα κράτη από τη δυτική συμμαχία και πιο συγκεκριμένα την Ελλάδα, η οποία την παρούσα περίοδο βρίσκεται υπό την πλήρη επιρροή των ΗΠΑ, λειτουργώντας είτε ως ασπίδα προστασίας είτε ως ενδιάμεσος συνομιλητής στις διαφωνίες της με την Τουρκία. Επιπλέον, δεδομένου ότι η Ρωσία και η Τουρκία βρίσκονται σε "αντίπαλα στρατόπεδα" στη Λιβύη, αυτό θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί ως αντίβαρο του τουρκολιβυκού μνημονιού υπέρ της Ελλάδας.

Ως προς το κοινό των πολιτικών της Ευρώπης, εκτιμάται ότι πρέπει να επαναδιατυπώσουν τη σχέση τους με τη Ρωσία. Θα ήταν καλό να πραγματοποιηθούν άμεσες ενέργειες διαφοροποίησης των ενεργειακών τους ροών και θα πρέπει να τηρείται μία ενιαία ευρωπαϊκή εξωτερική πολιτική και όχι μια πολιτική συνυφασμένη με τα συμφέροντα μόνο των ισχυρών κρατών της. Οι κυρώσεις που έχουν επιβάλει εις βάρος της Ρωσίας, θα πρέπει να επανεξετάζονται και να αξιολογούνται σε τακτά χρονικά διαστήματα και εφόσον είτε δεν επιφέρουν τα αναμενόμενα αποτελέσματα, είτε είναι επιβλαβείς για την ίδια την ΕΕ, συνίσταται να τροποποιηθούν ή να καταργηθούν και να ακολουθηθούν εναλλακτικές πολιτικές προς όφελός της.

Επιπρόσθετα, πρόταση πολιτικής προς την ΕΕ αποτελεί και ο σχεδιασμός κατάλληλου μηχανισμού ελέγχου των ροών εισροής φυσικού αερίου στην ΕΕ από τρίτες χώρες, προς διασφάλιση της ορθής επιβολής των μέτρων κυρώσεων που έχουν ληφθεί εις βάρος της Ρωσίας και τον μετέπειτα έλεγχο εφαρμογής και τήρησης. Η ύπαρξη τέτοιου ελεγκτικού μηχανισμού θα έχει ως κύριο έργο της την εφαρμογή των αποφάσεων της ΕΕ και την τήρηση αυτών για όσο διάστημα βρίσκονται σε ισχύ.

Επιπλέον, δεδομένου της στρατηγικής συνεργασίας μεταξύ Ρωσίας και Τουρκίας, η ΕΕ θα πρέπει να χρησιμοποιήσει την Ελλάδα ως αντίβαρο. Θα πρέπει να υποστηρίξει έμπρακτα τα προβλήματα που αντιμετωπίζει τόσο στο εσωτερικό της αλλά κυρίως στο εξωτερικό της, ιδίως σε ότι σχετίζονται με τις διαφορές της με την Τουρκία και την προκλητικότητα της τελευταίας. Επισημαίνεται ότι η Ελλάδα βρίσκεται σε μια γεωπολιτική θέση που δύναται να επηρεάσει άμεσα την ενεργειακή ασφάλεια τόσο της Ευρώπης αλλά και ολόκληρης της υφηλίου.

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση

1. APERC. (2007). *A Quest for Energy Security in the 21st century-Resources And Constraints.* Ανάκτηση Οκτώμβριος 2022, από https://aperc.or.jp/file/2010/9/26/APERC_2007_A_Quest_for_Energy_Security.pdf
2. Babyak, J. (2020, April 6). *NOCs vs IOCs*. Ανάκτηση από Guttman Energy: https://www.guttmanenergy.com/fuel-matters-blog/nocs-vs-iocs/
3. Belyi, A. (2003, December). New dimensions of energy security of the enlarging eu and their impact on relations with Russia. *European Integration, 25*(4), 351-369.
4. Benton, T. G., Froggatt, A., & Wellesley, L. (2022). *The Ukraine war and threats to food and energy security Cascading risks from rising prices and supply disruptions.* The Royal Institute of International Affairs Chatham House.
5. Boehm, L., Wilson, A., & Claros, E. (2022, April). *EU gas storage and LNG capacity as responses to the war in Ukraine*. Ανάκτηση από EPRS | European Parliamentary Research Service: https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI(2022)729401
6. Bregolat, E. (2018). Russia in the Mediterranean and in Europe. *Presence of Non-Euro-Mediterranean Actors in the Mediterranean*, 36-39.
7. Campbell, C. (2022, October 8). *The Financial Times LTD*. Ανάκτηση από Climate graphic of the week: EU payments for Russian fuel since war reach beyond €100bn: https://www.ft.com/content/3c44c7b6-c439-4b28-bf3c-4f420cdfa404
8. Cerulli, R. (2019). Russian Influence in the Middle East: Economics, Energy, and Soft Power. *American Security Project*, 1-17.
9. *Congressional Resaerch Service*. (2022, Mar 10). Ανάκτηση από Russia's Nord Stream 2 Natural Gas Pipeline to Germany Halted: https://crsreports.congress.gov
10. CREA. (2022, September 6). *Financing Putin's war: Fossil fuel exports from Russia in the first six months of the invasion of Ukraine*. Ανάκτηση από Centre for Research on Energy and Clean Air (CREA): https://energyandcleanair.org/publication/financing-putins-war-fossil-fuel-exports-from-russia-in-the-first-six-months-of-the-invasion-of-ukraine/
11. Creswell, J. W., & Creswell, D. J. (2019). *Σχεδιασμός Έρευνας, Προσεγγίσεις Ποιοτικών, ποσοτικών και μεικτών Μεθόδων.* Αθήνα: Προπομπός.
12. Dagoumas, A., & Flouros, F. (2017). Energy Policy Formulation in Israel Following its Recent Gas Discoveries. *International Journal of Energy Economics and Policy, 7*(1), 19-30.
13. *Drishti*. (2019, Nov 16). Ανάκτηση από OPEC +: https://www.drishtiias.com/daily-updates/daily-news-analysis/opec
14. *EIA- U.S. Energy Information Administration*. (2021, Dec 13). Ανάκτηση από Russia: https://www.eia.gov/international/analysis/country/RUS
15. *EIA U.S. Energy Information Administration*. (2022, Mar 14). Ανάκτηση από Europe is a key destination for Russia's energy exports: https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=51618

16. ElBassoussy, A. (2018, July 1). East Mediterranean gas: a new arena for international rivalry. *Review of Economics and Political Science, 3*(2), 70-87.
17. Farrag, O. (2018, Apr 5). *Egypt oil & gas*. Ανάκτηση από Overview of the Mediterranean Reserves: https://egyptoil-gas.com/features/overview-of-the-mediterranean-reserves/
18. Flouros, F. (2019). The Political Economy of National and Energy Security: A Literature Review. Στο P. G. Sklias, S. A. Roukounas, & F. S. Flouros , *The Political Economy of National and Energy Security* (σσ. 9-100). New York: Nova Science Publishers, Inc.
19. Flouros, F. (2022). *Energy Security in the Eastern Mediterranean Region.* Athens: Palgrave Macmillan.
20. Flouros, F., Pistikou, V., & Plakandaras, V. (2022, February 17). Geopolitical Risk as a Determinant of Renewable Energy Investments. *energies, 15*(1498), 1-21.
21. Fouad, A. (2021, September 21). *Egypt's future in the LNG market*. Ανάκτηση από Middle East Institute: https://www.mei.edu/publications/egypts-future-lng-market
22. Gürzel Aka, A. G., Bozoglu, A. E., Hashimov, I., & Pulhan, A. (2021, December 23). The 'new great game' in the Eastern Mediterranean. *Israel Affairs*.
23. Gencturk, A. (2022, September 20). *Anadolu Agency*. Ανάκτηση από US wants to turn Greek port into alternative to Turkish Straits, claims Greek media: https://www.aa.com.tr/en/europe/us-wants-to-turn-greek-port-into-alternative-to-turkish-straits-claims-greek-media/2689484
24. Glauber, J., Laborde, D., & Mamun, A. (2022, April 13). *From bad to worse: How Russia-Ukraine war-related export restrictions exacerbate global food insecurity*. Ανάκτηση από IFPRI- International Food Policy Research Institute: https://www.ifpri.org/blog/bad-worse-how-export-restrictions-exacerbate-global-food-security
25. Hancock , A. (2022, September 6). *Europe's new dirty energy: the 'unavoidable evil' of wartime fossil fuels*. Ανάκτηση από Financial Times: https://www.ft.com/content/b209933f-df7f-49ae-8f82-edc32ed622a6
26. IENE. (2013, Αυγουστος). *Institute of Energy for South-East Europe*. Ανάκτηση από The East Mediterranean Geopolitical Puzzle and the Risks to Regional Energy Security: https://www.iene.eu/the-east-mediterranean-geopolitical-puzzle-and-the-risks-to-regional-energy-security-p20.html
27. Kapitonov, I. A., Dorzhieva, V. V., & Batyrova, N. T. (2022). Ensuring energy security in Russia in a transitional economy. *The Electricity Journal, 107098*(35), 1-6.
28. Kurylev, K. P., & Parkhitko, N. P. (2021). Russian Policy in the Mediterranean: Historical Continuity and International Context. *THEMATIC DOSSIER: The Greater Mediterranean: Still Constructing the Macro-region, 21*(4), 609-624.
29. Lutterbeck, D., & Engelbrecht, G. (2009). The West and Russia in the Mediterranean: Towards a Renewed Rivalry? *Mediterranean Politics*, 385-406.
30. Makarychev, A. (2009). Energy relations in Russia: administration, politics and security. Στο *Energy relations in Russia* (σσ. 107-117). UNESCO.
31. Makarychev, A. S. (2008). Russia in the Mediterranean Region: (Re)sources of Influence. *ResearchGate*, 179-172.

32. Maleev, V. V. (2011). Russia's energy policy in the context of globalization.
33. Maris, G., Flouros, F., & Galariotis, I. (2022). The Changing Security Landscape in South-Eastern Mediterranean: Assessing Turkey's Strategies as a Rising Power. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 1-20.
34. *OPEC*. (2022). Ανάκτηση από Member Countries: https://www.opec.org/opec_web/en/about_us/25.htm
35. Ouki, M. (2018). Egypt - a return to a balanced gas market? *Oxford Institute for Energy Studies*, 1-36.
36. Özdal, H. (2020). Turkey–Russia Relations: Complex Cooperation. Στο A. Futter, *Threats to Euro-Atlantic Security Views from the Younger Generation Leaders Network* (σσ. 99-114). Leicester: Palgrave Macmillan
37. Pierini, M. (2022, Mar 15). *Moscow's Southern Accent?* Ανάκτηση από Carnegie Middle East Center: https://carnegie-mec.org/diwan/86635
38. Rumer, E., & Sokolsky, R. (2021). *Russia in the Mediterranean: Here to Stay.* Washington: Carnegie Endowment for International Peace.
39. Russel, F. (1945, June 11). Geopolitics at Munich. *The Department of State Bulletin, 12*(289), σσ. 1152- 1162. Ανάκτηση Μαρ 31, 2022, από https://books.google.gr/books?id=XoVNAQAAMAAJ&pg=PA1152&dq=Geopolitics+has+had+a++number+of+meanings+since+it+was+coined+by+the+Swedish+political+scientist+Rudolf++Kjell%C3%A9n&hl=el&sa=X&ved=2ahUKEwidmJOK4_P2AhXNzKQKHaUfBEgQ6AF6BAgHEAI#v=onepage&q=%20Swe
40. Seddon, M., Sheppard, D., & Foy, H. (2022, September 5). *Russia switches off Europe's main gas pipeline until sanctions are lifted*. Ανάκτηση από Finansial Times: https://www.ft.com/content/2624cc0f-57b9-4142-8bc1-4141833a73dd
41. Siddi, M. (2020). The Mediterranean Dimension of West-Russia Security Relations. Στο A. Futter, *Threats to EuroAtlantic Security* (σσ. 165-177). Leicester: Palgrave Macmillan.
42. Sklias, P., Roukounas, S. A., & Flouros, F. S. (2019). *The Political Econonomy of National and Energy Security.* New York: Nova Science Publishers.
43. Stanič , A., & Karbuz, S. (2020). The challenges facing Eastern Mediterranean gas and how international law can help overcome them. *Journal of Energy & Natural Resources Law*, 1-35.
44. Starodubtsev, I. (2019). Will Russia Back Turkey in the Eastern Mediterranean? *ACADEMIA*, 1-8.
45. Statista. (2022, Octomber 7). *Statista*. Ανάκτηση από Russian gas exports during the war in Ukraine: https://www.statista.com/statistics/1201743/russian-gas-dependence-in-europe-by-country/#statisticContainer
46. Stergiou, A. (2019). Chapter 2: Geopolitics and Energy Security in the Eastern Mediterranean: The Formation of New 'Energy Alliances'. Στο Z. Tziarras, *The New Geopolitics of the Eastern Mediterranean* (σσ. 11-30). Nicosia: Friedrich-Ebert-Stiftung and Peace Research Institute Oslo (PRIO),.
47. Stivachtis, Y. A. (2021). A Mediterranean Region? Regional Security Complex Theory Revisited. *Thematic Dossier: Mediterranean Sea Basin — New Regional Security Complex?*
48. Stratakis, A. M., & Pelagidis, T. (2019). The Viability of a Mediterranean Energy Hub and the Interests Of European Union and Russia; Common Or

Conflicted? *Актуальные Проблемы Международных Отношений, 53*(4), 69-91.

49. Van den Beukel , J., & Van Geuns, L. (2021, January 19). *Russia's Unsustainable Business Model: Going All In on Oil and Gas*. Ανάκτηση από The Hague Centre for Strategic Studies: https://hcss.nl/report/russias-unsustainable-business-model/

Ελληνόγλωσση

50. Νεδος, Β. (2022, Οκτωμβρίου 31). *Η Καθημερινή*. Ανάκτηση από Δύο εταίροι και ένα προτεκτοράτο: https://www.kathimerini.gr/politics/foreign-policy/562113793/dyo-etairoi-kai-ena-protektorato/
51. Γρηγοριάδης, Ι. Ν., & Λεβογιάννης, Κ. (2021, Σεπτεμβρίου 2). *ΕΛΙΑΠΕΠ*. Ανάκτηση από Άνεμοι αλλαγής στην Ανατολική Μεσόγειο: Μεταξύ της γεωπολιτικής των υδρογονανθράκων και της ανανεώσιμης ενέργειας – Ιωάννης Ν. Γρηγοριάδης και Κωνσταντίνος Λεβογιάννης: https://www.eliamep.gr/publication/%CE%AC%CE%BD%CE%B5%CE%BC%CE%BF%CE%B9-%CE%B1%CE%BB%CE%BB%CE%B1%CE%B3%CE%AE%CF%82-%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CF%84%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%BC%CE%B5%CF%83%CF%8C%CE%B3%CE%B5/
52. ΕΕ. (2022). Στρατηγική πυξίδα για την ασφάλεια και την άμυνα - 21 Μαρτίου 2022 - Για μια Ευρωπαϊκή Ένωση που προστατεύει τους πολίτες, τις αξίες και τα συμφέροντά της και συμβάλλει στη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια. *7371/22.* Βρυξέλλες: Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης.
53. Ηρακλειδης, Α. (2015). *Διεθνείς Σχέσεις και Διεθνής Πολιτική.* Ζωγράφου: Σύνδεσμος Ελληνικων Ακαδημαϊκων Βιβλιοθηκών.
54. Θεοδωρόπουλος, Θ. (2022, Οκτώμβριος 7). *Η προτεραιότητα σε έργα υποδομής LNG "ασπίδα" απέναντι στην ενεργειακή κρίση*. Ανάκτηση από energypress: https://energypress.gr/news/i-proteraiotita-se-erga-ypodomis-lng-aspida-apenanti-stin-energeiaki-krisi
55. Κική, Κ., & Ιμπρισίμοβα, Σ. (2022, Ιούνιος 7). *Οι πιο φτωχές χώρες του πλανήτη είναι και πιο εξαρτώμενες από Ουκρανία και Ρωσία για τις εισαγωγές σιταριού τους*. Ανάκτηση από iMEdD- incubator for Media Education and Develpment: https://www.imedd.org/el/ukraine/oi-pio-ftoches-chores-toy-planiti-einai-k/
56. Λιαγγου, Χ. (2022, Οκτωμβρίου 31). *Η Καθημερινή*. Ανάκτηση από Ενέργεια: Πώς η Ελλάδα θα συνδέσει την Ευρώπη με Μέση Ανατολή και Αφρική: https://www.kathimerini.gr/economy/562114264/energeia-pos-i-ellada-tha-syndesei-tin-eyropi-me-mesi-anatoli-kai-afriki/
57. Ματζάκος, Α. (2020, Ιανουάριος 3). Η Τουρκία, η Λιβύη και ο Θουκυδίδης. *Liberal- ελεύθερη ενημέρωση*.
58. Μελέτης, Ν. (2022, 06 16). *energy press*. Ανάκτηση από Εκτός ενεργειακού χάρτη της Αν. Μεσογείου βάζει την Τουρκία η συμφωνία ΕΕ - Ισραήλ - Αιγύπτου: https://energypress.gr/news/n-meletis-ektos-energeiakoy-harti-tis-mesogeioy-vazei-tin-toyrkia-i-symfonia-ee-israil-aigyptoy.
59. *Μηχανή του Χρόνου*. (2022, Αυγ 26). Ανάκτηση από Για δύσκολο χειμώνα προετοιμάζονται οι ευρωπαϊκές χώρες. Ποια μέτρα εξετάζουν για την

αντιμετώπιση της ενεργειακής κρίσης. http://www.mixanitouxronou.gr/gia-dyskolo-cheimona-proetoimazontai-oi-eyropaikes-chores-poia-metra-exetazo: https://www.mixanitouxronou.gr/gia-dyskolo-cheimona-proetoimazontai-oi-eyropaikes-chores-poia-metra-exetazoyn-gia-tin-antimetopisi-tis-energeiakis-krisis/

60. *Πρώτο Θέμα*. (2019, Μαρ 18). Ανάκτηση από Η Αίγυπτος αγοράζει πάνω από 20 ρωσικά μαχητικά Su-35: https://www.protothema.gr/world/article/874116/i-aiguptos-agorazei-pano-apo-20-rosika-mahitika-su-35/
61. Σιούσουρας, Π., Χρυσόβου, Γ., & Μπαξεβάνη, Ε. (2019). Νομικές και πολιτικές πτυχές των θεσμών της υφαλοκρηπίδας και της αποκλειστικής οικονομικής ζώνης (ΑΟΖ) στην Ανατολική Μεσόγειο και την Αρκτική. Στο Α. Κλάψης, *Ειδικά θέματα Διπλωματίας και Διεθνούς Οργάνωσης* (σσ. 391-417). Αθήνα: Παπαζήση.
62. Σκλιας, Π., & Φλουρος, Φ. (2019). Η αλληλεπίδραση ενεργειακής ασφάλειας και ενεργειακής πολιτικής κράτους:Η περίπτωση του Ισραήλ. Στο Α. Κλάψης, *Ειδικά Θέματα Διπλωματίας και διεθνούς οργάνωσης* (σσ. 209-231). Αθήνα: Παπαζήση.
63. Σταμπουλής, Π. (2017). Η Γεωπολιτική της Ανατολικής Μεσογείου. *ΚΕΔΙΣΑ (Κέντρο Διεθνών Στρατηγικών Αναλύσεων)*, 1-28.
64. Τρουμπαγιτς, Ζ. (χ.χ.). Σεμινάριο της ΑΔΙΣΠΟ. *Διακλαδική Επιθεώρηση*, σσ. 107-122.
65. ΤοΒΗΜΑ. (2022, Οκτώμβριος 04). *Τουρκολιβυκό μνημόνιο: Τι προβλέπει – Οι στόχοι Ερντογάν*. Ανάκτηση από Το Βήμα: https://www.tovima.gr/2022/10/04/politics/tourkolivyko-mnimonio-ti-provlepei-oi-stoxoi-erntogan/
66. Baylis, J., Smith, S., & Owens, P. (2013). *Η Παγκοσμιοποίηση της Διεθνούς Πολιτικής.* (Ασημακοπούλου, Επιμ.) Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.
67. Heywood, A. (2013). *Διεθνείς Σχέσεις και Πολιτική στην Παγκόσμια Εποχή.* Αθήνα: Κριτική.
68. *HUFFPOST*. (2022, Αυγουστος 3). Ανάκτηση από LNG: Η Ελλάδα αυξάνει τη χωρητικότητα αποθήκευσης με μια νέα πλωτή δεξαμενή: https://www.huffingtonpost.gr/entry/e-ellada-aexanei-te-choretikoteta-apothekeeses-aerioe-me-mia-nea-plote-dexamene_gr_62ea7de3e4b00f4cf23663cc
69. in.gr. (2022, Οκτωμβρίου 6). *In.gr*. Ανάκτηση από Γιαϊτζί: Η συμφωνία Τουρκίας – Λιβύης αφορά κοιτάσματα αξίας 30 τρισεκατομμυρίων δολαρίων: https://www.in.gr/2022/10/06/politics/giaitzi-symfonia-tourkias-livyis-afora-koitasmata-aksias-30-trisekatommyrion-dolarion/
70. Kostoulas, V. (2022, September 27). *ekathimerini-com*. Ανάκτηση από Ειδικός εξωτερικής πολιτικής υπογραμμίζει τη σημασία του λιμανιού της Αλεξανδρούπολης: https://www.ekathimerini.com/opinion/interviews/1194189/foreign-policy-expert-underlines-importance-of-alexandroupoli-port/
71. Manzyuk, A. (2022, Οκτωμβρίου 31). *Η Καθημερινή*. Ανάκτηση από Πώς η Ρωσία χρηματοδοτεί τον πόλεμο στην Ουκρανία: https://www.kathimerini.gr/world/562116235/pos-i-rosia-chrimatodotei-ton-polemo-stin-oykrania/